

Юридичний Вісник України

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ - В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Загальнонаціональна правова газета
www.yvu.com.ua

► № 15 (1548)

16–31 липня 2025 року

НАБУ і САП – 2.0?

Коли слово «вулиці» зіграло свою роль

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

Конституційна демократія і права людини в Україні в умовах сучасних викликів та повоєнного відновлення

► стор. 6-8

Стейкхолдери – основний локомотив сучасної якісної освіти

► стор. 10-11

Кримінальне переслідування адвокатів: деформована юстиція як загроза національній економіці

► стор. 18-19

Конституція незалежної України

як наслідок впливу пострадянських партійно-господарських еліт у процесі формування «гібридної держави»

► стор. 20-24

Підробка реєстраційних документів

Коли бізнес починається з правопорушення

► стор. 30-32

Дозвіл на обшук

Розгляд цього питання слідчим суддею: недоліки в регулюванні

► стор. 38-39

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на 2025-й рік.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

НАБУ і САП – 2.0?

Коли слово «вулиці» зіграло свою роль

Усі останні дні липня українці уважно слідкували за ситуацією довкола НАБУ і САП. Як видається, їх доля враз стала ближчою пересічному громадянину. Хоча багато з них і не зовсім чітко розуміє в чому річ? Хтось просто чув, що ці правоохоронні органи нарobili чимало помилок. Тим не менше...

Незважаючи на суспільні настрої та опір громадян, які вийшли на мирні акції протесту в містах України, Президент таки поставив свій підпис під законопроектом № 12414. Кажуть, сталося це вночі, а вдень «трудився» парламент, який ухвалив вказаний проект закону в другому читанні і в цілому досить швидко 263-ма депутатськими голосами, попри блокування трибуни й загальне невдоволення народних обранців ситуацією з антикорупційними органами, яку кожен із них сприймав по-своєму. Більшість, судячи з усього, була рада «прижати НАБУ і САП», а опозиційна меншість так і лишилася б меншістю, якби її не підтримала «вулиця» й наші європейські партнери. Тепер – новий законопроект, успіхом підготовлений для «гасіння» ситуації, й нове обговорення та голосування. Та повернемося до хронології тих подій. Отже, тиждень тому парламент ухвалив проект Закону № 12414, який, буцімто, загрожував незалежності антикорупційних органів. Попри це та незважаючи на опір громадян, які одразу ж відреагували, зібравшись на мирні акції протесту в містах України. «Вулицю» підтримала й низка організацій, серед яких, зокрема коаліція РПП, яка об'єднує 30 провідних українських аналітичних центрів та правозахисних ГО, які виступили з закликком ветувати закон та навіть надіслали офіційне звернення до Президента з цього приводу.

Про що варто згадати окремо. Ми з вами не раз чули вислів, про «час розкидати й час збирати каміння». Певно, всі ми були твердо переконані, що до цього річної конференції з питань відновлення України в Римі, де насправді гостро стояло й питання переговорного процесу нашої країни та ЄС, був час збирати каміння. Останні півроку українська влада та представники громадянського суспільства наполягали на відкритті першого із шести кластерів переговорного процесу, що стало б чітким сигналом не лише того, що Україну чекають в ЄС, але й факту, що сам Союз також готовий змінитися, діяти на користь збереження своїх цінностей і цілісності. Але все змінив закон про обмеження незалежності НАБУ та САП. Головна проблема цього закону – в суперечності його положень принципам, закладеним в антикорупційне законодавство після Революції Гідності. Закон обмежує незалежність Національного антикорупційного бюро і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та підірває довіру до цих інституцій, створених, у тому числі, й зусиллями міжнародних партнерів та громадськості, а також створює умови для політичного втручання в кримінальні провадження щодо високопосадовців.

Україна на сьогодні не має вибору в сенсі згорання реформ. Ведеться найбільша в сучасному світі екзистенційна війна – росії проти України. Попри безпосередню важливість власне реформ, для нашої країни принциповим є нарешті визначитися, до якої цивілізації ми прагнемо – європейської демократії чи російської автократії? І якщо діяльність НАБУ і САП більшість із нас не торкається безпосередньо, оскільки вони мають виключну юрисдикцію щодо номенклатурних правопорушників, то членство в ЄС стосується кожного українця, бо йдеться не про захист прав і свобод окремої категорії громадян – це вибір національної безпеки для всіх нас. Наразі це – демократичний розвиток. І це єдиний спосіб нашого виживання як держави. Наслідки, які матиме згаданий закон, думаю, усвідомлювали і його автори та ініціатори. Він міг привести не просто до відкату реформ, й до загострення ситуації в державі під час війни.

Відомо й те, що розширення Європейського Союзу за рахунок України є своєрідною умовою європейської безпеки. Про це говорять європейські лідери. А, Андрюс Кубілюс, комісар ЄС з питань безпеки, навіть заявив, що в час війни довіра між народами, що воює, та його лідерами важливіша за сучасну зброю – її важко здобути й утримати, але легко втратити через одну серйозну помилку. Прозорість і відкритий діалог – єдиний шлях до відновлення втраченої довіри. Й добре, що наш Президент вирішив не випробувати терпіння українців, партнерів й ухвалив рішення сприяти відновленню незалежного статусу НАБУ та САП. Хотілося б, щоб це стало для України та її влади лише уроком.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

Цими днями святкують
День народження

18 липня –
Анатолій ГЕТЬМАН,
доктор юридичних
наук, професор, ака-
демик НАПрНУ, ректор
Національного юри-
дичного університету
ім. Ярослава Мудрого

19 липня –

Надія ДАНИЛЕВИЧ,
суддя Касаційного
адміністративного
суду у складі Верхов-
ного Суду у відставці

5 серпня —
Микола МАТЬОРА,
голова Київської
обласної організації
Союзу юристів Украї-
ни, член Ради СЮУ

6 серпня —

Валентин
ГОЛОВЧЕНКО,
кандидат юридичних
наук, заслужений
юрист України

9 серпня –

Олександр ЯРМИШ,
член-кореспондент
НАПрН України,
професор,
доктор юридичних
наук, заслужений
юрист України

10 серпня –

Ірина КРЕСІНА,
член-кореспондентка
НАПрНУ, професорка,
завідувачка
відділу Інституту
держави і права
ім. В. М. Корецького НАНУ

Колективи видавництв «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ КАДРИ

БЕБ: Цивінський – другий захід

Кандидатуру Олександра Цивінського на посаду директора БЕБ знову подали до Кабміну.

Конкурсна комісія з добору директора Бюро економічної безпеки повторно надіслала документи щодо кандидатури Олександра Цивінського на цю посаду назад до КМУ. Про це повідомляє прес-служба комісії. «Чотирнадцятого липня Конкурсна комісія надіслала відскановані матеріали щодо переможця конкурсу назад до Кабінету Міністрів», – йдеться в повідомленні. Оригінали цих матеріалів передали до уряду 21 липня.

Дану інформацію підтвердив і сам Олександр Цивінський, подякувавши при тому комісії з добору за принципову позицію та надану інформацію, а також висловив сподівання на «законне та зважене» рішення уряду й нової Прем'єр-міністерки Юлії Свириденко.

Додамо, не так давно, нова очільниця уряду зазначала, що процедура, через яку уряд не призначив обраного голову БЕБ, відповідала законам і нормативно-правовим актам України.

Нагадаємо також, що 24 червня Конкурсна комісія отримала інформацію від СБУ про рекомендацію провести обстеження на поліграфі стосовно окремих кандидатів, родичі яких, як вказали в СБУ, мають певні зв'язки з РФ, зокрема й Цивінського. Згодом Конкурсна комісія передала Прем'єр-міністру Денису Шмигалю подання щодо переможця конкурсу з обрання директора Бюро економічної безпеки Олександра Цивінського, якого Кабмін не затвердив на цій посаді.

■ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Дисциплінарна

ВРП провела консультації
та Ради Європи щодо

Двадцять п'ятого липня Вища рада правосуддя провела онлайн-зустріч із представниками Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) і Директорату Ради Європи з прав людини та верховенства права.

Під час спілкування обговорювалися питання стосовно положень законопроектів про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких за-

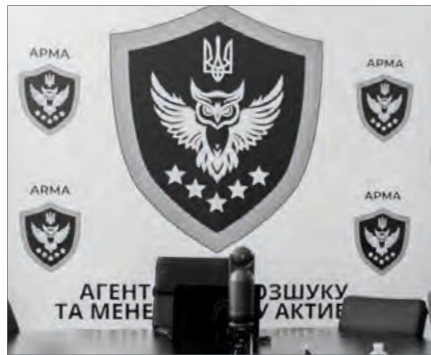
конодавчих актів України щодо вдосконалення дисциплінарних та інших процедур, процедур подання та перевірки декларацій доброчесності суддів (№ 13137, № 13137-1,

■ РЕФОРМИ

Президент підписав закон про АРМА

Володимир Зеленський 27 липня підписав закон № 12374-д «Про посилення АРМА (Агентства з розшуку та менеджменту активів)». Про це інформує офіційний сайт Верховної Ради, що дає старт масштабній реформі. А як додатковий бонус, відтепер відкрито шлях до отримання Україною 600 мільйонів євро фіндопомоги від ЄС.

Закон передбачає незалежний аудит відомства, прозоре управління арештованими активами, а також нові правила відбору керівництва АРМА. При тому, як повідомляється, через «запізнання в підписанні» Європейський Союз «урізав» наступний транш у рамках програми Ukraine Facility. Однак Україна таки зможе отримати «втрачені» 1,5 мільярда, якщо встигне провести реформи, що затримуються, щодо АРМА, «децентралізації» та відбору суддів Вищого

антикорупційного суду. «Згідно з методологією часткових виплат, ухваленою раніше, в разі несвоєчасного завершення реформи сума в майже 1,5 млрд євро утримується на строк до 12 місяців», – вказують у ЄС.

■ АРБІТРАЖ

Нафтогаз відсудив у Газпрома понад мільярд доларів

Міжнародний арбітражний трибунал у Швейцарії зобов'язав Газпром виплатити 1,37 млрд доларів на користь НАК «Нафтогаз України».

Про це повідомив голова правління НАК Сергій Корецький. За його словами, компанія із травня 2022 року припинила виконувати контракт за принципом «take or pay», зокрема сплату коштів. У вересні того ж року «Нафтогаз» ініціював арбітраж, який російська сторона намагалася заблокувати через суди РФ, але марно. «Наразі маємо фінальне рішення: трибунал зі Швеції, Швейцарії та Ізраїлю повністю став на бік «Нафтогазу», – повідомив Сергій Корецький, додавши, що наступний крок – забезпечити виконання цього рішення.

Відповідальність суддів

з експертами Венеційської комісії відповідних законопроектів

№ 13165). Вказана зустріч відбулася у відповідь на звернення Вищої ради правосуддя до Венеційської комісії із проханням надати висновок щодо зазначених проектів законів.

У ході розмови голова Вищої ради правосуддя Григорій Усик подякував міжнародним партнерам за готовність надати висновки щодо законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення незалежності й підзвітності судової влади, вдосконалення дисциплінарних процедур, зміцнення довіри до судової системи, а також забезпечення об'єктивного та справедливого розгляду дисциплінарних проваджень. За його словами, ці законопроекти містять важливі й комплексні регуляторні зміни, які зачіпають ключові аспекти функціонування судової влади. Тож їхній зміст вимагає ретельного аналізу з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема щодо забезпечення суддівської незалежності.

Як зазначив член Вищої ради правосуддя Сергій Бурлаков, серед запропонова-

них змін – удосконалення дисциплінарних процедур, більш чітке визначення підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, деталізація складів дисциплінарних проступків, їх класифікація (на незначні, серйозні та істотні), а також конкретизація видів і строків накладення дисциплінарних стягнень. Водночас деякі положення законопроектів можуть мати істотний вплив на незалежність суддів при здійсненні правосуддя, що й зумовило необхідність звернення Вищої ради правосуддя до Венеційської комісії з проханням надати експертний висновок щодо відповідності окремих положень європейським стандартам суддівської незалежності.

Як зазначив віце-президент Венеційської комісії (ВК), член комісії від Королівства Нідерландів Мартін Кайер, згідно зі стандартною процедурою, ВК має зібрати необхідну інформацію від інших суб'єктів, що були ініціаторами законопроектів, зокрема

комітету Верховної Ради України з питань правової політики, Верховного Суду, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Обговорити висновок планують під час сесії Венеційської комісії в жовтні цього року.

У зустрічі також взяли члени Венеційської комісії Ангеліка Нуссбергер (Німеччина), заступниця члена ВК Томаш Лангашек (Чехія) та експерт Директорату РЕ (DGI) Джуро Сесса.

Вищу раду правосуддя представляли заступниця голови ВРП Оксана Кваша, члени ради Тетяна Бондаренко, Олексій Мельник, Юлія Бокова, Олена Ковбій, Микола Мороз, Роман Маселко, начальник відділу міжнародного співробітництва та взаємодії з органами державної влади секретаріату ВРП Владислав Гуртенко, заступник начальника правового управління секретаріату ВРП Олександра Причко.

Підготував Федір МОРОЗ,
спеціально для ЮВУ

Конституційна демократія і права людини в Україні в умовах сучасних викликів і повоєнного відновлення

Напередодні Дня Конституції на базі Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Конституційна демократія і права людини в умовах сучасних викликів і повоєнного відновлення», яка об'єднала в одній залі провідних фахівців-правників, представників державної влади, міжнародних організацій, наукової спільноти та студентства, як майбутніх реформаторів правової системи.

Марія ЧОРНА,

докторка філософії в галузі права

Федір МЕДВІДЬ,

доктор наук у галузі політології, кандидат філософських наук, професор МКА, докторант, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності

Конституція України як цінність й оберіг української державності

Серед учасників конференції перший заступник Голови ВРУ Олександр Корнієнко, виконувач обов'язків судді Конституційного суду України Олександр Петришин та судді цього суду, судді Верховного Суду, секретар Великої Палати ВС Вячеслав Уркевич, представники ВРП, ВККСУ, Міноборони та ЦВК, Кординатор проектів ОБСЄ в Україні Олександр Водяніков. Відзначимо, що захід відбувся за підтримки Програми ОБСЄ для України, посла Петра Марешу, що робить можливим діалог про демократію та верховенство права. До дискусії долучилися провідні науковці з Харкова, Києва, Львова, Одеси, Чернівців, Ужгорода, Луцька та інших міст.

Особливий акцент при цьому було зроблено на презентації монографії «Правове забезпечення повоєнного відродження України», підготовленої в тісній науковій співпраці колективу Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України та науковців КНУ імені Тараса Шевченка (Правове забезпечення повоєнного відродження України: монографія / за заг.ред. Р.О. Стефанчука. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 392 с.). Варто відзначити, що видання викликало жвавий інтерес серед учасників конференції й стала підґрунтям для активної дискусії щодо сучасних підходів до відновлення правової системи України в поствоєнний період. «Ідея цієї роботи, на думку авторів, виникла з розуміння,

що законодавство не повинно реагувати на події стихійно – як пожежна команда. Йдеться про політику права як стратегічне передбачення. Як зазначалося, монографія покликана окреслити шляхи забезпечення оборони, відродження економіки, європеїзації правової системи, консолідації нації. Ми, науковці, мусимо думати про завтра й післязавтра, вірячи в перемогу й відродження процвітаючої європейської України».

Заступник директора Інституту правотворчості та науково-практичних експертиз, член-кореспондент НАПрНУ Андрій Гриняк представив зміст і структуру видання, яке складається з семи розділів, кожний з яких присвячений актуальним викликам сучасної України:

1. «Розвиток української державності та забезпечення національних інтересів у повоєнний період.»
2. «Зміцнення і консолідація громадянського суспільства в період російської військової агресії проти України.»
3. «Правові засади національної безпеки і оборони у повоєнний період.»
4. «Економічне підґрунтя правового забезпечення повоєнного відродження України.»
5. «Розвиток правової системи України в умовах євроінтеграції.»
6. «Особливості правового режиму деокупованих територій після їх звільнення.»
7. «Посилення гарантій прав людини та демократичних засад функціонування українського суспільства.»

На думку доповідача, монографія це – спроба осмислити потенційні ризики, знайти рушійні сектори економіки, сформулювати нову доктрину безпеки, інтегрувати деокуповані території, творити нову правову культуру та людино-центризм у політиці.

Сучасні виклики конституційній демократії

Як відзначалося, конституційна демократія і захист прав людини в сучасних умовах стикається з рядом викликів, серед яких:

- глибоко вкорінена корупція, яка підриває довіру до правової системи та перешкоджає її ефективному функціонуванню;
- необхідність забезпечення незалежності та неупередженості судової гілки влади, підвищення її ефективності та прозорості;
- часті зміни законодавства створюють невизначеність та ускладнюють правозастосування;
- необхідність гармонізації українського законодавства з нормами права Європейського Союзу;
- додаткові виклики для правової системи, які створює російська військова агресія проти України, зокрема в сфері захисту прав людини, міжнародного гуманітарного права та відновлення територіальної цілісності

Захист прав і свобод людини в контексті євроінтеграції України

Захист прав і свобод людини в контексті євроінтеграції України базується на міжнародному досвіді та нормах, встановлених міжнародними організаціями, де Україна активно співпрацює з ЄС та іншими міжнародними партнерами. Міжнародний досвід демонструє, що захист прав людини є одним з основних принципів розвинутих демократичних суспільств. Європейський Союз має високі стандарти у сфері прав людини, які визнаються щодо всіх його членів, тому Україна, як країна, що прагне до євроінтеграції, зобов'язана пристосовувати свою законодавчу базу та практику до цих стандартів;

Україна прийняла ряд реформаторських заходів для забезпечення захисту прав людини, враховуючи міжнародний досвід, зокрема було створено Національну службу з питань прав людини, яка відповідає за контроль захисту прав та надання рекомендацій уряду. Також прийнято Закон «Про захист прав людини» та інші законодавчі акти, спрямовані на забезпечення рівних прав та свобод для всіх громадян.

У цьому ключі варто нагадати, що захист прав людини в сучасних умовах базується на міжнародних документах, зокрема Загальній декларації прав людини (1948 р.), Європейській Конвенції з прав людини (1950 р.) та національних конституціях держав. Цій темі присвячено й низку ґрунтовних публікацій таких відомих авторів, як, М. Антонович, О. Грищук, О. Гончаренко, О. Задорожній, В. Заросило, О. Буткевич, Є. Головаха, В. Євінгов, А. Колодій, А. Крусян, О. Нестерович, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, С. Стоєцький, М. Орзіх, В. Погорілко, М. Сірий, О. Скрипнюк, П. Рабінович, Ю. Разметаєва, М. Хавронюк, Ю. Шемшученко та ін. Тема захисту прав людини, людської гідності й авторами цієї публікації в низці ґрунтовних праць, зокрема, в працях (Медвідь Ф. М., Філіпова О. В., Бурдейний А. А. Обґрунтування прав людини: філософсько-правові засади // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2024. Вип. 13. С.166–170.; Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Бурлака А.А. Права людини: питання історії та теорії // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2024. Вип. 13. С.171–181 та інших).

Загалом же права людини виступають як визначальні засади правового статусу особи, що належать людині від народження, а тому є природними й невідчужуваними. Вони засновані на принципах свободи, рівності, справедливості й мають універсальний характер та загальнообов'язані в міжнародному праві. Зокрема, це є: право на життя; право на незастосування до особи тортур, насильства або іншого жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання; право на недоторканість приватного життя, особистої і сімейної таємниці, захист своєї честі і гідності, свободи совісті й віросповідання; право на судовий захист, правосуддя і пов'язані з ним інші процесуальні права тощо.

Захист прав і свобод людини в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення

В умовах воєнного стану й повоєнного відновлення захист прав і свобод набирає особливої актуальності, зокрема право на життя – загальнообов'язане природне право людини і громадянина, закріплене в міжнародно-правових актах та Конституції України. Відповідно до ст. 3 Основного Закону життя «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

З іншого боку, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність. «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР). Дана стаття закріплює загальнолюдське гуманітарне підґрунтя Української держави, гуманітарний вимір у здійсненні її влади та розвиває відповідні положення преамбули й ст. 1 про Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Відповідно до змісту цієї статті, дотримання прав людини – фундаментальна конституційна засада в Україні, дія якої відповідно спрямовує всю сукупність суспільно-політичних відносин.

Варто підкреслити, що даний принцип у статті закріплюється багатоплунково. На рівні конституційно визначеної найвищої соціальної цінності в Україні в ч. 1 ст. 3 перелічені не всі права і свободи людини, які передбачені Конституцією України. Однак право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку належать до тих прав людини, які зумовлені її природою й не

залежать від наявності певного статусу особи в державі (Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Чалчинський В. І. Конституція України як цінність і обіг національної державності // Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. студ. та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 4.С.91-96). Саме тому всі вони в міжнародній практиці позначаються як фундаментальні.

Визначивши права людини як найвищу соціальну цінність, Конституція України приєдналася до європейського і світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави та всіх інших учасників суспільних відносин. Як принцип всієї практичної діяльності держави, всіх її органів та посадових осіб за ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування держави. Їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. В цій редакції конституційний принцип дотримання прав людини юридично пов'язує і позитивно обмежує дії держави, її органів та посадових осіб (Коментар до Конституції України. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. с.32).

Важливість й актуальність права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-який сенс. Адже життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини. Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних та фактичних умов може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою й перешкодою для ре-

лізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави. Це фундаментальне право припустимо розглядати в двох аспектах: по-перше, як право особи на свободу від будь-яких незаконних зазіхань на життя з боку держави, її представників або приватних осіб; по-друге, як право особистості вільно розпоряджатися своїм життям.

Право на життя закріплене статтею 3 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» (Загальна декларація прав людини // zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.). Ширше поняття права на життя визначене в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У його статті 6 вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» (Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.).

Відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в країні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних

для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text). Двадцять четвертого лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти нашої країни Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 5 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався Указами Президента України.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії цього правового режиму, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні».

Запровадження воєнного стану, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче з'ясування змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію.

У Конституції України закріплено стандарти правової держави в такій ситуації. Це означає, що: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися в жодному разі; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент.

Зазначимо, що вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. Водночас у ч. 2 ст. 64 Конституції України вказано вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, обмежувати які, навіть у таких скрутних обставинах, як воєнний стан, забороняється. Це, зокрема: рівність конституційних прав і свобод і рівність перед законом; право на громадянство та на його зміну; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права й обов'язки подружжя в шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права та обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; неможливість бути двічі притягненому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.; Закон України «Про захист прав людини». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text).

Замість висновку

Отже, закріплення переліку прав, які не можуть бути обмежені навіть у час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Разом із тим проблематика прав людини і громадянина в умовах сучасних викликів та післявоєнного відновлення є надзвичайно складною та багатоаспектною, тому вимагає подальшого поглибленого опрацювання.

Судова практика в кілька кліків: інновації Верховного Суду

Не так давно в межах XII Західноукраїнського юридичного форуму начальник Управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Олеся Лукомська презентувала інноваційні цифрові ресурси ВС, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики й підвищення ефективності роботи судової системи.

Спікерка зосередилася на двох основних інструментах – оновленій Базі правових позицій Верховного Суду 2.0 та порталі сучасного права Supreme Observer. За її словами, ці сервіси значно полегшують доступ до актуальної судової практики, допомагають здійснювати пошук релевантних правових позицій і проводити комплексний правовий аналіз лише за кілька хвилин. «Мета розроблення і вдосконалення цих ресурсів – не лише спростити пошук, а й зробити систему правосуддя більш відкритою та

зрозумілою для кожного правника», – зазначила спікерка.

Оновлена База правових позицій Верховного Суду є інноваційним пошуковим ресурсом, який охоплює практику ВС та ЄСПЛ, містить зручну навігацію за ключовими словами і нормами законодавства, а також автоматичне виокремлення правових висновків за допомогою генеративного штучного інтелекту. Supreme Observer – сучасна платформа для публікації правової аналітики, статей і новин.

Обов'язкова відеофіксація

Митники віднині працюватимуть із бодікамерами

Кабінет Міністрів затвердив Порядок застосування індивідуальних портативних відеокамер посадовими особами митних органів. Як заявлялося, рішення спрямоване на підвищення рівня прозорості митних процедур та ефективності контролю за переміщенням товарів через митний кордон України.

Про це інформує прес-служба Мінфіну. Як нагадали у відомстві, практика використання бодікамер довела свою ефективність у межах пілотного проекту Держмитслужби, реалізованого протягом 2023–2024 років у пункті пропуску «Рава-Руська» Львівської митниці за підтримки Консультативної місії ЄС. Зазначається, що успішна реалізація цього пілотного проекту стала підґрунтям для масштабування ініціативи на всі пункти пропуску.

Згідно з новим порядком, бодікамери стають обов'язковим інструментом у роботі митників під час здійснення службових повноважень і проведення фізичних оглядів товарів у всіх пунктах пропуску, що забезпечені відповідним обладнанням. «Бодікамери закріплюватимуться на форменому одязі митників, а відеофіксація здійснюватиметься безперервно під час заходів митного контролю та інших формальностей. Самовільне вимкнення бодікамер або видалення відеозаписів забороняється», – пояснили в Мінфіні. При цьому наголошується, що осо-

бливу увагу приділено інформуванню громадян: у пунктах пропуску розміщуватимуться попереджувальні повідомлення про ведення відеофіксації, а в разі їх відсутності посадові особи повідомлятимуть про це усно.

Порядок також чітко визначає правила використання, зберігання та захисту відеоданих, зокрема, він встановлює, що віддалений онлайн-доступ до записів забезпечуватиметься цілодобово за наявності технічної можливості. Крім того, заборонено використання бодікамер в особистих цілях, поза службовий час та несанкціонований доступ до відеозаписів.

Роботодавців штрафуватимуть по-новому

В Україні розширюються можливості для працевлаштування людей з інвалідністю. Водночас відтепер розрахунок штрафів за невиконання нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю буде здійснюватися точніше.

Такі зміни затверджені постановою уряду, яку ініціювало Міністерство соціальної політики. Постанова покликана уникнути непорозумінь та спростити взаємодію з роботодавцями. Задля цього, зокрема, буде розширено можливість використання коштів від сплачених роботодавцями сум адміністративно-господарських санкцій для розбудови безбар'єрного ринку праці. Наприклад, на створення або оснащення робочих місць для осіб з інвалідністю.

«Це дозволить зробити систему санкцій не лише інструментом контролю, а й ресурсом розвитку інклюзивного ринку праці. Кожна гривня зі штрафу має працювати на створення нових можливостей – як для людей з інвалідністю, так і для роботодавців, які готові впроваджувати інклюзивні практики», – зазначив заступник міністра соціальної політики України Володимир Василенко.

Що саме зміниться? Раніше роботодавець міг зіткнутися з неправильним розрахунком штрафу у випадку, коли змінювалися дані про працівників. Тепер, якщо до 31 березня змінюються дані в Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування, – Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю автоматично перерахує суму санкції та до 10 червня наділає уточнений розрахунок роботодавцю. Так, можна буде уникнути непорозумінь та спростити взаємодію з роботодавцями.

Крім того, вказані кошти можна спрямовувати на заходи, які сприятимуть працевлаштуванню осіб з інвалідністю. А саме: технічне оснащення або адаптацію робочих місць для людей з інвалідністю: спеціальні меблі, техніку тощо; створення нових спеціальних робочих місць; випуск спеціалізованих навчальних матеріалів: літературу й аудіоматеріали для навчання людей з інвалідністю.

Стейкхолдери – основний локомотив сучасної якісної освіти

Університети, коледжі, школи, бібліотеки, науково-дослідні центри, лабораторії медичних установ мають стати відкритими освітньо-науковими майданчиками для вільного поширення досвіду, ідей, стартапів.

Сергій ПЕТКОВ,

український правознавець, доктор юридичних наук, професор

Освіта як безпековий фактор

Становлення нових поглядів на систему освіти в світі вимагає концептуально відмінного від існуючих системного підходу до значення й ролі вищих навчальних закладів, який до тепер є не лише головним чинником прогресу й розвитку, а став основним безпековим фактором. І зараз освіта є фундаментом миру. Перед людством стоїть глобальне завдання – виживання в світі, який загрожує самому існуванню людини. Перед освітянами як на міжнародному рівні стоїть завдання створення такої освітньо-наукової платформи, яка може модернізуватися у відповідності до викликів, що стоять перед людством: хвороби, війни, екологічні катастрофи, загрози що йдуть з глибин Космосу. Розвиток науки – наріжний камінь безпеки. Тільки прогресивні вчені за допомогою інноваційних технологій можуть вирішити комплексні завдання. Лише прогресивні освітяни можуть підготувати фахівців, яких потребують усі сфери промисловості.

Стрімке зростання цінності освіти, зміни українського суспільства й активне проникнення ринкових відносин у всі сфери соціального життя вимагають нового контексту досліджень освітньої діяльності. Саме тому в сучасній науці актуальні наукові дослідження діяльності інституту освіти як ринку послуг, спрямовані на з'ясування соціокультурних передумов здобуття освіти, що безпосередньо пов'язано з ретельним вивченням адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності в Україні та визначення ролі, сутності і змісту освітньої галузі в сучасних умовах.

Хто є головним стейкхолдером в освітньому процесі?

Коли говоримо про освітні послуги, маємо розуміти хто є головним стейкхолдером (від англ. stakeholders) – зацікавленою сто-

роною в освітньому процесі, яка має легітимний інтерес у діяльності організації – навчального закладу, тобто певною мірою залежать від неї або може впливати на її діяльність. Звісно можемо назвати самих студентів – бо вони хочуть отримати якісну європейську освіту, або батьків, які прагнуть щоб їхня дитина була успішною. Насправді це роботодавець. Бо саме роботодавець отримує той «продукт», який випускає вищий навчальний заклад. А кінцевий бенефіціар всього процесу – все суспільство, яке формалізується в державу, тобто всі громадяни, котрі прагнуть жити в розвинутій соціальній, демократичній країні, в якій всі послуги надаються на високому професійному рівні, а дороги, будівлі, мости, товари повсякденного користування, в тому числі якісні.

За часів срср усі функції контролю якості в своїх руках тримала держава, всі товари мали відповідати «гостам». Так само і навчальні заклади в тоталітарній економіці функціонували в плановому режимі. Й готували фахівців конкретних спеціальностей для конкретних підприємств, з якими підтримували тісний зв'язок. Але під час приватизації підприємств такий тісний зв'язок, на жаль, було втрачено. Комерціалізовані навчальні заклади почали готувати фахівців для ринку праці, загалом не враховуючи потреб того самого ринку. Первинний запит на економістів та юристів на початку 90-х років ХХ ст. призвів до перевипуску фахівців цих спеціальностей. При цьому, зважаючи на те, що викладачів таких рідких спеціальностей не вистачало, більшість спеціалістів готувалися заочно в навчальних закладах, які отримали ліцензії не маючи для цього аж ніяких підстав, ані наукових шкіл, ані навчально-методичної лабораторної бази, ані бібліотечного фонду. В цей час, хто жив тоді, той знає, училища і технікуми масово перетворювалися в коледжі й інститути, а інститути ставали університетами та академіями. Фактично ж українська освіта перебувала й

залишається під впливом тих же радянських підходів до навчання та управління освітнім процесом.

Слід нагадати, що за згаданих часів усе мало робитись швидко, одночасно, відповідно до п'ятирічних планів. Фахівець без належного рівня освіти, навичок та вмінь міг бути призначений на будь-яку посаду завдяки «політичній грамотності» або «відповідності», а партія, як пам'ятаємо, була одна. А потім такий фахівець «поза очі» отримував заочну освіту. Конвеєр працював на повну потужність. А після вже згаданої комерціалізації вищої освіти, заочна освіта не звикла і навіть навпаки розцвіла буйним цвітом. Два, три і більше дипломи про вищу освіту вже не новина. Хоча всі розуміють, що заочної освіти не буває апіорі.

Є відповідний алгоритм, правило, послідовність, можна називати по-різному. Для отримання нової компетентності її потрібно здобути. Для того, аби щось прочитати, потрібно принаймні взяти книжку, або гаджет і прочитати (звісно за умови що ти маєш такі навички). А щоб щось написати, потрібно взяти листок паперу та ручку, або той же гаджет і написати або надрукувати. Аби навчитися стріляти з автоматичної зброї, потрібно переглянути відеоролик або прослухати лекцію, подивитися зображення, а потім взяти зброю в свої руки та провести з нею відповідні до отриманих теоретичних знань маніпуляції. І так далі.

Скорочення кількості годин для аудиторного або самостійного навчання означає зменшення кількості та якості отриманих компетенцій. А це приводить до тяжких, а інколи й жахливих наслідків.

Лише стаціонарне навчання

Відповідно навчання на всіх рівнях має бути тільки стаціонарне. Студенти мають рухатися в освітньому просторі за вектором, який їм допомагає визначити тьютор. При цьому кількість дисциплін на вибір студента має максимально збільшитися. Навчальний заклад має забезпечити студенту максимально постійний та максимально відкритий доступ до приміщень, бібліотечних фондів, лабораторного простору університету. Студент повинен мати можливість відвідувати лекції не лише викладачів свого

навчального закладу, а й учених, котрі працюють в інших навчальних закладах.

Гроші мають «ходити» за студентом. Якщо йому потрібно вивчити певний курс, якщо він зацікавлений пройти програму, яка викладається в іншому навчальному закладі, університет, за домовленості з цим вишем, має задовольнити дану потребу, перевірши відповідні кошти або зробивши відповідні взаємозаліки.

Тут ми перейшли до іншого аспекту відповідності. Фахівець, який отримав освіту за тим або іншим напрямом та пройшов стажування на посаді, до обіймання якої готувався протягом навчання, має відразу по призначенні приступити до виконання своїх функціональних обов'язків. Компетенції, що були закладені до програми, за якою він підвищував рівень своїх знань та навичок, отримував професію, мають бути доведені до базового рівня працівника, який виконує цю роботу щоденно. А в такому сенсі навчання студента протягом тривалого часу цілком виправданий крок. Поступивши в навчальний заклад і пройшовши базові дисципліни на першому або другому курсі, молода людина цілком може розпочати свій професійний шлях. І надалі проходити навчання в час, коли матиме на те можливість.

Сучасні технічні засоби дозволяють обліковувати й контролювати відвідування занять, засвоєння матеріалу тощо за накопичувального підходу. Й тоді студент протягом того часу, в який він вкладеться, зможе пройти відповідні курси з належною кількістю кредитів. Ба більше, оплату за навчання він зможе здійснювати диференційовано. Сплачуючи не за рік, або за семестр, а за окремі дисципліни. При цьому заробітна плата викладача має залежати від кількості коштів, що надходять як оплата за його курс. В такій системі базові дисципліни мають викладати гарант та викладачі, котрі працюють у вищій на постійній основі забезпечуючи виконання акредитаційних вимог, а дисципліни за вибором можуть читати запрошені фахівці.

Адміністрація навчального закладу за сучасних підходів в умовах болонського процесу має обслуговувати викладачів і студентів. Створювати для останніх, за необхідності, можливість відвідувати лекції та семінарські заняття в спеціальному онлайн-режимі відеоконференцій, звісно з обов'язковою фіксацією. Лектор має читати лекцію, а робота методистів забезпечити присутність студентів, котрі підписалися на неї. І чи не головна робота адміністрації вищих навчальних закладів, представників профільних міністерств, які забезпечують реалізацію державної політики у відпові-

дній сфері, і головне стейкхолдерів в розробці правильних підходів та вимог до підготовки фахівців, оцінки рівня їх компетенцій.

Роль стейкхолдерів і держконтроль

Декілька слів про стейкхолдерів. Стипендіальний фонд має наповнюватися з внесків держав та провідних світових компаній, кошти з якого будуть отримувати студенти незалежно від кольору шкіри і країни походження, а у відповідності з своєю жагою до знань та творчим потенціалом – ось запорука створення інтелектуального щита від катастроф, які вже вирують і нищать середовище нашого існування. І вже не право, а обов'язок провідних видобувних компаній, підприємств надати багатосторонню допомогу державам у забезпеченні ресурсами освітню сферу. Видатки на науку й освіту повинні стати обов'язковою частиною фінансового плану будь-якої бізнес-структури. Освіта не може бути статтею розходів держави. Вищий навчальний заклад, школа, науково-дослідний центр, лабораторія мають отримувати гарантоване фінансування. За такого підходу перепрофілювання, а тим більше, закриття науково-освітніх закладів є нанесенням невірної шкоди світовій безпеці.

Ще один важливий аспект в освіті, це державний контроль. Держава не повинна заважати розвиватися ринку. Однак має контролювати виконання вимог і критеріїв, встановлених у законодавстві. Робота ця повинна виконуватися фахово. До виконання будь-яких робіт мають допускатися тільки фахівці, які мають належну підготовку. Продавці будь-де – в магазині, на автомобільній стоянці чи на стаціонарному ринку повинні мати дипломи або сертифікати, які підтверджують рівень освіти, кваліфікації, володіння знаннями та навичками саме в цій сфері.

Так само майстри, які проводять ремонтні роботи, повинні мати відповідні документи про освіту, документи, що підтверджують їхній кваліфікаційний рівень, відповідні допуски й дозволи до проведення таких робіт. А спеціальні інспектори мають постійно перевіряти, контролювати, а в разі необхідності й притягати до відповідальності як осіб, які наймаються на роботу без відповідної фахової підготовки, так і тих, хто наймає на роботу таких фахівців – як фізичних так і юридичних осіб.

Складання кваліфікаційних іспитів

Складання кваліфікаційних іспитів має відбуватися в незалежних центрах, для реєстрації в яких особа повинна надати документи про освіту і пройти відповідне оцінювання. Без такого сертифікату жоден фахівець не повинен допускатися до жодного виду роботи, а тим більше в аудиторію, де педагог буде навчати і формувати майбутніх спеціалістів. Без педагогічної освіти жоден фахівець не повинен навіть наблизитися до лекційної зали, або лабораторії. Ба більше, керівні посади в навчальних закладах незалежно від форми власності та підпорядкування мають обіймати лише фахівці, які мають справжній викладацький стаж не менше 5-ти або навіть 10-ти років і в обов'язковому порядку викладають навчальну дисципліну, забезпечують навчальний процес методичними матеріалами, публікують навчальні посібники та наукові статті.

У сучасних реаліях усі заклади освіти: університети, коледжі школи, бібліотеки, науково-дослідні центри, лабораторії медичних установ мають стати відкритими освітньо-науковими майданчиками для вільного поширення досвіду, ідей, стартапів. А керівники наукових та освітніх закладів мають стати модераторами проектів з дослідницької роботи та навчання. Наше завдання створити умови для талановитої молоді: докторантів, аспірантів, магістрів та студентів вільно розвиватися й досліджувати. Завдання держав і філантропів – забезпечити вільний доступ до всіх джерел знань. Створення єдиної глобальної платформи, на якій кожен студент зможе отримати консультацію провідного фахівця та долучитися до онлайн лекції провідного викладача – завдання для фахівців з айті-технологій. Світовий консорціум освітньо-наукових закладів – ось чого зараз потребує Людство.

Професійна опора судді:

нове бачення ролі патронатної служби суду

На минулому тижні у Верховному Суді відбулася презентація «Зеленої книги» – дослідження щодо функціонування державної та патронатної служби в органах судової влади України, підготовленого аналітичним центром «Лабораторія законодавчих ініціатив» (ЛЗІ) у співпраці з проектом «Ініціатива покращення врядування в Україні: розширення можливостей формування політики для суспільного прогресу» та за підтримки уряду Швейцарії.

Для початку зазначимо, що під час цього дослідження було опитано понад тисячу працівників апаратів судів, проаналізовано правове регулювання, практичні виклики та сформовано відповідні методичні рекомендації й висновки. А в самій презентації взяли участь керівники апаратів апеляційних судів та районних судів м. Києва, представники Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Державної судової адміністрації, Національної школи суддів України, громадських організацій та суддівських асоціацій.

Так, голова Верховного Суду Станіслав Кравченко у своєму виступі звернув увагу на потребу перегляду підходів до конкурсного добору суддів. За його словами, недопущення до участі в конкурсах працівників апаратів судів, які мають безпосередній досвід і знання роботи системи правосуддя, є помилковим рішенням, що стримує розвиток кадрового потенціалу.

Наступна спікерка, виконавча директорка ЛЗІ Світлана Матвієнко переконана, що громадський сектор має бути не лише критиком, а й партнером у розвитку державних інституцій. Тому ми прагнемо підтримувати зміни та формулювати практичні рекомендації. Адже якість кадрів, їх забезпечення та

підтримка – це запорука ефективної судової влади. В свою чергу керівниця напрямку «Верховенство права» ЛЗІ Карина Асланян під час презентації результатів дослідження наголосила, що державна та патронатна служби в судах – особливо в судах першої та апеляційної інстанції – тривалий час залишалася поза увагою системних реформ. На відміну від суддівського корпусу, що перебуває в центрі усіх змін, апарат судів, який забезпечує безперервність процесу, залишався в тіні, його реакція на проблеми була здебільшого ситуативною.

За словами доповідачки, ці працівники залишаються системно недооціненими в правовому регулюванні, кадровій політиці, оплаті праці та професійному розвитку. Тож метою дослідження, яке було проведено протягом лютого – червня 2025 року, є формування комплексної картини функціонування апаратів судів і вироблення рекомендацій на основі емпіричних даних, законодавчого аналізу та європейських підходів. Воно ґрунтується на анкетуванні понад 1000 працівників апаратів та 42-х глибоких інтерв'ю, охоплюючи суди першої та апеляційної інстанцій усіх юрисдикцій. Серед виявлених у ході дослідження проблем, з якими стикаються працівники апа-

ратів судів: недофінансування й відсутність преміювання, понаднормове навантаження, неформальні трудові практики, відсутність належних умов праці, обмежені можливості професійного розвитку. Карина Асланян анонсувала публікацію «Зеленої книги» на сайті ЛЗІ, а також роботу над «Білою книгою» – дослідженням, в якому буде детально описано конкретні кроки з удосконалення системи судового адміністрування на основі виявлених проблем і потреб.

Наступна доповідачка, начальниця відділу наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти НШСУ Тетяна Фулей у своєму виступі акцентувала на освітній функції Національної школи суддів України та важливій ролі працівників апаратів судів у забезпеченні ефективного функціонування судової системи. Як було зазначено, відповідно до законодавчо визначених завдань, школа здійснює підготовку та підвищення кваліфікації представників різних категорій слухачів – не лише суддів, зокрема призначених на адміністративні посади в судах, а й помічників суддів, керівників апаратів, секретарів судових засідань, судових розпорядників, службовців Служби судової охорони тощо. Зазвичай для кожної з цих категорій розробляються окремі програми підготовки. Водночас із розвитком цифрових технологій та запровадженням нових форматів навчання, зростає кількість спільних освітніх заходів, зокрема для суддів та їхніх помічників, що сприяє підвищенню командної взаємодії та якості правосуддя загалом.

Представниця НШСУ також наголосила на важливості «Зеленої книги» як одного з аналітичних документів публічної політики, що розробляється з метою виявлення та детального опису проблеми, яка існує у сфері суспільних відносин і потребує вирішення. Такий документ створює можливість для заінтересованих сторін надати свої пропозиції щодо шляхів вирішення цієї проблеми. Окремо Тетяна Фулей відзначила доречність відображення в «Зеленій книзі» європейських стандартів, зокрема Висновку № 22 Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) про роль помічників судів. Як на її погляд це важливо, оскільки в європейському контексті помічники суддів роз-

глядаються як ключовий кадровий резерв та потенціал для формування майбутнього суддівського корпусу.

У Висновку КРЕС підкреслюється, що: «компетентні помічники суддів здатні надавати суттєву підтримку суддям, тим самим допомагаючи вдосконалювати роботу судів усіх рівнів» (§§ 11, 15); «поведінка помічників суддів може безпосередньо впливати на рівень довіри з боку суспільства та сторін, що прагнуть здійснення правосуддя. Тому в регламентах і настановах мають міститися вказівки щодо робочих відносин між суддями й помічниками суддів, а також щодо професійної та етичної поведінки помічників суддів» (§§ 35–40, 58); «сама судова, а не виконавча влада має нести відповідальність за добір помічників суддів у рамках прозорого процесу на основі об'єктивних критеріїв і заслуг (§§ 42, 43)».

Водночас у цьому ж Висновку наголошується, що низка функцій – зокрема ухвалення рішень щодо кожного аспекту справи, встановлення та оцінювання фактів – в усіх правових системах є суттю суддівських обов'язків і виключною відповідальністю суддів (§§ 19, 21–22, 24). У зв'язку з цим: «чим ближче помічники суддів залучені до процесу ухвалення рішень і чим більше навантаження на самих суддів, тим важливіше, щоб система судових органів та судді забезпечували належний нагляд за роботою помічників суддів з метою збереження контролю над процесом правосуддя» (§§ 14, 22).

Уточнимо, що в межах цього заходу його учасники обговорили результати дослідження, проблематику судового адміністрування, роль кадрового забезпечення в сталості функціонування судової системи та шляхи вдосконалення роботи патронатної служби.

Верховенство права як основа здійснення правосуддя

На минулому тижні, 24–25 липня, відбулося засідання робочої групи з підготовки тренінгу «Верховенство права як основа здійснення правосуддя в Україні», ініційованого Національною школою суддів України та організованого у співпраці з проектом Програми підтримки ОБСЄ для України «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя. Фаза II».

За словами організаторів, тренінг розраховано на суддів місцевих, апеляційних судів та Верховного Суду й покликано посилити розуміння принципу верховенства права у щоденній судовій практиці. Щодо засідання робочої групи, то його розпочали начальниця відділу наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти НШСУ Тетяна Фулей і керівниця проекту ОБСЄ «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя. Фаза II» Анна Тараненко. У своїх виступах спікерки наголосили на актуальності теми, підкресливши, що принцип верховенства права є не лише базовою засадою функціонування демократичного суспільства, а й має бути основою для ухвалення кожного судового рішення.

Також було відзначено, що на виконання Дорожньої карти з питань верховенства права, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р, яка є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» й Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека», передбачається розроблення та впровадження в навчальний процес початкової і поточної освіти суддів тренінгів з питань: доброчесності та професійної етики суддів, верховенства права, гендерно зумовленого насильства, захисту вразливих верств населення, діджиталізації та електронних доказів, антикорупційного законодавства, кіберзлочинності. У зв'язку з цим включення цього тренінгу до навчальних програм НШСУ є логічним і необхідним кроком на шляху до євроінтеграції.

До розробки зазначеного тренінгу з питань верховенства права, окрім суддів – учасників робочої групи, було залучено

також визнаних фахівчинь – завідувачку кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, докторку юридичних наук, національну експертку Проекту ЄС «Право-Justice» Тетяну Цувіну та керівницю проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в контексті війни та післявоєнного періоду» Ірину Кушнір.

Під час дводення роботи група обговорила очікувані результати, формат курсу та методичні підходи до його викладання, а також визначила зміст навчальних матеріалів для чотирьох судових спеціалізацій – цивільної, адміністративної, господарської та кримінальної, з урахуванням елементів верховенства права, відповідно до Доповіді Венеційської комісії й термінології в її першому (2011 р.) та новішому (2019 р.) перекладах. Окрім того, було напрацьовано практичні завдання для учасників тренінгу, проаналізовано проблемні питання в застосуванні принципів верховенства права у кожній із спеціалізацій, здійснено розподіл завдань серед розробників навчального контенту та окреслено подальші етапи підготовки й апробації тренінгового курсу.

Як було відзначено, цей тренінг має стати важливим елементом у забезпеченні високого професійного рівня суддів і посиленні довіри громадян до судової влади шляхом глибшого розуміння та практичного застосування стандартів верховенства права.

Не тиск на бізнес, а якість процедур

Як перетворити українську митницю на євросоюзівську?

Як правильно оцінювати роботу митниці, щоб не потрапити в пастку нерелістичних прогнозів і тиску на бізнес? Громадська організація «Технології прогресу» презентувала звіт-оцінку доцільності впровадження ключових показників ефективності для митної служби.

Роберт ЗЕЛДІ,
експерт комітету з питань митної політики Американської торговельної палати, адвокат, менеджер ЕУ в Україні

Про фіскальну функцію митниці

Серед рекомендацій згадали й про фіскальну функцію митниці. В Україні ефективність митниці традиційно оцінюють саме за цим показником, водночас забуваючи, що сума доходів часто ніяк не пов'язана з роботою митниці. То чи варто оцінювати результативність за таким маркером, як правильно з ним працювати і чи може такий підхід негативно впливати на взаємодію з бізнесом?

Які підходи часто використовують для оцінки фіскальної функції митниці? Збір податків – одна з функцій митної служби,

дострибне до цього показника, то вона провалила іспит.

Метод податкових розривів (tax gap). Це різниця між потенційними податковими доходами від основної економічної діяльності (у нашому випадку – ввезення товарів з-за кордону) та фактично зібраними податками.

Сума недоборів імпорتنих податків через митне шахрайство чи неумисне заниження податкових зобов'язань, виявлене митними органами. Це означає, скільки грошей держава не отримала через те, що при ввезенні товарів в Україну митні платежі були сплачені не повністю.

тичного збору податків. Класична схема: план-факт і порівняння з аналогічними періодами минулого року. Хоча виконання планових надходжень широко використовують для оцінки роботи митних органів, це може бути ненадійним індикатором, бо на загальну суму впливає низка факторів, на які сама митниця не може впливати.

Що впливає на рівень загальної суми податків?

1. Зовнішні макроекономічні чинники: обсяги зовнішньої торгівлі і валютний курс. Навіть протести фермерів сусідніх країн можуть негативно впливати на розмір зібраних податків і митні органи жодним чином не можуть впливати на ці фактори.

2. Зміни в законодавстві (податкові пільги, знижені ставки податку), коливання біржових чи ринкових цін на сировинні товари (пальне, хімічні речовини).

Тож планові показники без належного врахування поточного економічного стану, валютних коливань та змін у глобальних торговельних процесах можуть показувати лише здогадки прогнозистів, але не успішність роботи митників. Не можна очікувати стабільного результату через виконання плану, який не враховує протестів фермерів. Виходить, коло замкнулося? План не може врахувати все, а митники не можуть виконати план, бо змінилася парадигма?

Від планового збору доходів до tax gap

Оцінка ефективності митниці зі збору доходів могла б базуватися на методах податкових розривів (tax gap). У широкому розумінні податковий розрив можна трактувати як різницю між потенційними податковими доходами від основної економічної діяльності та фактично зібраними податками. Проте є застереження, що суттєво знижують ефективність такого методу в українських реаліях.

Митна статистика країн-контрагентів може бути корисна для оцінки ризиків, але вона не валідна через різницю в статистичних підходах та методах обліку.

яка традиційно викликає чи не найбільший інтерес у суспільстві. Зокрема – через гіпертрофоване сприйняття ролі митниці в наповненні бюджету. Мабуть, тому кількість грошей, які приносить це відомство, звикли асоціювати з його результативністю. Водночас є кілька поширених методик, які показують, наскільки багато коштів митниця принесла держбюджету.

Виконання планових надходжень. Тобто є умовний щабель, до прикладу – мільярд. Якщо протягом року митниця не

Розглянемо детальніше, наскільки ефективні такі методи оцінки фіскальної функції митниці та чи допоможуть вони досягнути результатів.

На кожен план є свій фермерський протест

Автори законопроекту № 12360 від 25 грудня 2024 року запропонували оцінювати ефективність фіскальної функції митниці через порівняння плану та фак-

Для ефективного застосування tax gap потрібно мати точні дані про обсяги споживання й реалізації або аналогічні статистичні показники, які можуть стати базою для розрахунку потенційного рівня податків (виділення обсягів споживання та реалізації товарів, імпортованих до країни, із загального обсягу споживання і реалізації, який включає товари внутрішнього виробництва та послуги). Такої статистики на офіційному рівні немає або вона недостатньо деталізована. Митна статистика країн-контрагентів може бути корисна для оцінки ризиків, але вона не валідна через різницю в статистичних підходах та методах обліку.

Добрі показники чи тиск на бізнес?

Водночас митниця в процесі операційної діяльності може протидіяти шахрайству, спрямованому на ухилення від сплати податків, та виявляти випадки неповного декларування податкових зобов'язань, що не пов'язані з шахрайством: не включення роялті до митної вартості, методологічно хибна класифікація товарів.

У ЄС для оцінки фіскальної діяльності митниці використовують суму недоборів імпортних податків через митне шахрайство й неумисне заниження податкових зобов'язань, що були виявлені митними органами. При цьому в оцінку такого показника включають лише випадки, де величина заниження податків становила не менше 10 тис. євро, щоб виключити з оцінки незначні порушення та неточності.

Для обрахунку цих показників і ведення аналітики використовують європейські бази даних (наприклад, OWNRES), які наповнюють адміністрації країн-членів. Однак занадто прямолінійне впровадження такого показника в систематичну оцінку митних органів України може негативно вплинути на роботу митниці. Річ у тім, що для покращення результатів за цим показником митниця може надмірно тиснути на бізнес там, де ухилення від сплати податків не було, для «покращення» цього показника її ефективності (наприклад, коригування митної вартості без належного обґрунтування, керуючись «індикативними цінами» імпорту).

Правильно оцінити ефективність збору податків можна через співвідношення донарахованих митних платежів у результаті суми донараховувань за трьома напрямками: кількість рішень про коригування

митної вартості; кількість рішень про класифікацію товарів, заходів з контролю країни походження; кількість проведених документальних перевірок до всіх зібраних митницею платежів.

Тоді цей показник покаже зусилля саме митниці в зборі податків (там, де митниця ухвалила рішення про збільшення сум податків), а не зовнішніх макроекономічних факторів, на які митниця впливати не може. Для довідки: в 2024 році обсяг донарахованих сум за першим напрямком (тобто внаслідок коригування митної вартості) становив близько 0,5% всіх податкових платежів, зібраних митницею за рік, і цей рівень є історичною тенденцією протягом десяти років.

Проте цей показник можна застосовувати лише з показником якості фіскальних рішень, щоб уникнути тиску митників на бізнес. Наприклад, у 2021 році 49% сум, донарахованих у результаті рішень митниці про коригування митної вартості, які оскаржувалися, суд скасував. Тобто кожна друга донарахована митницею гривня була визнана неправомірною і це, швидше, свідчення надмірного тиску, принаймні в питаннях митної вартості, аніж ефективної роботи митних органів.

Схожий показник містив законопроект № 12360. Він пропонував розраховувати частку позовних заяв до митниці, за якими суди ухвалювали рішення не на її користь, у загальній кількості позовів, розглянутих судами. Проте цей показник не зосереджений лише на фіскальних рішеннях митних органів. Він може включати рішення про порушення митних правил або відмову в митному оформленні.

Звичайно, щоб цей показник ефективності дійсно був маркером, його не можна

застосовувати самостійно чи орієнтуватися на нього як на головний показник роботи митниці. Митниця має оцінюватися не за фактичною кількістю сплачених грошей до державного бюджету, а за якістю процедур забезпечення цих коштів. Завдання сучасної митниці виходять далеко за межі фіскальної функції. Митниця також має контролювати дотримання законодавства в певних аспектах охорони здоров'я (безпека продукції, введення в обіг алкоголю і тютюну при імпорті), захисту навколишнього середовища (конвенція CITES), суспільної безпеки (обіг зброї, наркотиків, коштів, отриманих незаконним шляхом) та інших завдань.

Чим ближче ми до членства в Євросоюзі, тим більш визначальним для митниці буде ставати роль «захисника східних кордонів Єдиного ринку союзу», тобто функція, пов'язана переважно з безпековими повноваженнями, а вага фіскальної функції падатиме, адже ПДВ почне справлятися переважно податковою, а 75% мита спрямовуватимуться на «власні потреби» Європейської комісії.

Не варто забувати й про зміну політичних векторів. Зупинка фінансування USAID та останні новини з-за океану натякають, що поповнення бюджету має бути нашою проблемою, а не партнерів. Тож доречно розвивати внутрішні спроможності й максимально модернізувати митницю, перетворивши її на євросоюзівську.

Публікація підготовлена за фінансової підтримки ЄС. Її зміст є винятковою відповідальністю ГО «Технології прогресу» і не обов'язково відображає погляди ЄС.

Коли судді говорять – недовіра зникає

Як судовій владі віднайти свій голос?

Одна з основних проблем комунікації державних органів і, зокрема, судової гілки влади, – неспроможність донести до людей навіщо вона існує і як робить життя кращим та й чи робить взагалі?

Володимир ГУРЖИ,
фахівець із комунікацій

Непереборна привабливість «старого негативного уявлення»

З одного боку, це пов'язано з тим, що люди не часто стикаються з держорганами в повсякденному житті, адже вони потрібні в доволі обмеженій кількості випадків. А за умови розвинених цифрових сервісів – контактувати взагалі не має сенсу й необхідності.

З іншого боку, коли людина не розуміє навіщо існує той чи інший держорган, особливо суди, вона не знає, як і з якою проблемою до них звернутися. Звертається з питаннями, які не входять до сфери компетенції, не отримує розв'язання своєї проблеми, або навіть відповіді. Як наслідок, виникає негативне ставлення до судової системи.

Непереборна привабливість «старого негативного уявлення» полягає в тому, що над ним не потрібно замислюватися й на інтуїтивному рівні воно видається готовим рішенням, тобто стає очевидним. Негативне ставлення легко сформулювати й надзвичайно складно змінити.

У цій статті я планую розглянути загальні уявлення про «очевидне» й алгоритм його роботи, розуміння, інтерпретації, соціальної дії і, відповідно, функціонування громадської думки. Ця публікація – не апологія судовій владі, а скоріше спроба подивитися на самих себе зі сторони в режимі заміток на полях.

Мабуть, перша проблема – це фрагментарність знань про дійсність. Напряму людина взаємодіє з відносно невеликим фрагментом дійсності, більшість знань і уявлень ми отримуємо від інших людей, медіа, соцмереж, кіно, книг, театру тощо. Навіть найдосвідченіші люди з енциклопедичними знаннями мають фрагментарне

знання про світ, однак сприймають його як повне й цілісне.

Наступний важливий момент – люди не просто сприймають ідеї, а інтерпретують їх і потім відтворюють у зрозумілій та доступній для себе формі. Складні політичні ідеї, наприклад реформи, складаються з набору тез, ці тези можуть бути сприйняті доволіним чином і далеко не всі. Відповідно, сама ідея втрачає точність і в такому вигляді відтворюється та поширюється, тобто сприйняття не послідовне і множинне.

Далі емоційний резонанс – прості, популярні мему, гасла викликають сильні емоції, замінюючи аналіз. Через це будь-які комунікації реформ, давно концентрують увагу спільноти не на суті процесу й тим паче не на наслідках від реалізації, а на яскравості подачі – хайпі. Специфіка сьогодення полягає ще й у тому, що щойно хайп спадає, то група його підтримки зникає. А поки група існувала через емоційність хайпу, ідея обговорення не була належним чином зрозуміла і сприйнята. До того ж, ідея чи її елементи швидко забуваються.

Рівень довіри й констатація очевидного

Якщо орієнтуватися на загальнодоступні джерела, то рівень довіри до судів в Україні в останні 12 років, як пригадую, лише два рази перевищував 20%, один раз падав до 5% і зазвичай в середньому з року в рік складає 12%. А от рівень довіри до вироку більше 40%. Від окремих чиновників в судовій владі можна почути, що, мовляв, не тих людей опитують і треба запитувати тільки тих, хто був у судовому засіданні. Але мені здається, що висока довіра до вироку не через те, що опитують тих, хто до них звертається.

Насправді проблема трохи глибша – сьогодні уявлення про дійсність мають більшу вагу, аніж реальний стан справ. Ба більше, ніякого «реального стану справ» не існує, є точки зору. Тут нам на допомогу приходять ефект Форера й теорема Томаса, перший говорить про те, що люди схильні сприймати загальні, розпливчасті описи як дуже точні та персоналізовані (завдяки цьому працюють, наприклад, гороскопи і ворожки). А теорема Томаса говорить, якщо люди визначають ситуації як реальні, то вони реальні за своїми наслідками (завдяки цьому після розмови з ворожкою ідуть у політику, чи бізнес, бо вона дала добро).

Робота ворожок будується на запевненні, що все, що роблять люди, добре та правильно – передбаченні бажаного. Людина індивідуалізує бажане із собою, як унікальну властивість (ефект Форера), а потім починає діяти і приймати рішення відповідно цих уявлень (теорема Томаса). Ця стратегія працює бо грає на емоціях, пропонує комфорт ілюзії замість складної правди. Але це тимчасова діяльність, яка лише поглиблює кризу. Очолити таке дійство нескладно – «передбачай» бажане, і тобі забезпечені оплески та своя маленька, хоч й не довга, віртуальна реальність.

Як це стосується судів?

Під час чергового етапу реформи (почався 2016 року) всіма гілками влади створювалося уявлення, що вони розуміють потреби людей. Відповідно загальний меседж до аудиторії виглядав приблизно так: «Ми знаємо, що ви хочете справедливості, і ми працюємо, аби її забезпечити, навіть якщо це займає час». Чому це працює? Бо достатньо загальне, щоб сприймалося індивідуально й особа асоціювала безпосередньо із собою.

Певній категорії людей завжди потрібен той, хто знає «очевидні» відповіді в цьому хаотичному й мінливому світі: хто корупціонер, а хто добросовісний, хто «агент», які податки потрібні, яке рішення мав ухвалити суд чи парламент тощо. Частина суспільства прагне чорно-білих категорій у сірій реальності.

Відповідно сукупність таких очевидно-стей й ефект Форера привели до отождо-нення ідеалу справедливості з відомими історичними постатями чи закордонними моделями правосуддя. Запит на реформу судів звучав саме так: «Нам потрібно так само, як у США чи ЄС!». Всі хочуть бачити справедливу та ефективну судову, та будь-яку іншу, владу.

Далі працює фрагментарність уявлень про дійсність і непослідовність сприйняття ідей. Усі хочуть, як у США, хоча й мало хто знає як там насправді. Але ніхто не бажає стикатися з відсутністю суддів, мізерними зарплатами працівників апарату, спробами політичного та медійного тиску, старими приміщеннями судів, в яких соромно сидіти. Так само, як ніхто не хоче чекати роками на рішення, бути заручником бюрократії чи відчувати нерівність перед законом або приниження.

І виходить, що це, як людина, яка підспівує пісні англійською чи французькою, не знаючи мови. Вона імітує звучання, акценти, тон, але не усвідомлює значення слів – повторення зовнішньої форми без внутрішнього осмислення.

Уявімо ситуацію: «Суд виправдав чоловіка, якого назвали злочинцем у справі про крадіжку з благодійного фонду» (сьогодні це не рідкість). Ця новина буде сприйматися через декілька «фільтрів»:

«Очевидне» – суди завжди відпускають за гроші

Фрагментарність і непослідовне сприйняття – мова йде про заставу, а аудиторія в соцмережах не відрізняє запобіжний захід від вироку, саме цей фрагмент реформи був погано прокоментований. А всі оточуючі (3–5 людини) – сусіди, колеги по роботі, люди в транспорті, яких випадково можна підслухати – «всі» знають, що суди корумповані, бо так було завжди.

Емоційний резонанс – люте обурення від «несправедливості», адже «злочинця» відпустили. Це – швидкий фільтр і хайп спадає. Повсякденність і базові потреби – загалом людям майже завжди важливіше вижити, забезпечити родину, ніж слідкувати за судами. Щойно емоційність історії зникає, всі повертаються до своїх поточних проблем.

Як у цій ситуації кристалізується суспільна думка? «Очевидність» корупції судів передається через обговорення на кухнях як спосіб відчувати коло однодумців – ті самі 3–5 людей. Через це стверджу-

ється пасивність у взаємодії з владою – суд не для простих людей! Це призводить до соціальної дії (поведінки) – уникнення судів, бо «краще не вплутуватися» й «у біді суд не допоможе». Відповідно будь-які досягнення реформи відкидаються через брак затребуваності змін – стверджується апатія.

«Коло очевидності». Як його розірвати?

То що ж може запропонувати судова влада для розірвання цього «кола очевидності»? Судова влада тривалий час жила сама по собі. Відповідно виникла недовіра через те, що люди знають про її роботу лише з чуток і новин, природа яких – резонансні й скандальні кейси. Натомість ефект Форера працює краще, коли люди можуть «впізнати себе» в повідомленні. Для цього є світоглядні й ціннісні теми – героїзм і жертвність, просвітництво, лідерство в змінах. Люди не просто дивляться сюжети чи читають новини. Вони сприймають історії і тут уже йдеться про співпереживання й зрозумілість.

Теорема Томаса та ефект Форера не вивок взаємодії, а пояснення соціальної дії під час вакууму комунікації від держави до людей. Якщо ви не говорите, говорять за вас і це зазвичай фрагментарно, непослідовно, емоційно й «очевидно». Для подолання недовіри потрібна системна робота, яка вже розпочата.

Пул суддів-спікерів: активна комунікація від судів, а не лише від медіа, демонструє внутрішню інтенцію до змін. Судді-спікери можуть «хакнути систему зсередини» через відкритість.

Створення історій: люди сприймають не сухі факти, а історії, які викликають співпереживання та зрозумілість. Судові органи мають ділитися історіями справедливості, щоб наблизити систему до громадян.

Новий образ судді: судді повинні бути відчутними, зрозумілими, досяжними. Їхня присутність у соціальному просторі робить суд «звичайною» частиною життя. Просвітництво: розвиток судової журналістики та адвокаційної діяльності може подолати апатію, даючи людям надію. Просвітництво пояснює, як працює система й показує, що суди доступні навіть для тих, хто не має ресурсів.

Формування спільноти: спільнота – це не просто підписники, а група людей, об'єднана інтересами та готовністю підтримувати зміни. Судові історії створюють відчуття «ми», а не «ми проти них».

Світоглядні теми: окрім фахових тем, потрібно висвітлювати ціннісні теми – лідерство, героїзм, жертвність. Вони резонують із суспільством і створюють емоційний зв'язок.

Політика пам'яті та пантеон героїв: вшанування чеснот Захисників, винесення вироків по воєнних злочинах і створення «пантеону героїв» формують спільну ідентичність. Це допомагає майбутнім поколінням розуміти ціну свободи та зло, вчинене проти України.

Критичне мислення, просвітництво та комунікація дозволяють поставити «очевидне» під сумнів. Руйнація «очевидного» може викликати кризу, але відкриває шлях до нових, більш адаптивних моделей мислення та поведінки.

Кримінальне переслідування адвокатів:

деформована юстиція як загроза національній економіці

У демократичному суспільстві адвокат – не просто фахівець із права. Це – ключовий гарант реалізації основоположного права на захист, а також посередник між громадянином і державою. В Україні ж останнім часом ми спостерігаємо тривожну тенденцію: адвокатів почали системно переслідувати. І мова не лише про моральний тиск чи дискредитацію – мова про кримінальні провадження, обшуки, підозри, які виникають внаслідок виконання адвокатом своїх обов'язків.

Максим ШЕВЕРДІН,
адвокат, партнер LCF Law Group

Показові кейси і тривожні прецеденти

Це не тільки проблема юридичної спільноти. Це – симптом деформації юстиції як інституції, яка мала би бути не знаряддям тиску, а арбітром справедливості. І ця деформація створює не просто правовий колапс – вона становить серйозну загрозу для економіки, інвестицій, бізнесу та державного управління.

За останні кілька місяців було одразу декілька випадків, коли проти адвокатів відкривали кримінальні провадження. Адвокату Станіславу Борису було пред'явлено підозру за те, що він супроводжував клієнта як адвокат; в Одесі стосовно адвокатки обрали запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у справі, в якій вона майже рік захищала підозрюваного; в Києві в офісі адвокатів проведені обшуки за нібито втручання в реєстр судових рішень. І буквально нещодавно пролунала новина, що в Києві правоохоронці здійснили невідкладний обшук в адвокатки без ухвали суду за подіями, що мали місце ще в 2019 році.

Ці дії з боку правоохоронних органів стали можливими через толерантне ставлення держави до таких дій. Скасування строків досудового розслідування в кримінальному процесі, через що кримінальні справи тепер можуть розслідуватися довічно, звуження судового контролю, обшуки без рішень суду, формальне оголошення підозрюваного в розшук, ігнорування ролі адвоката в процесі, і нарешті, визнання адвоката «фігурантом» справи через його професійну участь –

це поступове руйнування правової системи. І найгірше – ототожнення адвоката з його клієнтом, що суперечить самій суті адвокатської діяльності. Це – поступове руйнування інституту адвокатури, що є основою змагального процесу і справедливого судочинства.

Від правового свавілля до економічної нестабільності

Наслідки такої ситуації виходять далеко за межі юридичної сфери. Бізнес – перша жертва правової невизначеності. Й не лише через прямі ризики, пов'язані з кримінальними провадженнями. Проблема глибша: вона полягає у відсутності надійного захисту інтересів бізнесу.

Мова про втрату довіри до права як інструменту захисту. Якщо навіть адвокат не може гарантувати собі захист, то хто може це забезпечити? Якщо адвокат не здатен зупинити свавільні дії правоохоронців – будь-який бізнес-проект стає вразливим. У таких умовах підприємства відмовляються від «білих» стратегій, скорочують горизонти планування, переходять у тінь або виходять з ринку.

Інвестиційна привабливість як ілюзія. Жоден інвестор – внутрішній чи зовнішній – не вкладатиме капітал у країну, де юрисдикція не гарантує прав власності й не забезпечує захисту. Правова непередбачуваність – головний стоп-фактор для іноземного капіталу. В таких умовах ІРО, венчурне фінансування, проектне інвестування стають винятком, а не правилом.

Єдиний «захист» – сірі схеми. Якщо інститут адвокатури, який створений захищати, не захищає, підприємець шукає альтернативу. Це може бути чиновник, прокурор чи слідчий – за «відкат», за «домовленість», але не в рамках закону. Це відкриває двері для тінювих схем, мінімізує податкові надходження, стимулює корупцію.

Системний злам балансу в «трикутнику правосуддя»

Проблема криється також у фундаментальному перекосі в системі правосуддя або у так званому «трикутнику правосуддя» (суддя-прокурор-адвокат): суд перестає бути незалежним і неупередженим та дедалі частіше ототожнюється з обвинуваченням. Якщо слідчий або прокурор фактично контролює процес й одночасно порушує права захисту, а суд на це закриває очі, – маємо справу з імітацією правосуддя, а не справжнім процесом.

Це не лише порушує права адвоката чи клієнта, а ще це ставить під сумнів саму концепцію верховенства права як інституційного стовпа демократії. В країнах, що декларують євроінтеграційний курс, це неприпустимо й небезпечно.

Ризики для держави

Корупційна логіка взаємодії з державою. Якщо бізнес втрачає можливість легально захищати себе – він починає грати за «іншими» правилами. Відтік капіталу та мізерне зростання. Без правового захисту – немає інвестицій, без інвестицій – немає зростання. Без зростання – лише стагнація та бюджетна криза.

Мотиваційна деградація молоді. У державі, де адвокат безправний, а працюють «сірі» схеми, молодь не прагне права чи бізнесу. Йде в бюрократію або емігрує.

Є ще проблема колапсу приватності. Якщо обшуки в адвокатів стають нормою, конфіденційність зникає як явище. Якщо клієнт не впевнений, що його розмова з

адвокатом залишиться конфіденційною – жоден громадянин не може відчувати себе в безпеці. Це – крах довіри до держави як інституції.

Що потрібно змінити вже сьогодні?

Перше – посилити захист адвокатської діяльності на рівні закону. Йдеться про:

- недоторканність комунікації «адвокат-клієнт»;
- заборону оцінювати дії адвоката із супроводження клієнта як дії, спрямовані на сприяння чи приховування злочинних дій;
- заборону обшуків адвокатів без надзвичайно вагомих підстав;
- посилення судового контролю над слідством, надати слідчим суддям більше повноважень для контролю дій слідчих.

Окрім того, встановити персональну відповідальність правоохоронців: дисциплінарну і матеріальну – за порушення прав сторін та шкоду, заподіяну бізнесу незаконними діями.

Висновок

Кримінальне переслідування адвокатів – це не внутрішня проблема юристів. Це – лакмусовий папірець стану правосуддя й стратегічна загроза для держави. Годі лише згадати справу Василя Стуса, адвокатом в якій виступав В. Медведчук. Чи така адвокатура нам потрібна? Бо без адвоката не існує справедливого суду, а без неупередженого й справедливого суду – не існує правової держави. А без правової держави не може існувати й стабільна економіка.

Як на мою думку, повага до адвокатської професії – це тест на зрілість держави. Україна повинна скласти цей тест, якщо справді прагне бути частиною розвинутого, конкурентного, економічно безпечного світу.

Уникнення сплати податків

За оцінками Бюро економічної безпеки сьогодні існує понад 50 тисяч ФОПів, які залучені до протиправних схем. Про це повідомив керівник детективів БЕБ Олександр Ткачук.

«Переважно це молодь, тобто студенти, які за винагороду надають свої електронні ключі для відкриття банківських рахунків. Їх використання в комплексі з використанням персональних даних власників може дозволити зменшити сплату податків підприємствами реального сектору економіки орієнтовно на 70 млрд грн щорічно», – йдеться в повідомленні. Для ефективної протидії цим схемам у Бюро економічної безпеки пропонують спільно з ДПС та Держфінмоніторингом створити Центр протидії податковим правопорушенням. У БЕБ

також вважають, що наразі на часі на-працювання змін до законодавства, які підсилять інституційну спроможність органів, залучених до протидії економічним правопорушенням, розробка узгодженої системи виявлення ризиків та впровадження європейських стандартів реагування на них, налагодження спільної аналітичної роботи.

Податківці зазначають, що контролюючими органами в сфері оподаткування є ДПС та Державна митна служба, тому до цієї роботи задля її ефективності мають бути залучені всі вказані органи.

Перекази з картки на картку – яка сума не оподатковується?

Українці звично й часто дарують один одному гроші з нагоди якихось свят. Як правило, такі подарунки переказують з однієї банківської картки на іншу.

Партнер MORIS, керівник практики податкового права Василь Андрусак розповів про нюанси переказів грошей з картки на картку. Отже, переказ з картки на картку, за якої суми не береться податок?

Як пояснює експерт, сума, яка не оподатковується в Україні – це 2 тисячі гривень на рік. Так, у Податковому кодексі йдеться про те, що оподаткуванню не підлягають 25% від мінімальної зарплати, але тільки якщо йдеться про подарунки в натуральній формі. Відповідно пільга не поширюється на грошові виплати в будь-якій сумі.

«В ідеалі оподатковувати повинні всі перекази на картку, які перевищують суму 2 тисячі гривень, але з поправкою на те, чи є це доходом людини, чи ні? Тобто, людині не потрібно платити податки, якщо кошти їй дали в борг, і вона поверне стільки, скільки й отримала. Але, якщо не близький родич просто надсилав людині гроші, то теоретично одержувач має задекларувати дохід», – пояснив В. Андрусак.

Крім податків, фізособи самостійно оплачують усі банківські комісії за пере-силання коштів. Сума комісії залежить від тарифів, які кожен банк визначає

окремо. Тож перед тим як переказувати кошти, варто поцікавитися тарифами свого банку.

Податковий кодекс також чітко передбачає, що подарунки між членами сім'ї 1–2 ступенів споріднення не підлягають оподаткуванню, навіть якщо йдеться про великі суми. Якщо не родич вирішить переказати на вашу картку, наприклад, 100 тис. грн, то платити податок доведеться. Загалом же для будь-якого виду доходів в Україні є базова ставка: податок на доходи фізичних осіб – 18%; військовий збір – 5%.

Подарунки не від близьких родичів оподатковують у розмірі 5% ПДФО, але якщо не буде підписаного та нотаріально посвідченого договору дарування, податкові органи можуть трактувати ці гроші як «інший дохід», що оподатковується за ставкою 18% ПДФО. Нагадаємо, що в Україні під податкові перевірки можуть потрапити ті, хто торгує товарами на онлайн-майданчиках. Податківці цікавляться громадянами, які отримують дохід на банківську картку, а не на підприємницький рахунок.

Конституція незалежної України

як наслідок впливу пострадянських партійно-господарських еліт у процесі формування «гібридної держави»

Усі 35 років своєї Незалежності Україна бореться за право бути вільною демократичною, економічно розвинутою державою, інтегрованою в європейську спільноту. Водночас протягом усього цього шляху були й лишаються внутрішні і зовнішні чинники, які не дозволяють реалізувати найважливіші прагнення народу України. Серед визначальних внутрішніх причин, що перешкоджають досягненню вищезгаданих цілей, можна з глибокою впевненістю виділити конкретні помилки та прорахунки влади, які довели Україну до існуючого стану: злочинна приватизація, вкрай запізнена люстрація, олігархізація економіки та тотальна корупція, неефективне законодавство, включаючи Конституцію України.

Володимир ДОН,
член Національної спілки журналістів України

Про ситуацію, якою вона була

Саме про Основний Закон України і йтиметься в даній публікації, а якщо точніше, буде зроблено спробу аналізу того, як можливість маніпулювання Конституцією вплинула на формування політичного устрою держави Україна, хто був основним ляльководом та бенефіціаром цієї вистави, а також хто платив і якою ціною за злочини та помилки влади.

У спадок незалежній Україні дісталася Конституція УРСР, ухвалена позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року. Зрозуміло, що в основі Конституції УРСР лежить Конституція срср, що є, за задумом авторів, підтвердженням єдності та цілісності союзної держави робітників, селян та творчої інтелігенції. Радянський союз «з'єднав братні радянські республіки в єдину союзню державу» (Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки. Прийнято позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. Преамбула).

Слід зауважити, що переважна більшість статей Конституції УРСР мала виключно декларативний характер і не була підкріплена відповідними законами. Так, відвертим фарисейством були наповнені статті, які проголошували належність влади народу (ст. 2), рівність прав громадян України на працю, відпочинок, житло, освіту, охорону здоров'я тощо. Положення ст. 48, що гарантує свободу слова, друку, зборів, мітингів, вуличних ходів і демонстрацій не сприймаються всерйоз, якщо, звичайно, не йдеться про підтримку чинного режиму.

Кінець вісімдесятих – початок дев'яностих – гаряча пора Українського конституціоналізму. В навколишньому світі та й у самій Україні відбуваються зміни, які не вписуються в існуючу конституційну модель від 1978 року. Вперше зміни до Конституції УРСР було внесено 27 жовтня 1989 року. Зміни до статті 97 суттєво розширювали повноваження Верховної Ради УРСР. Відповідно до нової редакції вказаної статті, Верховна Рада має право розглядати та приймати рішення з будь-яких питань, віднесених до компетенції ВР УРСР, на відміну від попередньої редакції, де ці повноваження обмежувалися Конституцією УРСР (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про зміни і доповнення Конституції Української РСР» № 8303-XI від 27 жовтня 1989 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/8303-11#Text/). При цьому, відповідно до ст. 171 «Зміна Конституції Української РСР провадиться рішенням Верховної Ради Української РСР, прийнятим більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів Української РСР». Варто звернути окрему увагу на відсутність порядку та строку набрання чинності зміненої Конституції УРСР.

Що засвідчили перші конкурентні вибори?

Нова редакція ст. 107 Конституції запроваджує поняття «вища посадова особа республіки», яким відповідно стає Голова Верховної Ради Української РСР. А перші конкурентні вибори (1990 р.) засвідчили,

що влада, хоча й не монополює, залишилася в руках комуністів – із 449-ти депутатів, обраних до парламенту, 381 (85%) були представниками КПУ, а фракція цієї партії складалася з 370 членів (Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014 рр.): монографія / Ю. В. Мацієвський. Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с. ISBN 978-617-614-120-4. стр. 94. URL: shron1.chtyvo.org.ua/Matsiievskiyi_Yurii/U_pasttsi_hibrydnosti_zygzagy_transformatsii_politychnoho_rezhymu_v_Ukraini_1991-2014.pdf).

Таким чином, незважаючи на формальні ознаки парламентської республіки, Україна, як і раніше, залишалася державою з авторитарним режимом й однопартійною системою, Верховною Радою, що складається практично повністю з членів комуністичної партії, які зуміли, при цьому, підпорядкувати собі Раду Міністрів (що також була сформована виключно з членів КПУ), тим самим привласнивши собі повноваження як виконавчої, так і законодавчої влади.

Законодавчі потуги ВРУ

Наступні зміни було прийнято в 1990 р. Позитивним моментом було скасування ст. 6 що визначала керівну та спрямовуючу роль комуністичної партії та декларування багатопартійної системи (ст. 7; ст. 49) (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про зміни та доповнення Конституції Української РСР» № 404-XII від 24 жовтня 1990 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-12#Text). Як і раніше не був визначений порядок та строк набрання чинності змін до Конституції УРСР.

При цьому суттєво посилювалася позиція ВРУ, яка визначала порядок організації і діяльності республіканських та місцевих органів державної влади й управління, а також суду, прокуратури тощо. Зміни, внесені до Конституції УРСР 21 травня 1991 р (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління № 1048-XII від 21 травня 1991 року URL:) та 19 червня 1991 р. (Закон Української Радянської

Соціалістичної Республіки «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» № 1213а-ХІІ від 19 червня 1991 року. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213%D0%B0-12#Text) ще більше зміцнили позиції ВРУ. Особливу увагу привертає нова редакція ст. 108 «Голова Верховної Ради України», прийнята напередодні затвердження посади Президента України та проведення перших президентських виборів

Згідно з ухваленими поправками, Голова ВРУ УРСР подає Верховній Раді кандидатури для призначення або обрання на посаду голови Конституційного Суду, Прем'єр-міністра УРСР, голови Верховного Суду, голови Вищого арбітражного Суду УРСР, Генерального Прокурора, голови Комітету державної безпеки України, голови Правління Національного банку України (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про внесення змін та доповнень до Конституції Української РСР». № 1213а-ХІІ від 19.06.1991 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213%D0%B0-12#Text/). Відповідно до розділу II «Цей Закон набирає чинності з дня його прийняття».

Згідно з відповідною Постановою (Постанова Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР у зв'язку з вдосконаленням системи державного управління» № 1049-ХІІ від 21 травня 1991 року. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-12/ed19910521#Text), абзац другий виглядає наступним чином «Закон Української РСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР у зв'язку з вдосконаленням системи державного управління» (1048-12) вестити в дію з моменту його прийняття».

Влітку 1991 року, а точніше 5 липня, до Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки були внесені зміни у зв'язку із заснуванням поста Президента Української РСР. Із цієї причини в Конституції УРСР з'являється глава 12-1 «Президент Української РСР». Відповідно до цієї глави Президент УРСР є найвищою посадовою особою Української держави та головою виконавчої влади (Закон УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР та внесення змін до Конституції (Основний Закон) Української РСР» № 1293-ХІІ від 5 липня 1991 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-12#Text). Відповідно до розділу IV цей закон вводився в дію з моменту його прийняття».

Складається переконлива думка про те, що ухвалюючи закони, спрямовані на внесення змін до Конституції УРСР, Верховна Рада дуже поспішала. Чому так відбувалося, чим викликана подібна гарячка, гонка, квапливість? При тому, що в Конституції УРСР 1978 р. існувала норма (ст. 97 п. 35 абзац 3), яка суворо визначала порядок набрання чинності закону: «після 10 днів із часу його опублікування, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його публікації».

За таких обставин у разі прийняття змін та доповнень до Конституції УРСР на підставі прийнятих у зв'язку з цим законів, нові положення Конституції набирають чинності не раніше їх оприлюднення. У цьому зв'язку привертає увагу на себе той факт, що в усіх наведених прикладах внесення змін та доповнень до Конституції УРСР, строк набрання чинності цих змін або не зазначено, або всупереч самої Конституції нововведення вводяться в дію з моменту їх прийняття.

Та повернемося до глави 12-1 «Президент Української РСР». Президент УРСР є гарантом прав і свобод громадян, забезпечує державний суверенітет України, дотримання Конституції та законів УРСР, представляє УРСР у міждержавних та міжнародних відносинах, забезпечує обороноздатність та територіальну цілісність республіки, очолює систему органів державного управління... Президент подає Верховній Раді УРСР кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра та вносить пропозицію щодо його звільнення з посади. Окрім того, Президент, за згодою з Верховною Радою України, призначає державного міністра з питань оборони, національної безпеки та надзвичайних ситуацій УРСР, міністра внутрішніх справ, міністра закордон-

них справ, міністра юстиції, голову Комітету національної безпеки УРСР.

Спроба створення парламентсько-президентської республіки

Таким чином, в Україні робиться спроба створення парламентсько-президентської республіки. При цьому повноваження Президента були дуже обмежені, що згодом і стало причиною політичних конфліктів у боротьбі за владу й викликаних цим ухваленням нових змін до Основного Закону. При тому, що в Україні, за великим рахунком, як і раніше діяв авторитарний режим. Комуністична більшість у Верховній Раді продовжувала контролювати практично все політичне та економічне життя в країні, влада, зрештою, залишалася безконтрольною, нові ЗМІ ще не зміцнили, а старі контролювалися провладними структурами. Задекларована багатопартійна система виявилася на той час профанацією. Нехтування принципом верховенства права, заново-прийняті закони не обмежували повноваження влади, практика регулювання правовідносин у державі директивами КПУ продовжується повною мірою, а влада в країні, як і раніше, представляла інтереси радянської партійно-господарської еліти.

А збідніле населення, зосереджене на проблемі виживання, ще більше усунулося від політичної боротьби за демократичні перетворення в Україні. З цієї та низки інших причин у країні так і не відбулася зміна політичних еліт. На відміну від Польщі, Угорщини, Чехії, Естонії, Литви та Латвії процес декомунізації в Україні не досяг логічного завершення. Радянська адміністративно-командна система та колишня партійно-господарська номенклатура практично повністю зберегли командні позиції в усіх гілках влади.

Існуюча ситуація не змінювалася аж до 8 червня 1995 р. За цей час було прийнято ще 11 законів про внесення змін до Конституції УРСР, які перерозподіляють повноваження між різними гілками влади в Україні. Водночас найважливішою політичною подією 1995 р. стало підписання 8 червня Головою Верховної Ради України О. Морозом та Президентом України Л. Кучмою Конституційного Договору між Верховною Радою та Президентом про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні до ухвалення нової Конституції.

Його підписанню («Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text) передував політичний конфлікт між Президентом Л. Кучмою та О. Морозом під час розподілу повноважень між гілками влади в Україні. Тим не менше, у результаті цього протистояння із застосуванням різноманітних політичних загроз і шантажу ця так звана тимчасова Конституція була прийнята.

У цьому зв'язку, знову ж таки, звертаємо увагу на фразу: «Цей Конституційний Договір набирає чинності з моменту його підписання Президентом України та Головою Верховної Ради України і є відкритим для підписання народними депутатами України. Конституційний Договір укладено 8 червня 1995 року в місті Києві у двох примірниках, тексти яких є рівно автентичними». Водночас, зважаючи на те, що політична позиція Президента виявилася сильнішою, а рівень недовіри до ВРУ був досить високим, підпи-

сання вказаного договору зрештою призвело до значного посилення влади Президента.

Варто зазначити й те, що сам факт підписання даного договору не мав характеру пошуку оптимальної моделі управління країною, не ставив за мету підвищення якості життя громадян країни та побудови демократичної держави. Натомість досить явно проглядалася елементарна боротьба за владу заради самої влади. Й подальші події підтвердили крихкість та недовговічність знайденого компромісу, відсутність елементарної політичної довіри та, як наслідок, втрату часу й міжнародного авторитету України.

Водночас, з ухваленням Конституційного Договору, Україна розпочала дрейф у бік президентсько-парламентської республіки. В результаті прийняття Договору Президент отримав цілу низку преференцій у вигляді додаткових повноважень, які були відсутні раніше.

Таким чином, якщо до червня 1995 р. в Україні практично вся влада належала Верховній Раді, то після ухвалення Конституційного Договору в країні з'явилося два полюси влади, що теоретично мало помітно послабити існуючий авторитарний режим і послужити початком системної трансформації України шляхом формування демократичної держави. В країні з'явилися формальні інститути демократії у вигляді парламенту, Президента, а також судової системи, існування низки політичних партій тощо. При цьому за зовнішньою, формальною, ширмою демократії ховалися вузько егоїстичні інтереси колишньої радянської партійно-господарської номенклатури (досить широко представлені від Адміністрації Президента та самого Президента до ВРУ та КМУ), заангажованої судовою і правоохоронною систем.

Прийняття Конституції України

Слід зазначити, що всього з 27 жовтня 1989 р. (дата прийняття перших змін до Конституції УРСР) та до 28 червня 1996 р. (дата прийняття Конституції України) було прийнято 24 закони про внесення змін і доповнень до Конституції УРСР, в тому числі 6-ма законами УРСР та 18-ма законами України. При цьому щодо розподілу повноважень між ВРУ, Президентом, КМУ, в тому числі, включаючи порядок призначення Генерального прокурора, суддів Конституційного суду тощо, міністрів, членів ЦВК – 19 законів, щодо врегулювання інших конституційних норм – 5.

Таким чином, практично 79% законів, спрямованих на зміну Конституції УРСР, мали переважну мету перерозподілу функцій управління державою, доступу до адміністративних, політичних, економічних ресурсів. Це свідчить про відсутність довіри між різними гілками влади навіть при тому, що в них на той час, у переважній більшості випадків, були присутні однопартійці – члени комуністичної партії. А вже 28 червня 1996 р. в Україні відбулася справді історична подія, що вселяла надію та впевненість у розвиток та процвітання молоді української держави – саме цього дня, а скоріше цієї ночі, Верховною Радою було прийнято Конституцію України.

Подальші дії розвивалися за принципом «головне почати». Існуюча на час ухвалення Конституції України у 1996 р. величезна прірва недовіри між ВРУ та Президентом України призвела до порушення встановленої законом процедури набуття чинності новопринятою Конституцією. Підозрюючи один одного в усіх тяжких гріхах, сторони вирішили затвердити текст Конституції, у прямому значенні, не випускаючи його з рук.

Як вже було зазначено раніше, безпосередньо до набрання законної сили Конституцією 1996 р., в Україні діяла Конституція УРСР 1978 року. Відповідно до ст. 171 «Зміна Конституції Української РСР провадиться рішенням Верховної Ради Української РСР, прийнятим більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів Української РСР» (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР 27 жовтня 1989 року № 8303-XI URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/8303-11/ed19951210#Text). Статтею 104 Конституції УРСР передбачено: «Закон України підпи-

сує Голова Верховної Ради України та передає його Президенту України. Президент України підписує закон України протягом десяти днів з дня отримання закону. У цей же термін Президент України може скористатися правом відкладного вето та повернути закон із зауваженнями Верховній Раді на розгляд». Відповідна норма викладена й у ст. 94 Конституції України 1996 року «Закон підписує Голова Верховної Ради України та негайно надсилає його Президенту України. Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, приймаючи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими та сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду».

Отже, в Конституції УСРР 1978 р. та в новій Конституції 1996 р. існувала норма, що передбачає набрання чинності законом тільки після завершення процедури офіційного підписання тексту та його публікації. Більше того, відповідно до ст. 57 Конституції України 1996 року «Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, повинні бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, які не доведені до відома населення, у встановленому законом порядку, є недійсними».

Проте Конституція незалежної України набула чинності 28 червня – у день голосування у ВРУ, а урочиста процедура її підписання Президентом та Головою Верховної Ради України відбулася 12 липня 1996 р. Таким чином властива авторитарному режиму норма щодо зміни Конституції Української РСР виключно рішенням Верховної Ради Української РСР, прийнятим більшістю не менш як дві третини від загальної кількості народних депутатів Української РСР (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР 27 жовтня 1989 року № 8303-XI URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/8303-11/ed19951210#Text/), була перенесена до Конституції України зі збереженням преференцій влади. Стаття 154. Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третьою народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради

України (Конституція України. Документ 254к/96-ВР, перша редакція – Прийняття від 28.06.1996 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text).

«А де ж народ?»

На тлі цього виникає цілком закономірне запитання – «а де ж народ?», як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні (Стаття 5 Конституції України), але про це трохи пізніше. А тим часом Конституція України 1996 р. продовжила дрейф у бік президентсько-парламентської республіки, започаткований ще 8 червня 1995 р. у зв'язку з підписанням Конституційного Договору. Як в 1995 р., так і після ухвалення Конституції Президент отримав цілу низку додаткових повноважень, які в нього були відсутні раніше.

Гібридний режимний простір

Низка фахівців у галузі Конституційного права кваліфікують модель державного управління, побудовану в Україні відповідно до норм Конституції – президентсько-парламентської республіки. Хоча задля справедливості необхідно вказати, що Президент отримав досить вагомий важелі управління в більшості сфер життєдіяльності держави.

Слід зазначити, що проблема України полягає в тому, що і за президентсько-парламентської, і за парламентсько-президентської республіки в державі не здійснювалися послідовні дії, спрямовані на завершення переходу від авторитарного режиму до демократичного. Наша країна, незалежно від форми управління, застрягла в процесі переходу між авторитаризмом та демокра-

тією у так званому гібридному режимному просторі.

Наступні зміни до Конституції були прийняті під час чергових виборів Президента України, а точніше між першим туром та повторним голосуванням на цих виборах (ЗУ Про внесення змін до Конституції України № 2222-IV. Від 8 грудня 2004 року. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text). Як засвідчили подальші події, ухвалені 8 грудня 2004 р. зміни до Конституції України виявилися далекі від досконалості, а головне – не врегулювали досить глибоку та тривалий час існуючу проблему взаємин у владному трикутнику Президент – парламент – уряд. Проте між протидіючими сторонами був знайдений тимчасовий компроміс, який не дозволив конфлікту перейти у сферу активних «бойових дій». Погано організована ВРУ з постійними внутрішніми протиріччями та конфліктами виявилася суттєво слабшою за добре структуровану команду Президента, що призвело до отримання Гарантом максимально можливих у цих умовах преференцій.

На думку експертів, нікчемність користі від ухвалення у невідповідний час (між другим туром та повторним другим туром виборів Президента України) цього мало підготовленого тексту, ще й з порушеннями процедурних норм розгляду, не сприяла розвитку демократії в державі, а отже, зростанню політичних та економічних свобод. Суспільство не отримало необхідного сигналу, «світло наприкінці тунелю» не засвітилося. Зокрема вкрай некоректно виглядає ситуація із суттєвою зміною повноважень Президента на завершальній стадії виборчої кампанії. Ще 22 листопада, після другого туру, виборці голосували за Президента з одними повноваженнями, а 26 грудня, під час повторного голосування в

другому турі, – за Президента, але з іншими повноваженнями.

Після обрання В. Януковича Президентом України 25 лютого 2010 р., за поданням 252-х народних депутатів, членів підконтрольної Президенту Партії регіонів, до Конституційного Суду було направлено запит щодо конституційності реформи 2004 року. Своім рішенням від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 суд припинив дію Конституції в редакції 2004 року та з дати прийняття рішення КСУ відновив дію Конституції України в редакції 1996 року. В результаті Україна знову стала президентсько-парламентською республікою, а Президент повернув собі всі преференції, проти яких була ВРУ, починаючи з 1996 року.

Звісно, можна довго й багато обговорювати законність повернення до Конституції 1996 р., але факт залишається фактом. Цей прецедент підтверджує існуючу в Україні практику, за якої заради користі певних груп чи конкретних особистостей можна пожертвувати будь-якими цінностями – інтересами суспільства, благополуччям народу, авторитетом держави, маніпулювати не лише громадською думкою, а й законами, в тому числі свята святих – Конституцією України. Цей факт досить об'єктивно характеризує Україну як державу з гібридним режимом, якій властиві окремі прояви тоталітаризму.

Після перемоги Майдану, 21 лютого 2014 р. Верховна Рада України 386-ма голосами «за» ухвалила Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» (ЗУ «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», № 742-VII від 21 лютого 2014 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text). По суті, за винятком окремих деталей, було здійснено повернення до Конституції України, ухваленої 08.12.2004 року. Як і в попередніх випадках, зміни стосувалися виключно розподілу повноважень між Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Такі важливі розділи, як права, свободи та обов'язки людини і громадянина, правосуддя порушені не були. Хоча варто відзначити, що саме в цьому випадку є цілком виправдане пояснення – вкрай складна політична обстановка в країні вимагала негайних рішень. Україна знову стала парламентсько-президентською республікою, принаймні відповідно до положень Конституції.

(ДАЛІ БУДЕ...)

Війна як каталізатор кримінальних ринків

Чи стане Україна частиною нових схем – погляд експертів ООН?

Як було заявлено, метою першого етапу масштабного аналітичного звіту Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) щодо ситуації в Україні під час воєнного стану є презентація незалежної оцінки стану протидії організованій злочинності. Звіт покликаний надати об'єктивне бачення поточних викликів і тенденцій у цій сфері, що може бути використано як аналітична основа для подальших рішень з боку державних органів та міжнародних партнерів. Публічне обговорення висновків звіту стало підґрунтям для формування стратегічного планування та оперативного реагування з боку України, зокрема в сферах, що належать до мандата організації – боротьби з організованою злочинністю, кіберзлочинністю, незаконним обігом наркотиків тощо.

Із погляду експертів, повномасштабне вторгнення російської федерації призвело до трансформації організованої злочинності в Україні. Економіка та соціальна сфера зазнали серйозного впливу. Кримінальні угруповання суттєво змінили свої моделі діяльності. Серед основних загроз – зростання масштабів шахрайства та кібершахрайства, а також підвищення попиту на синтетичні наркотики, зокрема метадон. Ці аспекти детально висвітлено в дослідницькому репортажі, ініційованому UNODC. «Війна не лише завдала невимовних страждань українському народу, але й спричинила суттєву еволюцію організованої злочинності, що може мати глибокі наслідки для країни на шляху до відновлення та реконструкції. Наше завдання – надати практичні рекомендації Україні та міжнародній спільноті щодо протидії цим викликам», – зазначила Анжела Ме, керівниця Департаменту досліджень та аналізу UNODC.

У звіті проаналізовано як структуру оргзлочинності, так і її трансформацію. Зокрема, виокремлено шість основних напрямів злочинної діяльності: торгівля та виробництво наркотиків, онлайн-шахрайство, торгівля зброєю, економічна злочинність, торгівля людьми, а також сприяння незаконному перетинанню державного кордону.

Як вказувалося, до 2022 року Україна переважно виконувала транзитну функцію для наркотиків, таких як героїн і кокаїн. Після закриття аеропортів і частини морських портів обсяги транзиту скоротилися. Водночас, як і в інших країнах Східної Європи, в Україні зросли масштаби виробництва синтетичних наркотиків – зокрема метадону та катіонів. Однак ця тенденція тривала недовго: наразі спостерігається помітне зменшення обсягів їх виробництва через обмеження доступу до прекурсорів.

Окрім того, із лютого 2022 року зафіксовано зростання незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин. Попри відсутність підтвердженої інформації про масштабну торгівлю зброєю за межами України, в звіті наголошується на необхідності посиленого моніторингу, враховуючи велику кількість зброї в обігу.

Через війну значна частина населення була змушена залишити свої домівки, що суттєво підвищило рівень вразливості до торгівлі людьми. Організовані злочинні угруповання використовують цю ситуацію для власного збагачення – зокрема шляхом зловживання соціальними програмами або залучення переміщених осіб до примусової праці.

Попри те, що східні та північно-східні кордони України наразі майже повністю закриті, що значно зменшило масштаби незаконної міграції, злочинні структури продовжують знаходити шляхи для сприяння незаконному перетинанню кордону. «Боротьба з організованою злочинністю – ключовий елемент досягнення сталого миру, справедливості та захисту прав людини», – заявив Матіас Шмале, координатор системи ООН в Україні та гуманітарний координатор..

Молодіжне підприємництво

Податкові пільги як драйвер його розвитку: досвід Польщі

Успішна економіка – це не лише великі корпорації, а й тисячі малих підприємців, які щодня створюють робочі місця, розвивають міста і села. Хорошим прикладом цього є наша західна сусідка – Польща. Понад 90% поляків, зайняті у приватному секторі, працюють у малому та середньому бізнесі. Саме завдяки малим підприємствам польська економіка є однією з найуспішніших серед держав центральної і східної Європи.

Юлія МОРОЗ,
заступниця начальника ГУ ДПС у Кіровоградській області

Звільнення від соціальних внесків – «*Ulga na start*». Важливою складовою розвитку малого й середнього бізнесу є залучення молоді. Польща – це єдина країна в Європі, де предмет «підприємництво» обов'язковий у середній школі. Також за останні роки в Польщі сформувалася комплексна система податкових стимулів, яка допомагає молодим підприємцям не просто стартувати в бізнесі, а й зростати.

Які існують та як працюють ці податкові пільги? Розберемо конкретні приклади та їхній вплив на бізнес-клімат. Така пільгова практика дозволяє новоствореним підприємцям протягом перших 6 місяців діяльності не сплачувати обов'язкові внески до Фонду соціального страхування (ZUS), окрім медичного страхування. У 2025 році мінімальний внесок на медичне страхування становитиме 416,34 злотих (4 491 грн) на місяць.

Пільга значно знижує фінансовий тиск на старті бізнесу, дозволяючи підприємцям реінвестувати зекономлені кошти в розвиток. Однак, після 6 місяців необхідно бути готовим до сплати стандартних внесків або переходу на інші пільгові програми. Приклад – Анна відкрила кав'ярню у Вроцлаві. Без пільги вона мала б щомісяця платити близько 1 500 злотих (16 182 грн) внесків. Але завдяки «*Ulga na start*» зекономила майже 9 000 злотих (97 096 грн) за пів року, ці гроші вона вклала в рекламу та розширення асортименту.

Знижені страхові внески на 24 місяці – «Mały ZUS Plus». Після завершення пільгового періоду в 6 місяців молоді підприємці можуть сплачувати зменшені страхові внески протягом ще двох років. Обов'язкові внески розраховуються на основі фактичного доходу, а не фіксованої суми. Мінімальна ставка внесків становить близько 300–600 злотих на місяць, що значно менше стандартних ставок

(понад 1 400 злотих). Щоб скористатися цією пільгою річний дохід підприємця не повинен перевищувати 120 000 злотих (1 294 620 грн).

Такий поступовий перехід до сплати повних соціальних внесків, стимулює підприємців до розвитку та стабілізації бізнесу на початковому етапі. Приклад – Міхал розробляє мобільні додатки. Раніше його соцвнески мали б складати понад 1 500 злотих (16 182 грн) на місяць, але завдяки «*Mały ZUS Plus*» він сплачував лише 500–600 злотих (5 420–6 504 грн). Ця різниця дозволила йому найняти ще одного розробника.

Нульова ставка PIT для молоді. У Польщі молоді підприємці та працівники до 26 років звільняються від сплати податку на доходи фізичних осіб (PIT) за умови, що їх річний дохід не перевищує 85 528 злотих (922 718 грн). Ця пільга стимулює молодь до підприємницької діяльності та офіційного працевлаштування, зменшуючи відтік кадрів за кордон. При тому податкові стимули охоплюють не лише традиційний бізнес, а й високотехнологічні галузі.

Пільговий податок 5% для IT-спеціалістів (IP Vox). У світі, де IT-компанії стають новими економічними гігантами та генерують значну частину ВВП, Польща створила спеціальний режим IP Vox. Він дозволяє IT-спеціалістам та розробникам сплачувати всього 5% податку на прибуток, якщо їхня діяльність пов'язана з розробкою нових технологій або програмного забезпечення. Приклад – компанія з Кракова працює над впровадженням штучного інтелекту в медичній сфері. Завдяки IP Vox замість стандартних 19% вона сплачує лише 5% податку на прибуток, що дало можливість вкласти більше грошей у наукові дослідження та розвиток.

Податкові канікули для інноваційних стартапів. Польща стимулює стартапи не ли-

ше через знижені ставки, а й через податкові канікули. Деякі нові компанії, що працюють у сфері інновацій та технологій, можуть скористатися звільненням від сплати податку на прибуток (CIT) протягом першого року роботи. Основні умови:

1. Діяльність має бути інноваційною та відповідати критеріям, встановленим державними програмами підтримки.

2. Підприємець не повинен мати боргів перед податковими органами.

Звільнення може бути продовжене до двох років у певних секторах (наприклад, IT, біотехнології). Це стимулює розвиток інноваційних проєктів, зменшуючи фінансове навантаження на початковому етапі.

Податкові канікули в спеціальних зонах. У рамках програми Polska Strefa Inwestycji (PSI) компанії, які інвестують у визначених регіонах, можуть отримати звільнення від сплати податку на прибуток (CIT) до 15 років. Це стимулює інвестиції в менш розвинені регіони країни для вирішення проблеми диспропорції розвитку територій.

Приклад – компанія, що виробляє біопластик, відкривши завод у спеціальній економічній зоні, отримала податкові канікули на 10 років, що дало їй змогу інвестувати в сучасне обладнання та розширити виробництво вдвічі.

Зловживання податковими пільгами. Утім податкові стимули можуть як сприяти економічному зростанню, так і створювати простір для зловживань. У Польщі це розуміли і впровадили механізми контролю. Доступ до пільг жорстко регламентований. Підприємці повинні регулярно підтверджувати, що справді ведуть діяльність та відповідають визначеним критеріям. Крім того, регулярний аналіз впливу податкових стимулів дозволяє оперативно коригувати податкову політику та запобігати недобросовісному використанню пільг.

Замість висновку. Описаний польський досвід показує, що податкові пільги можуть стати потужним драйвером розвитку бізнесу, стимулювати інвестиції та створювати робочі місця. Водночас важливо забезпечити баланс між підтримкою підприємців і фінансовою стабільністю держави, а також запровадити ефективні запобіжники від можливих зловживань.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

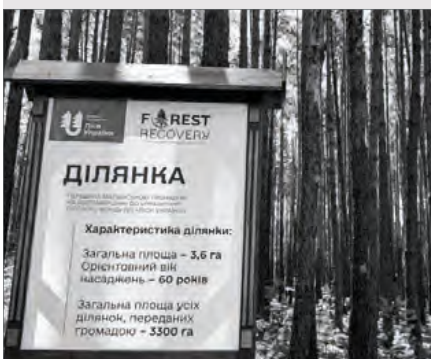
Корупційні ризики в «Лісах України»

Національне агентство з питань запобігання корупції в червні завершило перевірку роботи із протидії та виявлення корупції в Державному спеціалізованому господарському підприємстві «Ліси України», наслідком чого стало п'ять кримінальних розслідувань.

Про це повідомила прес-служба НАЗК. «Корупційні ризики виникають через відсутність чітких механізмів відбору лісових ділянок для будівництва автомобільних доріг і вирубки дерев, що створює підстави для зловживань», – розповіли в агентстві. Зокрема, посадовці однієї із філій підприємства необгрунтовано запланували в 2023 році будівництво лісової автомобільної дороги, хоча частину цієї дороги вже було збудовано в попередні роки.

У повідомленні НАЗК також ідеться, що корупційні ризики виникають через зволікання ДП «Ліси України» в оформленні правоустановчих документів на користування землями лісового фонду. Це призводить до зловживань із вилученням лісових ділянок з лісового фонду, нецільового їх використання та вирубування дерев. Підтвердженням цього є близько 50 розпочатих кримінальних справ у даній сфері. Зокрема за ініціативи агентства розпочаті п'ять кримінальних проваджень.

Додамо, що не так давно Господарський суд Чернігівської області стягнув з ДП «Ліси України» 850 тисяч грн шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Держпідприємство не змогло запобігти вирубці дерев у заповіднику «Торчин».

■ ПРОЕКТ

Стандарти правосуддя, дружнього до дитини:

пілотний проект розширено на всю Україну

Для початку нагадаємо, 16 червня, на той час ще віце-прем'єр-міністерка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції – міністерка юстиції О. Стефанішина підписала наказ про розширення пілотного проекту із впровадження стандартів правосуддя, дружнього до дитини на всю територію України. Документ було підписано спільно з в.о. Генпрокурора, а також очільниками МВС та Мінсоцполітики.

Трохи історії. Вказаний пілотний проект був запущений у 2023-му в шести регіонах України та розширений у наступному році до 12 регіонів, а вже з 1 липня цього року стандарти почали впроваджуватися на всій території України. Серед ключових принципів проекту: безоплатна комплексна допомога – правничка, психологічна, медична; спеціалізована підготовка фахівців, які працюють із дітьми; створення безпечних і комфортних умов для проведення опитувань та інших слідчих дій; розвиток програм з відновного правосуддя.

В уряді наголосили, що захист прав дітей залишається одним із ключових пріоритетів державної політики, а впровадження відпо-

відних стандартів є невід'ємною складовою цього курсу.

Наказом затверджено План заходів, що містить детальну дорожню карту до січня 2026 року. У реалізації низки завдань бере участь Мін'юст. Варто зазначити, що стандарти правосуддя, дружнього до дитини, були розроблені у співпраці з українськими та міжнародними експертами за підтримки Ради Європи та Представництва ЮНІСЕФ в Україні, а також з урахуванням рекомендацій моніторингових звітів ОБСЄ і висновків Комітету ООН з прав дитини. Й розширення пілотного проекту на всю територію України є черговим важливим кроком до формування ефективної моделі захисту прав дітей у сфері кримінальної юстиції.

■ СУДДІВСЬКА ОСВІТА

Захист гідності як суди реагують на

Сімнадцятого–вісімнадцятого липня Національна школа суддів України спільно з Консультативною місією Європейського Союзу (КМЕС) провели в Дніпрі семінар-практикум «Судовий розгляд сексуальних злочинів: забезпечення доступу до правосуддя та справедливого судового розгляду». У навчанні взяли участь судді місцевих і апеляційних судів, які спеціалізуються на кримінальному судочинстві.

Як заявлялося, семінар був покликаний «озброїти українських суддів ефективними правовими й психологічними інструментами для розгляду справ про сексуальні злочини – з урахуванням вразливості потерпілих, балансу прав усіх сторін та відповідності європейським стандартам». Організатори заходу наголосили на необхідності подолання гендерних і культурних стереотипів в судовому процесі та забезпечення умов, за яких постраждалі можуть вільно давати свідчення без ризику повторної травматизації.

Відкрили семінар директор Дніпровського регіонального відділення НШСУ Володимир Поплавський, голова Дніпровського апеляційного суду Роман Мудрець-

кий, а також міжнародні радники КМЕС – Крістофер Елліотт (Ірландія) і Хенрі Телккі (Фінляндія). Викладачами цього разу були складу семінару увійшли як українські судді, адвокати та прокурори, так і міжнародні експерти. Серед них Ірина Шаповалова, Максим Таус, Софія Данилів, Роман Холод – досвідчені судді з Дніпра, Кам'янського та Запоріжжя; Христина Кіт, Юлія Сегеда, Владислав Ямковий – відомі адвокати та правозахисники; Андрій Маслюк – доктор психологічних наук (НШСУ); представники прокуратури з Дніпропетровщини, Донеччини, Луганщини та Запоріжжя; міжнародні радники з КМЕС з гендерних питань, питань прав потерпілих та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

■ ТРЕНІНГ

Моніторинг судових процесів –

у фокусі проблема гендерно зумовленого насильства

На минулому тижні завершився триденний поглиблений тренінг для представників громадянського суспільства, присвячений розробці та впровадженню програм моніторингу судових процесів – з акцентом на прояви гендерно зумовленого насильства та гендерної складової при здійсненні правосуддя.

Захід було організовано в межах Програми підтримки ОБСЄ для України «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя, Фаза II» у співпраці з НШСУ, ВС та громадською організацією «Вектор прав людини». Під час відкриття тренінгу начальниця відділу наукових досліджень проблем судочинства та науково-методичного забезпечення суддівської освіти НШСУ Тетяна Фулей підкреслила, що цей навчальний курс, з одного боку, допоможе учасникам оволодіти необхідними інструментами моніторингу судових засідань відповідно до стандартів БДППЛ і сприятиме аналізу дотримання вимог справедливого суду. З іншого боку, особливістю тренінгу та майбутньої роботи моніторів є орієнтованість на проблематику гендерно обумовленого насильства та гендерні аспекти здійснення судочинства.

Загалом же протягом трьох днів учасники тренінгу під керівництвом досвідчених тренерів вивчали принципи відкритості судових процесів, знайомилися з правами та етичними рамками діяльності монітора, аналізували українські кейси та найкращі міжнародні практики, досліджували судову практику у справах, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством, обговорювали виклики в моніторингу матеріально-технічного стану та забезпечення адміністративної роботи судів.

Завершився тренінг обговоренням значення практичного застосування судового моніторингу як інструменту громадського контролю та підтримки реформ у сфері правосуддя з боку ОБСЄ, а також врученням сертифікатів учасникам та учасницям.

постраждалих:**сексуальні злочини?**

Програма семінару охоплювала найважливіші аспекти теми, зокрема актуальний стан українського законодавства в сфері сексуальних злочинів, процесуальні права сторін у кримінальному провадженні, європейські й міжнародні стандарти захисту прав людини, виклики, з якими стикаються потерпілі, і роль суду в подоланні бар'єрів, практику судового розгляду сексуальних злочинів – від доказів до рішень. Особливу увагу було приділено питанням психологічної підтримки, створення безпечного середовища для потерпілих та забезпечення справедливості без стигматизації.

Як було відзначено, семінар-практикум став ще одним кроком у формуванні чутливого до потреб людини правосуддя, яке здатне не лише карати винних, а й під-

тримувати постраждалих. Слухачі високо оцінили як зміст програми, так і професіоналізм лекторів, наголосивши на важливості подібних ініціатив в умовах сучасних викликів.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

**Недостовірне
декларування**

Трьох депутатів із Хмельниччини підозрюють у недостовірному декларуванні. Один із них «забув» про літак.

Так, депутат Кам'янець-Подільської міської ради у своїх деклараціях за 2021 та 2022 роки не зазначив активів на суму понад 5,6 та 3,5 млн гривень. А серед незадекларованого майна є навіть надлегкий літак. Його колега зі Славути «забув» відобразити в декларації за 2023 рік нежитлові приміщення та отримання підприємством родича двох мільйонів гривень фінансової допомоги. Вартість активів – майже 7 млн гривень.

Наявність грошових активів на рахунках, готівки та корпоративних прав не показала в своїх декларації за 2022 та 2023 роки й депутатка Шепетівської міської ради. Йдеться про понад 9,2 млн грн, серед яких 3,8 мільйона готівки.

На підставі зібраних доказів слідчі слідчого управління ГУНП в Хмельницькій області оголосили всім трьом депутатам про підозри за ч. 1 ст. 366-2 (Декларування недостовірної інформації) Кримінального кодексу України.

**Зловживання
службовим
становищем**

Працівники ДБР повідомили про підозру колишньому начальнику ГУ Держгеокадастру в Чернівецькій області, який наразі обіймає аналогічну посаду в іншій західній області.

Як зазначили в бюро, його підозрюють у зловживанні службовим становищем під час роздачі землі на понад 2 млн гривень. З'ясовано, що в 2020–2021 роках, перебуваючи на державній посаді в Чернівцях, чиновник підписав низку наказів про незаконну передачу в приватну власність земельних ділянок загальною площею понад 1,4 гектарів.

Посадовцю повідомлено про підозру в зловживанні службовим становищем, що спричинило тяжкі наслідки. Триває слідство.

Суд у США заблокував санкції Трампа проти МКС

Федеральна суддя визнала, що президентський указ Дональда Трампа, спрямований на притягнення до відповідальності тих, хто співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, ймовірно, порушує Першу поправку Конституції США.

Як повідомляє NOS, це рішення суду стало перемогою для правозахисників і міжнародних юристів, які неодноразово висловлювали занепокоєння щодо тиску на МКС з боку США. «Федеральна суддя США скасувала санкції президента Трампа проти Міжнародного кримінального суду у Гаазі», – йдеться в повідомленні.

Нагадаємо, в лютому Трамп ухвалив рішення запровадити фінансові штрафи та візові обмеження щодо осіб, які допомагають МКС у розслідуванні щодо громадян США та союзників. Відтоді робота суду значно ускладнилася. Суддя, яка винесла рішення, вказала, що указ Трампа є неконституційним, оскільки «істотно обмежує свободу вираження поглядів, значно більше, ніж це необхідно для досягнення поставлених цілей». Вона також наголосила, що санкції карають не лише тих, хто причетний до розслідувань проти США чи Ізраїлю, але й будь-кого, хто співпрацює із МКС.

Білий дім і Міжнародний кримінальний суд поки що не відреагували на рішення суду. Раніше МКС заявив, що введені США нові санкції проти його чотирьох суддів є «спробою підірвати незалежність міжнародного судового інституту».

Конфіскація на паузі

Чому загальмувався процес передачі Україні російських активів?

Ситуація щодо майбутнього заморожених російських активів красномовно демонструє глухий кут, в якому нині опинилася ця тема, ставши заручницею переговорів у Стамбулі, вагання у Брюсселі та мовчанки у Вашингтоні.

Іван ГОРОДИСЬКИЙ,
адвокат, директор
Центру Дністрянського

Очікування, які не справдилися

Ще два тижні тому всі очікували звернення Дональда Трампа щодо росії. Чутки тоді ширилися різні – від оголошення про надання Україні далекобійної зброї до запровадження «вторинних санкцій» проти москви. Серед них було й сподівання, що Трамп заявить про рішення конфіскувати \$6 млрд суверенних російських активів, заморожених у США. Попри те, що це лише невелика частка із загальної суми заморожених активів, які разом складають приблизно \$300 млрд, такий крок від президента США міг би стати своєрідним криголамом і сигналом для інших держав, які контролюють ці активи. Утім і ці, й інші очікування наразі не справдилися.

Якщо щодо решти версій ще можна сподіватися на реалізацію після завершення 50-денного ультиматуму Трампа, то загальна ситуація щодо майбутнього заморожених російських активів красномовно демонструє глухий кут, в якому нині опинилася ця тема, ставши заручницею переговорів у Стамбулі, вагання у Брюсселі та мовчанки у Вашингтоні.

Стамбульські позиції

Хоча контакти між Україною та росією, що тривають у Стамбулі з травня, важко назвати повноцінними переговорами (остання та зустріч відбулася 24 липня), вони дають змогу зафіксувати позиції сторін на поточному етапі.

У медіа було оприлюднено документи, які, нібито, є меморандумами обох сторін, утім жодна з них офіційно не підтвердила їхню достовірність. Російська позиція очікувано ультимативна: «відмова від взаємних претензій у зв'язку із завданими під час бойових дій збитками». Таке формулювання, доповнене вимогою безумовного скасу-

вання санкцій, покликане зняти з порядку денного питання репарацій та конфіскації активів і повернути їх росії.

Пропозиції України – зокрема, щодо відшкодування збитків – виглядають значно реалістичнішими та раціональнішими. Київ пропонує, щоб заморожені російські активи «використовувалися для відновлення України або залишалися заблокованими до виплати репарацій».

Хоча таке формулювання навіть може видаватися поступкою, воно переслідує дві мети: продемонструвати небажання росії обговорювати питання відшкодування та підтримати позицію ЄС і G7, які постійно наголошують, що «суверенні активи Росії залишатимуться заблокованими, доки вона не компенсує завдану Україні шкоду».

Зрештою, українська дипломатія прагне показати відсутність готовності РФ до добровільної сплати репарацій і тим самим спонукати союзників до конфіскації резервів Центрального банку росії. Проте, як засвідчила Римська конференція з питань відновлення України, до цього рішення ми поки що суттєво не наблизилися.

Римські дискусії

«Збитки, завдані росією, сягають щонайменше 500 млрд євро й росія має за них заплатити – доки цього не станеться, вона не повинна й не матиме доступу до заморожених активів», – заявив канцлер Німеччини Фрідріх Мерц під час Римської конференції. Ця заява вкотре підтверджує статус-кво: для ЄС, в юрисдикції якого заблоковано понад \$200 млрд російських суверенних активів, їхня конфіскація залишається крайнім і небажаним кроком.

Попри те Україна розраховує на ці кошти, зокрема як на джерело фінансування відбудови. Уже колишній Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль у своєму

виступі на тій-таки конференції анонсував створення фонду «Україна» обсягом 460 млрд доларів, який має наповнюватися коштом конфіскованих російських активів та спеціального податку на експорт російської сировини.

Остання ідея фактично відтворює механізм спецмита, що застосовувався до нафтового експорту Іраку для фінансування репарацій за вторгнення та окупацію Кувейту у 1990–1991 роках. Однак тоді іракський уряд добровільно прийняв ці зобов'язання й виконував їх; у випадку росії такий підхід навряд чи можливий.

Водночас заява Д. Шмигала свідчить, що наразі обговорюються альтернативні моделі репарацій з боку росії – це демонструє розуміння всіх складнощів, пов'язаних із конфіскацією активів. Проте питання їхньої конфіскації ще далеко не зняте.

Нове вікно можливостей

Із наближенням завершення терміну 50-денного ультиматуму, який Дональд Трамп висунув Владіміру Путіну, дискусії про можливу конфіскацію російських активів помітно пошвидко зменшилися. Видання The Telegraph уже повідомляло, що це питання планують порушити на неформальній зустрічі Ради ЄС із закордонних справ (FAC) наприкінці серпня, однак згодом відповідний фрагмент зник із публікації.

Нова реальність, в якій США продають Україні зброю за кошти Європи, робить ідею конфіскації активів ще привабливішою. «Чи повинні цей тягар нести наші платники податків, чи це мають робити росіяни?» – риторично запитував міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський. Подібний підхід підтримують і

в Києві. Так, новоспечений секретар РНБО Рустем Умеров на зустрічі зі спецпосланником США Кітом Келлогом говорив про фінансування спільних оборонних проєктів коштом заморожених російських активів.

Попри відсутність конкретних рішень, будь-яка зміна військово-політичного контексту може пришвидшити їхнє ухвалення. Показово, що 9 липня, напередодні Римської конференції, Європейський парламент ухвалив резолюцію із закликом конфіскувати ці активи. Це свідчить про широку підтримку відповідного рішення. Проте для його ухвалення потрібна чітка політична воля лідерів союзницьких держав.

Останнім часом українська сторона обговорює різні моделі використання заморожених російських активів і фінансування репарацій, розуміючи, що повна конфіскація є тривалою перспективою. Окрім озвученої Денисом Шмигалем ініціативи, заступниця керівника Офісу Президента України Ірина Мудра в недавньому інтерв'ю розповіла про ідею створити фонд, до якого передадуть резерви центрального банку рф. Цей фонд мав би професійно управляти коштами, аби Україна отримувала максимальний дохід.

Та за будь-якого сценарію передовсім слід знайти баланс між інтересами України та союзників, які воліють використати активи або прибуток від них у спосіб, вигідний їхнім економікам, зокрема через контракти для власного ВПК. Чи найкраще це рішення навіть для поточних інтересів України – питання відкрите. Проте найголовніше, що Києву потрібно бути готовим до різних сценаріїв на момент, коли відкриється вікно можливостей для конфіскації. З огляду на загальну непередбачуваність ситуації, цей момент може настати і бути несподіваним.

Казахи вимагають від росії компенсації

Шістдесят років тому у Казахстані, біля озера Шалган, на глибині 178 метрів, було підірвано ядерну бомбу, удесятеро потужнішу за ту, що знищила Хіросіму. Вибух утворив чашу завширшки близько 400 метрів, викинувши в повітря хмару подрібненої породи і радіоактивних частинок, які були зафіксовані навіть у Японії.

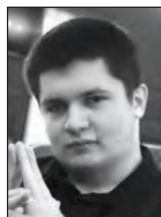
Це був не поодинокий випадок. Згадана воднева бомба була всього однією з 456-ти ядерних зарядів, підірваних радянським союзом на Семіпалатинському випробувальному полігоні (степовій території площею 18 000 км²), пише The Telegraph. Випробування почалися 1949 року й тривали до 1989 року, практично аж до падіння знаменитої Берлінської стіни. Вони становлять чверть усіх ядерних вибухів в історії людства, спричинивши масштабну й досі не подолану кризу громадської охорони здоров'я. За оцінками Казахської влади, близько 1,5 мільйона людей, які жили в довколишніх містах, селах і селах, знали радіоактивного впливу. Саме тому в регіоні спостерігаються підвищені рівні онкологічних захворювань, хвороб серця, вроджених дефектів і проблем із фертильністю. Самогубства тут не рідкість, а місцеві кладовища, як повідомляється, повні могил молодих людей. Окрім хвороб, викликаних прямим впливом, радіоактивне забруднення проникло й у ДНК населення, спричиняючи мутації, які передаються від покоління до покоління.

Радянську програму випробувань часто критикують за її нерозсудливість. Наприклад, перше випробування двоступеневої водневої бомби виявилось значно потужнішим за розрахунки. Воно спричинило обвалення будівлі та загибель дівчинки в закритому місті Курчатова – центрі ядерних випробувань, за 60 км від самого полігону. Але вчені та військові прекрасно розуміли, що роблять. Згідно з моделями, люди, які пережили всі 456 випробувань, отримали до 120 разів більше радіації, аніж ті, хто вижив після Хіросіми. «Радянська влада прекрасно знала про небезпеки. Людей навколо полігону фактично перетворили на піддослідних через нехтування їхніми життями – через расизм і байдужість», – підкреслює доктор Беккі Алексіс-Мартін.

Підробка реєстраційних документів

Коли бізнес починається з правопорушення

Як заявлялося, підтримка бізнесу стане одним із пріоритетів роботи нового уряду України. Допомога підприємцям у подоланні наслідків повномасштабної війни, стимулювання участі бізнесу у відбудові країни, створення можливостей для росту повоєнної економіки, запровадження дієвих програм підтримки, подолання формалізму в реєструванні нових юридичних осіб та ФОПів стають основними завданнями урядових структур. Така діяльність також повинна передбачати наявність дієвої системи, в тому числі і кримінально-правової, щодо протидії порушенню правил функціонування економічного механізму, вчинення кримінальних правопорушень проти бізнесу. Свої міркування щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються на первісних етапах розвитку бізнесу, аналізує молодший юрист юридичної фірми «АНК» Євгеній ЗАРКУА.

Порушення адреси реєстрації юридичних осіб

У цій статті аналізуватимуться теоретичні та практичні аспекти підстав притягнення до кримінальної відповідальності за підробку документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичних осіб і ФОП. Будуть розглянуті окремі, найпоширеніші в практиці, форми цього кримінального правопорушення, такі, як використання фіктивної юридичної адреси, зокрема адреси масової реєстрації юридичних осіб.

Ситуація на сьогодні (переважно статистичні відомості)

Відповідно до відкритих й опублікованих на сайті Державної служби статистики даних станом на 1 січня цього року в Україні зареєстровано близько 1 525 085 юридичних осіб різних організаційно-правових форм. Чимало з них не зареєстровано за фактичним місцем знаходження. Їхні засновники обирають для цього так звані «адреси масової реєстрації» (Стаття Опендатабот «2 363 компаній зареєстровано за однією адресою». URL: opendatobot.ua/analytics/business-mass-address). Згідно із пунктом 5.1 Положення про здійснення установами фінансового моніторингу, затвердженого постановою Правління НБУ від 28.07.2020 р. № 107, «адреса масової реєстрації – адреса, за якою зареєстровано понад 50 юридичних осіб, трастів або інших правових

створень». Наявність реєстрації за такою адресою створює можливість для певних зловживань, в тому числі й для «заховання» протиправної діяльності. Така діяльність може відбуватися в тих випадках, коли фактична та юридична концентрація великої кількості компаній (бізнес-центри, торговельно-розважальні центри, ринки тощо).

Згаданий комплаєнс-проект «Опендатабот», який надає відкритий доступ до даних із державних реєстрів України, зокрема з ЄДРПОУ, повідомляє, що станом на 6 травня 2024 року в Україні за адресами масової реєстрації було зареєстровано понад 140 тисяч юридичних осіб. (у Києві – 101 135, у Харківській області – 8 894, в Одеській – 5 778). Серед адрес масової реєстрації виділяються і відомі торговельно-розважальні або бізнес-центри, житлові будинки і навіть технічні приміщення вуличних трансформаторів. І якщо з першими трьома локаціями в цьому сенсі можливо вважати – все має свої пояснення, то будівлі, не призначені для проживання чи ведення господарської діяльності, зокрема приміщення вуличних трансформаторів, викликають певні сумніви щодо фактичного розташування за їх адресами компаній.

Використання такої адреси при державній реєстрації відомостей про юридичну особу може свідчити про відсутність в засновника реальних намірів здійснювати господарську діяльність.

Як свідчить практика, представники бізнесу можуть використовувати фік-

тивні юридичні адреси з багатьох причин, і зовсім необов'язково із кримінально-протиправними намірами. При цьому, серед найпоширеніших можна виділити: небажання засновника/учасника реєструвати юридичну особу за власною адресою та відсутність альтернативних законних варіантів для такої реєстрації, намір власників компанії уникнути фінансової відповідальності перед відкриттям справи про банкрутство, ведення фіктивної підприємницької діяльності з метою легалізації майна, в тому числі доходів, отриманих кримінально-протиправним шляхом.

Потрібно відмітити, що при поданні заяви щодо державної реєстрації юридичної особи не вимагається обов'язкового надання заявником документів, які б підтвердили факт перебування приміщення або будівлі, адреса якої зазначена в заяві, у власності/користуванні засновників/учасників юридичної особи, щодо якої вчиняються реєстраційні дії, що певною мірою не роблять такі умови обов'язковими. Але, водночас, при проведенні комплаєнс-перевірок контрагентів досвідчені юристи обов'язково зважають, можна сказати, навіть починають таку перевірку зі встановлення адреси реєстрації компанії та можливе відношення такої реєстрації до адрес масової реєстрації юридичних осіб, адже така реєстрація є одним із факторів ризику, який може викликати певні сумніви щодо добросовісності потенційного контрагента. Тому перевірка юридичної адреси та оцінка достовірності відомостей про неї є одним із ключових аспектів виявлення фіктивних компаній, і це слід обов'язково враховувати.

Відповідальність за використання фіктивної юрадреси

У зв'язку з масовістю такої фіктивної реєстрації варто проаналізувати види відповідальності, які можуть бути застосовані до осіб, які вчиняють подібні дії. За наявності усіх необхідних ознак, вони

містять склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 205-1 Кримінального кодексу України (далі – КК), а саме – підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, що карається штрафом від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого, у залежності від кваліфікуючих ознак цього кримінально-протиправного посягання.

Щодо кваліфікації складу злочину

Відповідно до чинного КК, об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення полягає у «внесенні в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисному поданні для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості». Аналіз цього визначення дозволяє відразу поставити наступне питання: чи становить саме по собі внесення завідомо неправдивих відомостей до реєстраційних документів ознаку об'єктивної сторони складу такого кримінального правопорушення, чи таке діяння слід кваліфікувати як одну зі стадій його вчинення (наприклад, готування)? І, відповідно, чи вважається злочин завершеним з моменту умисного подання таких документів для державної реєстрації юридичної особи? З цього приводу існують різні підходи. На мою думку, особливо якщо йдеться про притягнення саме до кримінальної відповідальності, правову оцінку слід починати з початкових дій, спрямованих на реєстрацію, тобто з моменту, коли намір конкретної особи вже набуває первинної зовнішньої форми реалізації. Водночас це питання залишається відкритим і потребує подальшої дискусії.

На практиці до вчинення реєстраційних дій та підготовки до них можуть бути залучені не лише представники різних орга-

нів юридичної особи, а й інші особи, уповноважені на відповідні дії за довіреністю.

Відтак, можливих моделей, умовно кажучи, «причетності» (співучасті) існує чимало. Зокрема, в процесі реєстрації фіктивної компанії часто залучаються підставні особи, які за грошову винагороду формально виступають засновниками чи керівниками підприємства. Така практика, як правило, має на меті приховати справжніх «бенефіціарів» злочинної діяльності. Детальніше це питання буде розглянуто далі.

Про об'єкт кримінального правопорушення

Щодо суспільних відносин, котрі охоплюються у цій статті кримінальним правом. Об'єктом цього кримінального правопорушення в загальному розумінні є встановлений порядок здійснення господарської діяльності, який порушується під час державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Саме тому статтю 205-1 Кримінального кодексу України віднесено до Розділу VII – «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Водночас, як відомо, не кожна юридична особа є суб'єктом господарської діяльності, який підлягає державній реєстрації. На мою думку, ця стаття за своїм змістом, умовно кажучи, виходить «за межі відповідальності» зазначеного розділу, та фактично охоплює державну реєстрацію юридичних осіб у цілому (Кримінальний кодекс України, редакція від 07.06.2025 р., підстава – 4426-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text).

Як уже було зазначено, доволі часто представники «білокомірцевої» злочинності з метою легалізації майна, здобутого злочинним шляхом, а також для прикриття іншої кримінально-протиправної діяльності, створюють фіктивні юридичні особи – так звані «фірми-прокладки». Від їх імені укладаються договори, проводяться фінансові операції та інші транзакції. До набуття чинності Законом № 101-IX від 18.09.2019 р. у КК існувала стаття 205 «Фіктивне підприємництво», яка передбачала кримінальну відповідальність за створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) із метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Сфера її застосування була вужчою порівняно зі статтею 205-1, оскільки вже з диспозиції випливало, що вона стосувалася саме суб'єктів підприємницької діяльності. Натомість на практиці для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, можуть використовуватися й благодійні фонди та громадські організації, які відповідно до чинного законодавства не є суб'єктами господарювання.

Із запровадженням статті 205-1 законодавець, ймовірно, мав на меті створити превентивний механізм для запобігання будь-яким злочинам у сфері господарювання, що вчиняються із використанням так званих «фірм-прокладок», незалежно від їх організаційно-правових форм та інших відомостей, зазначених у ЄДР, оскільки будь-які завідомо неправдиві відомості про юридичну особу, внесені до реєстру, можуть свідчити про наявність ризику її належності до фіктивних. Зокрема, це стосується й відомостей про її юридичну адресу.

Крім того, стаття 205-1 розширила коло суб'єктів кримінального правопорушення, включивши до нього фізичних осіб-підприємців. Найважливішим, на мою думку, є те, що законодавець фактично змінив характер цього складу злочину, перекомпанувавши його з матеріального на формальний, чітко визначивши його предмет посягання – реєстраційні документи (Є. Л. Стрельцов. Раціональний дискурс про кримінальне право: монографія. Київ, Юрінком Прес, 2024. –468 с).

Пріоритетність та правозастосовна практика

Підроблення документів, що подаються до державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, за об'єктивною стороною є самостійним кримінальним правопорушенням, на відміну від, зокрема, ст. 209 («Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»), інкримінування якої потребує вчинення суб'єктом предикатного діяння (іншого попередньо вчиненого кримінального правопорушення). Однак правозастосовна практика демонструє, що суди та правоохоронні органи найчастіше застосовують статтю 205-1 «у зв'язці» з іншими статтями КК, але на відміну від діянь, передбачених, наприклад, у ст. 209, підроблення реєстраційних документів має місце до вчинення інших кримінально-протиправних діянь та створює для них так зване «підґрунтя». Тому так складається практика, що ст. 205-1, без факту вчинення особою іншого кримінального правопорушення, інкримінують лише в окремих випадках. Водночас, на мою думку, такі дії становлять окреме кримінально-протиправне посягання, яке має всі необхідні ознаки складу злочину.

Слід зазначити, що участь підставної особи в реєстрації фіктивної компанії становить виняток. Зазначена модель кваліфікації була застосована, зокрема, у вироку Приморського районного суду м. Одеса від 17 січня 2025 року в справі № 522/12892/24 (reyestr.court.gov.ua/Review/124612652). Згідно з установленими обставинами справи, підставна осо-

ба, крім інших неправдивих відомостей, вносила до реєстраційних документів неправдиву інформацію про юридичні адреси фіктивних підприємств. Також вона формально виступала засновником і директором значної кількості фіктивних компаній. Аналіз судової практики свідчить про поширеність моделі кримінального правопорушення, коли організатори пропонують особам, які перебувають у скрутних матеріальних обставинах, за грошову винагороду стати номінальними засновниками та керівниками фіктивних юридичних осіб, вносячи при цьому завідомо неправдиві відомості до реєстраційних документів.

Причини такої «вибірковості»

На мою думку, така «вибірковість», а подекуди й відсутність системності у притягненні до кримінальної відповідальності за цією статтею, зумовлена, зокрема, великою кількістю випадків внесення до реєстраційних документів неправдивих відомостей. Часто це відбувається не з метою вчинення подальших кримінальних правопорушень, а через низький рівень правової культури та небажання засновників розкривати достовірну інформацію про юридичну особу. До того ж, в Україні надзвичайно поширена практика внесення завідомо неправдивих відомостей до ЄДР. Зокрема, як уже зазначалося вище, лише за адресами масової реєстрації на території України зареєстровано близько 140 тисяч юридичних осіб, значна частина з яких фактично за цими адресами не перебуває. І це – без урахування тих суб'єктів, які зареєстровані за іншими

фіктивними юридичними адресами. Варто зауважити, що це стосується лише недостовірної інформації щодо юридичної адреси. Водночас важко уявити, скільки юридичних осіб у ЄДР містять недостовірні відомості іншого характеру.

Тож притягнення кожного такого суб'єкта до кримінальної відповідальності створило б непомірне навантаження на суди та правоохоронні органи. Саме тому, вірогідно, пріоритетом правозастосовувачів є випадки, коли суб'єкти, поряд із порушенням, передбаченим ст. 205-1 КК, вчиняють також інші економічні кримінальні правопорушення.

Щодо запобігання цьому кримінальному правопорушенню

Звісно, визнаючи внесення будь-яких неправдивих відомостей про юридичну особу до ЄДР об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 205-1 КК, законодавець, у певному сенсі, запровадив превентивні заходи для протидії кримінальним правопорушенням, які вчиняються через фіктивні компанії. Однак, на мою думку, для повноцінної профілактики та ефективного запобігання таким правопорушенням цього недостатньо.

Істотного скорочення випадків вчинення таких діянь, а також відображення цього в статистичних показниках, можна було б досягти, зокрема, шляхом запровадження положень спеціалізованого законодавства в сфері державної реєстрації юридичних осіб щодо надання суб'єктам державної реєстрації доказів на підтвердження окремих відомостей про юридичну особу, що підлягають державній реєстрації. Наприклад, на підтвердження відомостей про юридичну адресу доцільно було б запровадити на законодавчому рівні вимогу про обов'язкове подання документів, які засвідчують право власності засновника на об'єкт нерухомості, місцезнаходження якого виступає в ролі адреси юридичної особи, або наявність чинного договору оренди щодо такого майна, – протягом певного строку з моменту проведення державної реєстрації юридичної особи. Саме таке посилення контролю за достовірністю відомостей в документах, що подаються для державної реєстрації юридичних осіб, створило б ефективніший превентивний механізм для запобігання подібного роду кримінальним правопорушенням.

Екологічні злочини

Про європеїзацію кримінального права України в частині відповідальності за посягання на довкілля

Україна прагне стати членом Європейського Союзу, а однією з необхідних умов завершення процесу приєднання будь-якої країни до ЄС є впровадження в національну правову систему *acquis communautaire*. Зважаючи на глобальний і системний характер екологічних проблем сьогодення, не повинен дивувати той факт, що значна частина актів загальноєвропейського законодавства стосується охорони довкілля й боротьби зі змінами клімату. У 2024 р. ухвалено новий стратегічний документ у цій сфері – Директиву (ЄС) 2024/1203 Європейського парламенту та Євроради від 11 квітня 2024 року про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права, яка замінює Директиву 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС (далі – Директива). Будучи типовим вторинним джерелом кримінального права ЄС, Директива встановлює мінімальні уніфіковані вимоги до кримінального переслідування злочинів проти довкілля, однак держави-члени в національному законодавстві можуть на свій розсуд (принцип субсидіарності) запроваджувати суворіші підходи до кримінальної відповідальності за такі посягання.

просторі. Щоправда, досвід імплементації попередньої «еколого-кримінальної» Директиви (2008 р.) демонструє, що далеко не всі законодавці держав-членів ЄС готові на кардинальні кроки в напрямку новелізації свого кримінального законодавства, яке традиційно вважається найбільш консервативною, «суверенною» галуззю національних правових систем. Лише час покаже, якою мірою приписи аналізованого загальноєвропейського документа витримують критику з боку його «стейкхолдерів» і будуть сприйняті ними в змістовному плані. Сказане є черговим свідченням проблем, які постають перед країнами щодо європеїзації свого кримінального права.

Проблеми криміналізації посягань на довкілля

Враховуючи імперативний характер приписів Директиви, українському законодавцю, вочевидь, доведеться дещо відійти від усталених канонів нормотворчості у частині побудови заборонних норм Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) із бланкетними диспозиціями і в той чи інший спосіб вказувати на те, що порушення приписів певних регламентів ЄС є кримінально караними діями. Цей «проєвропейський» тренд правотворчості був усвідомлений і загалом успішно реалізований авторами проекту нового КК України (далі – проект КК).

Так, розкриваючи на початку розділу 5.3 Спеціальної частини проекту КК «Кримінальні правопорушення проти безпеки довкілля» зміст уживаного в ньому термінологічного звороту «небезпечна для довкілля речовина» (ст. 5.3.1), укладачі проекту зазначають, що нею є ртуть, радіоактивна, озоноруйнівна чи фторвмісна речовина, а також (що важливо) самостійна, в суміші чи виробі речовина, обіг якої обмежено чи заборонено відповідно до: а) Розділу VIII та Додатку XVII до Регламенту (ЄС) № 1907/2006 ЄП та Ради; б) Розділу VII Регламенту (ЄС) № 1907/2006; в) Регламенту (ЄС) № 1107/2009 ЄП та Ради; г) Регламенту (ЄС) № 528/2012 ЄП та Ради; д) Регламенту (ЄС) № 1272/2008 ЄП та Ради; е) До-

Олександр ДУДОРОВ,

доктор юридичних наук, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка

Роман МОВЧАН,

доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса

Нормотворчі орієнтири для національних законодавців

Директива адресована державам-членам ЄС, які повинні ввести в дію закони, підзаконні акти та адміністративні положення, необхідні для її виконання, не пізніше 21 травня 2026 р. Не викликає сумнівів те, що приписи цього новітнього міжнародно-правового документа вже сьогодні мають поступово й кваліфіковано імплемтуватися в правову систему України, яка, попри воєнну агресію з боку РФ, декларує та реалізує євроінтеграційні прагнення.

Якщо Преамбула Директиви містить вихідні положення кримінально-правового спрямування, покликані створити нормотворчі орієнтири для національних законодавців щодо імплементації положень цього документа, то його «Особлива частина» складається з тридцяти статей; із них перші дванадцять присвячені кримінально-правовим аспектам охорони довкілля в ЄС, а наступні вісімнадцять – процесуальним та організаційно-правовим аспектам у цій сфері.

У межах Директиви доцільно виділити три основні групи мінімальних правил (стандартів) у сфері кримінально-правової охорони довкілля. Йдеться про вимоги щодо: 1) криміналізації певних різновидів посягань на довкілля; 2) конструювання основних і кваліфікованих складів таких посягань; 3) побудови й застосування санкцій відповідних кримінально-правових норм. При цьому, як слушно зазначає Л. Тимофеева, трапляються випадки (і Україна тут, на жаль, не виняток) надмірної криміналізації (або пропозицій щодо неї), які обґрунтовуються посиланнями на норми європейського законодавства. Відповідно, для ефективної апроксимації європейських правових норм необхідне цілісне розуміння як європейського права, так і контексту, в якому ці норми були ухвалені.

Закріплюючи ідею ефективних, пропорційних і стримувальних санкцій за порушення норм екологічного законодавства, які підлягають уніфікації в усіх державах-членах ЄС, Директива втілює прогресивну модель кримінально-правової охорони довкілля на європейському

датку I до Регламенту (ЄС) 2019/1021 ЄП та Ради. Далі ж у згаданому розділі проекту КК лаконічно передбачено, що кримінально караними є виготовлення чи вироблення, переміщення, зберігання або випуск на ринок відповідних небезпечних для довкілля речовин, яке створило реальну небезпеку спричинення смерті людини, тяжкої шкоди здоров'ю, тяжкої майнової шкоди або тяжкої шкоди довкіллю або спричинило тяжку шкоду здоров'ю, тяжку майнову шкоду або тяжку шкоду довкіллю (статті 5.3.15, 5.3.16, 5.3.17 проекту КК, відповідно).

У подібний спосіб, який спрощує викладення нормативного матеріалу, розробники проекту КК вирішили й питання унормування відповідальності за передбачене Директивою незаконне поводження щодо інвазивних чужорідних біологічних видів. Так, у статтях 5.3.18–5.3.20 проекту КК міститься пряма вказівка на те, що за цими нормами карається поведінка особи, яка на порушення Регламенту (ЄС) № 1143/2014 ЄП та Ради вчинила описані далі дії з інвазивним чужорідним біологічним видом.

Через призму аналізу і деяких інших діянь, вимогу щодо криміналізації яких містить Директива, необхідно підтримати розробників проекту КК, які:

1) замість наявних у кодексі чотирьох норм про забруднення окремих видів природних ресурсів (землі, повітря, води) (статті 239, 241–243) передбачили універсальні норми про забруднення довкілля (статті 5.3.6–5.3.8). Взагалі положення Директиви наводять на думку про доцільність відмови від притаманного чинному Кримінальному кодексу казуїстичного способу забезпечення протидії не лише екологічному забрудненню, а й видобуванню об'єктів дикої флори і фауни, а також поводженню з ними;

2) передбачили відповідальність за забруднення довкілля не тільки речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя та здоров'я людей або довкілля, а й унаслідок надходження в довкілля енергії. Щоправда, враховуючи положення п. «а» ч. 2 ст. 3 Директиви, в цьому разі варто вказати і на можливість забруднення довкілля іонізуючим випромінюванням.

Традиційно для законодавства ЄС у Директиві надзвичайно ретельно регламентується питання відповідальності за незаконне поводження з відходами. Зокрема, міститься вимога щодо криміналізації збирання, транспортування або оброблення відходів, нагляду за цією діяльністю, а також подальшого догляду за звалищами, включаючи дії, вчинені як торговцем або брокером. Якщо ж звернутися до ст. 268 КК (знаходиться на сьогодні поза межами розділу VIII Особливої частини кодексу), то ми побачимо, що в ній передбачено відповідальність лише за такі дії, як ввезення на територію України чи транзит через її територію відходів або вторинної сировини без належного дозволу, звідки випливає необхідність доповнення цієї норми, щонайменше, вказівкою й на інші діяння, перераховані в Директиві.

Пропонований Директивою підхід частково реалізований у статтях 5.3.9–5.3.11 проекту КК, в яких фігурує значно ширший (порівняно зі ст. 268 КК) перелік діянь із відходами або вторинною сировиною, який максимально корелюється з приписами аналізованого акта ЄС. Зокрема, в цих нормах ідеться про поведінку особи, яка: 1) збирала; 2) ввезла на територію України; 3) переміщувала транзитом через територію України; 4) зберігала; 5) захоронила; 6) утилізувала; 7) відновлювала місце утилізації відходів чи вторинної сировини; 8) або

здійснювала щодо відходів чи вторинної сировини дилерську, брокерську або наглядову діяльність.

Щоправда, постає питання, чи охоплюється цими формулюваннями передбачене Директивою незаконне «транспортування» (за термінологією Закону України «Про управління відходами» – перевезення) відходів (не переміщення транзитом)? На нашу думку, ні, що свідчить про необхідність уточнення відповідного переліку діянь за рахунок варіативної вказівки на транспортування. На користь такої пропозиції свідчить і досвід багатьох інших європейських країн, в яких до переліку незаконних дій із відходами: а) майже завжди включається й транспортування; б) нерідко додаються ще й незаконні збут та управління відходами.

Директива вимагає криміналізувати такі непередбачені ні чинним, ні проектованим національним законодавством України діяння, як: переробка суден, що підпадає під дію Регламенту (ЄС) № 1257/2013, якщо такий акт не відповідає вимогам ст. 6(2) (а) цього Регламенту (п. «h»); будівництво, експлуатація, демонтаж і закриття певних установок, якщо така поведінка підпадає під дію відповідних Директив (п. «к» та п. «l»); придбання, володіння, продаж або пропозиція для продажу зразка або зразків певних видів дикої флори або фауни, торгівля ними, їх експорт та імпорт (п. «n», п. «o») (уточнимо, що відповідальність за передбачені цими ж пунктами «вбивство» та «знищення» передбачається як КК, так і проектом КК); розміщення або надання на ринку Союзу чи експорт з ринку Союзу великої рогатої худоби, какао, кави, олійної пальми, каучуку, сої та деревини або певних продуктів, виготовлених із них (п. «р»).

Водночас у цьому контексті варто звернути увагу на таке. По-перше, в КК міститься ст. 201-1, якою передбачено відповідальність за контрабанду певних лісоматеріалів і цінних порід дерев. По-друге, ст. 3 Директиви вимагає криміналізувати таке діяння, як розміщення або надання на ринку Союзу або експорт з ринку Союзу відповідних товарів або відповідних продуктів, а не зберігання дерев, чагарників або деревини без документів, кримінальну відповідальність за яке пропонувалося встановити проектом Закону «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері лісокористування та протидії незаконному обігу деревини» (від 1 вересня 2023 р.,

№ 9665). Нагадаємо, що цей резонансний законопроект, хоч і підтриманий Верховною Радою України (10 жовтня 2024 р.), не був підписаний Президентом України.

Щодо запропонованої Директивою і критично сприйнятої, наприклад, німецькими правниками криміналізації виведення на ринок продукту, шкідливого для довкілля, то (звісно зі застереженнями) можна сказати, що відповідну кримінально-правову заборону Україна вже має – це розміщена в розділі VII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» ст. 227 «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції», про дієвість якої, щоправда, вести мову на сьогодні не доводиться. Хоч це кримінальне правопорушення у вітчизняній юридичній літературі традиційно відносять до посягань на права споживачів, одним із його додаткових об'єктів визнається довкілля. І якщо раніше напрями вдосконалення ст. 227 цього кодексу зазвичай визначалися в контексті кримінально-правової охорони споживчого ринку, то ухвалення Директиви актуалізує вже інший (екологічний) вектор поліпшення цієї кримінально-правової заборони.

Директива також вимагає криміналізувати: будь-які дії, які спричиняють погіршення стану середовища проживання в охоронюваній території або порушення видів тварин, перелічених у Додатку II (а) до Директиви 92/43/ЄС, у межах охоронюваної території в значенні ст. 6(2) цієї Директиви (п. «q»); виробництво, розміщення на ринку, імпорту, експорту, використання або випуск фторованих парникових газів окремо або в сумішах, або виробництво, розміщення на ринку, імпорту, експорту або використання продуктів й обладнання та їх частин, які містять фторовані парникові гази або функціонування яких залежить від таких газів, або введення в експлуатацію таких продуктів та обладнання (п. «t»). Необхідність криміналізації цього діяння європейські правники пояснюють тим, що фторвмісні гази потенційно навіть більш шкідливі, ніж вуглекислий газ, а тому відтепер підпадають під суворі обмеження, спрямовані на запобігання їх впливу на зміну клімату.

Загалом аналогічні дії забороняються й щодо речовин, які руйнують озоновий шар (п. «s»), що вказує на необхідність не лише доповнення Кримінального кодексу, а й відповідного редагування проекту КК, в якому йдеться тільки про такі дії з озоноруйнівними речовинами, сумішами, виробами, які їх містять (вони визнаються різно-

видом небезпечних для довкілля речовин), як виготовлення, вироблення, переміщення, зберігання й випуск на ринок (статті 5.3.15–5.3.17). Водночас вказівка на згадані в Директиві імпорту, експорту і використання відповідних предметів поки що відсутня.

На відміну від своєї попередниці, Директива містить загальні вимоги стосовно того, що кримінальна відповідальність за діяння, вчинені з грубої недбалості, має наставати за умови, якщо вони: спричиняють смерть або серйозні тілесні ушкодження людей; спричиняють значну шкоду або значний ризик значної шкоди навколишньому середовищу; або іншим чином вважаються особливо шкідливими для навколишнього середовища (п. 9 Преамбули). У ст. 4 наведено вичерпний перелік посягань, які в державах-членах ЄС мають визнаватися кримінально протиправними навіть за умови їх вчинення із грубої недбалості (діяння, зазначені в пунктах (a) – (d), (f) і (g), (i) – (q), (r) (ii), (s) і (t) § 2 Директиви).

З одного боку, норми Кримінального кодексу (статті 239, 241–243), в яких описані деякі з діянь, перерахованих у згаданих положеннях Директиви, допускають відповідальність і за прояви необережних діянь. З іншого, на відміну від багатьох європейських країн, у чинному кримінальному законодавстві України відповідальність за умисні та необережні прояви заподіяння шкоди довкіллю уніфікована, що неодноразово критикувалося як нами, так й іншими українськими дослідниками. Врешті-решт релевантний європейський досвід і зауваження науковців були частко враховані розробниками проекту КК, які в межах його розділу 5.3 пропонують диференціювати відповідальність за умисні та необережні прояви посягань на екологічну безпеку, що заподіяли тяжку шкоду. Вітаючи такий

підхід, водночас зауважимо, що в більшості європейських країн менш сувора відповідальність настає за необережне заподіяння забрудненням фактично будь-якої шкоди довкіллю, а не лише тяжкої, як це пропонується в проекті КК. Видається, що й цей зарубіжний досвід є таким, що заслуговує на його впровадження в національну правову систему.

У п. 7 Преамбули Директиви зазначається, що невиконання юридичного зобов'язання вжити заходів може мати такі ж негативні наслідки для довкілля та здоров'я людини, як й активна поведінка. А тому там, де це можливо, визначення кримінальних правопорушень має охоплювати як дії, так і бездіяльність. Відповідні положення як чинного, так і проєктованого вітчизняного кримінального законодавства вже узгоджуються з викладеною вимогою. Зокрема, якщо ми проаналізуємо норми Кримінального кодексу, присвячені регламентації відповідальності за забруднення окремих різновидів природних ресурсів (уже згадані статті 239, 241–243), то помітимо, що в усіх їхніх частинах других із відсилкою до частин перших вживається формулювання «ті самі діяння», що засвідчує, що ними (формулюваннями) охоплюються як дії, так і прояви бездіяльності. Зважаючи на зміст термінів, використаних у релевантних приписах проекту КК (забруднення, порушення правил тощо), констатуємо, що така можливість передбачається й ними.

Про особливості бланкетності, делікти створення небезпеки та криміноутворювальні ознаки

Ще однією пов'язаною з криміналізацією вимогою, передбаченою Директивою, є те, що для того, щоб вважатися екологічним

кримінальним правопорушенням, діяння має бути незаконним. Далі в аналізованому документі розтлумачується: для того, аби бути незаконним, діяння повинно порушувати законодавство ЄС, яке сприяє досягненню однієї з цілей політики Союзу щодо навколишнього середовища, як викладено в ст. 191(1) ДФЄС (TFEU), незалежно від правової основи відповідного закону, яка може включати, наприклад, статті 91, 114, 168 або 192 ДФЄС TFEU, або воно повинне порушувати закони, правила чи адміністративні положення держави-члена чи рішення, прийняті компетентним органом держави-члена, які вводять у дію цей закон Союзу (п. 9 Преамбули).

У контексті вказаної директивної вимоги варто пригадати, що норми Кримінального кодексу передбачають відповідальність лише за таке забруднення окремих різновидів природних ресурсів (землі, повітря, води), яке стало наслідком порушення спеціальних правил. А, наприклад, у статтях 5.3.9–5.3.11 проекту КК прямо зазначається, що умовою визнання поведінки з відходами або вторинною сировиною кримінально протиправним є те, що особа, яка його вчинила, діяла незаконно. Крім того, зміст, який у вітчизняній кримінально-правовій науці та на практиці традиційно вкладається в поняття «незаконний», дозволяє визнавати таким і діяння, вчинене з дозволу, виданого компетентним органом держави-члена, якщо цей дозвіл було отримано у спосіб шахрайства, корупції, вимагання чи примусу (йдеться про вимогу, передбачену п. 10 Преамбули Директиви). Отже, в цій частині як чинне, так і проектоване кримінальне законодавство України змін не потребує.

До типових рис директивних формулювань щодо криміналізації є підстави відне-

сти щонайменше: 1) використання уніфікованої термінології для позначення конструктивних ознак кримінальних правопорушень проти довкілля (на кшталт звороту «загибель чи серйозні тілесні ушкодження будь-якій особі, значну шкоду якості повітря, ґрунту чи води або значну шкоду екосистемі, тваринам чи рослинам»); 2) чітко виражену бланкетність диспозицій – чи не кожна стаття Директиви відсилає до конкретних приписів однієї або навіть декількох директив або регламентів, що стосуються окремих сфер збереження та охорони довкілля.

Водночас ухваливши Директиву, європейський законодавець частково змінив підходи щодо наповнення бланкетності кримінально-правових заборон: замість об'ємного додатку європейських нормативних актів, які виступали регулятивною підставою застосування заходів кримінально-правового впливу за попередньою Директивою (2008 р.), для цілей застосування чинної Директиви поведінка вважається незаконною, якщо вона порушує норми законодавства ЄС або окремих держав-членів, присвячені реалізації загальних цілей політики Союзу щодо навколишнього середовища (ст. 191(1) Договору про функціонування Європейського Союзу). Гнучке ж директивне формулювання «явно порушує відповідні вимоги матеріального права» створює підстави для запровадження концепту «автономний екологічний злочин», реалізація якого означатиме, що кримінальна відповідальність за посягання на довкілля в певних ситуаціях більше не залежатиме від порушення адміністративних положень, регулятивних приписів і вимог дозволів, ліцензій і квот.

У п. 13 Преамбули Директиви зазначається, що деякі з правопорушень, елемен-

ти яких визначені в цій Директиві, включають якісний поріг, який має бути досягнутий для того, щоб діяння було визнано кримінальним правопорушенням, а саме те, що діяння спричинило смерть або серйозне ушкодження фізичної особи або значну шкоду якості повітря, води чи ґрунту, або екосистемі, тваринам чи рослинам. Аби якомога повніше захистити навколишнє природне середовище, цей поріг якості пропонується розуміти в широкому сенсі, включаючи у відповідних випадках значну шкоду фауни та флори, середовищам існування, послугам, що надаються природними ресурсами та екосистемами, а також функціям екосистем.

У своїх попередніх публікаціях ми робили висновок про безпідставність характерної для чинного КК побудови некваліфікованих складів забруднення окремих елементів довкілля як деліктів створення небезпеки. Зокрема, нами доводилося, що подібне конструювання, не сприяючи розмежуванню злочинної (кримінально протиправної) і незлочинної поведінки, нерідко призводить на практиці до того, що близькі за змістом діяння, які спричиняють фактично однакові суспільно небезпечні наслідки довкіллю, в одних випадках кваліфікуються як кримінальні, а в інших – як адміністративні правопорушення. З огляду на це, вказувалося на необхідність викладення відповідних норм у нових редакціях, в яких замість вживаного нині формулювання «створення загрози для життя, здоров'я людей чи довкілля» має фігурувати вказівка на конкретні та формалізовані наслідки.

Однак у Директиві імперативно вказується на те, що окремі посягання на довкілля мають визнаватися кримінально караними не лише за умови завдання реальної шкоди, а й у випадку створення небезпеки завдання значної шкоди навколишньому природному середовищу. Зокрема, ця вимога поширюється на такі діяння, як введення в навколишнє середовище різних форм енергії, а також розміщення на ринку, в порушення заборони чи іншої вимоги, спрямованої на захист навколишнього середовища, продукту, використання якого в ширшому масштабі призводить до викиду або введення значної кількості матеріалів або речовин, енергії або іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунт або воду (п. 15, п. 17 Преамбули). До того ж, окремі вітчизняні автори (наприклад, О. Шамсутдінов) вважають, що кримінально-правові норми, конститутивною ознакою яких є суспільно небезпечний наслідок у вигляді створення загрози

(небезпеки) спричинення шкоди, відповідають такій доктринальній вимозі, як можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів. Очевидно, що імплементація Україною положень Директиви відіграє роль чергового подразника дискусії про долю кримінально-правових заборон про відповідальність за делікти створення небезпеки.

Як уже зазначалось вище, в Директиві велика увага звертається на питання кримінально-правової протидії незаконному поводженню з відходами. З цього приводу у п. 18 Преамбули вказується, що незаконний збір, транспортування та оброблення відходів, а також відсутність нагляду за цією діяльністю та подальшим доглядом за звалищами, включно з діями, вжитими як торговцем чи брокером, можуть призвести до руйнівних наслідків для довкілля та здоров'я людей. Такі наслідки можуть бути спричинені незаконною поведінкою, яка стосується шкідливих відходів фармацевтичних препаратів, ліків, зокрема компонентів для виробництва ліків, хімічних речовин, відходів, що містять кислоти чи основи, або відходів, які містять токсини, важкі метали, масла, жири, відходи електричного та електронного обладнання, транспортних засобів, що вийшли з ладу, або пластикових відходів.

Зважаючи на відмічену в Директиві підвищену шкідливість для навколишнього середовища незаконного поводження саме з небезпечними відходами, в цьому акті вказується на необхідність застосування диференційованого підходу щодо криміналізації поведінки з відходами: якщо незаконне поводження з небезпечними відходами має визнаватися кримінально протиправним навіть тоді, коли їхня кількість була незначною, то незаконне поводження з іншими відходами повинно тягнути кримінальну відповідальність лише за умови, що такі діяння завдали або могли завдати значну шкоду навколишньому середовищу чи здоров'ю людини.

На відміну від відбитого в Директиві диференційованого, в чинному та проектуваному кримінальному законодавстві України застосовується уніфікований підхід, згідно з яким кримінально караними визнаються певні дії (про них мовилося вище) з будь-якими відходами. Водночас і в Кримінальному кодексі, й особливо в проекті КК «небезпечність» окремих видів відходів все ж врахована. Проте це зроблено в контексті не криміналізації, а диференціації кримінальної відповідальності за незакон-

не поводження з відходами. Так, у проекті КК незаконне поводження з небезпечними відходами, визначеними у ст. 3(2) Директиви 2008/98/ЄС ЄП та Ради, хоч і визнається кримінально протиправним за таких саме умов, що й незаконне поводження з іншими (не небезпечними) відходами (створення цими діяннями реальної небезпеки спричинення смерті людини, тяжкої шкоди здоров'ю, тяжкої майнової шкоди або тяжкої шкоди довкіллю), відповідальність за такі діяння є посиленою (п. 1 ст. 5.3.2). Аналогічним чином відповідальність за ці діяння диференційована і в Кримінальному кодексі (ч. 1 та ч. 2 ст. 268).

Однак ще раз підкреслимо: Директива не рекомендує, а вимагає враховувати небезпечність відходів саме на етапі криміналізації. Зважаючи на викладене (включаючи авторське критичне ставлення до деліктів створення небезпеки), пропонуємо розробникам проекту КК розглянути можливість визнання кримінально караним незаконного поводження з небезпечними відходами або вторинною сировиною незалежно від їх розміру і наслідків цих діянь (формальний склад).

Директива, як уже відмічалось, вимагає криміналізувати вчинене в порушення заборони, викладеної в ст. 3 Регламенту (ЄС) 2023/1115, розміщення або надання на ринку Союзу або експорт з ринку Союзу згаданих товарів або продуктів, пов'язаних із вирубокю чи деградацією лісів. Цілком очевидно, що закріплення обґрунтованих якісних та/або кількісних криміноутворювальних ознак згаданого делікту вимагатиме неабияких нормотворчих зусиль. Зокрема, в п. 20 Преамбули Директиви зазначається, що при оцінці того, чи є кількість відповідного продукту або товару незначною, держави-члени можуть брати до уваги, наприклад, кількість відповідного товару чи

продукту, виражену в масі нетто або, якщо застосовано, в об'ємі чи кількості одиниць, або чи масштаб діяльності, про який іде мова, кількісно незначний. Далі відмічається, що для цілей цієї оцінки держави-члени можуть також брати до уваги (якщо доцільно) інші елементи, зазначені в Директиві щодо певних правопорушень, включаючи статус збереження відповідних видів або витрати на відновлення навколишнього середовища.

На нашу думку, аби запобігти притаманній для багатьох норм Кримінального кодексу (зокрема й присвячених кримінально-правовій охороні лісу статтях 201-2 та 246) довільності криміноутворювальних показників останні мають: 1) розроблятися вузькопрофільними фахівцями й бути закріплені не в кримінальному, а в регулятивному законодавстві; 2) максимально враховувати специфіку кожного з перерахованих у Директиві предметів (олійної пальми, сої, деревини, какао, кави, великої рогатої худоби, каучуку) з урахуванням рекомендацій, викладених у цьому акті. Лише за дотримання таких умов можна сподіватися на те, що відповідні показники потенційного кримінального закону будуть соціально обґрунтованими.

Переконані в тому, що найбільш об'єктивним і формалізованим вираженням екологічної небезпечності забруднення різних елементів довкілля є підстави визнати встановлений відповідно до певних методик показник майнової шкоди, який і має фігурувати в нормах потенційного кримінального закону як криміноутворювальна ознака, що, з-поміж іншого, дасть змогу виконати директивну вимогу стосовно розмежування кримінально- та адміністративно-караних порушень екологічного законодавства.

(ДАЛІ БУДЕ...)

Дозвіл на обшук

Розгляд цього питання слідчим суддею: недоліки в регулюванні

У статті «Участь сторін кримінального провадження в судовому засіданні: обов'язкова чи ні (граматичне тлумачення)?», опублікованій на сторінках газети «Юридичний вісник України» № 10 (1543), автор уже частково звертав увагу на рішення Верховного Суду стосовно тлумачення питання «чи може слідчий суддя проводити розгляд клопотання про обшук за відсутності слідчого, прокурора», яке не враховує використання законодавцем у ч. 4 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК, кодекс) слів «за участю», а не «за обов'язковою участю». В цій публікації зроблено спробу знайти вихід з існуючої ситуації, оскільки в попередньому дописі, враховуючи аналіз у ньому деяких інших питань, більш повно розкрити всі аспекти виявленої проблематики правового регулювання можливості не було.

Микола ГЛОТОВ,
суддя Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду

Передісторія

У попередній статті автор звертав увагу, що для випадків, в яких законодавець вважав за необхідне чітко передбачити обов'язковість присутності певного учасника кримінального провадження в судовому засіданні при вирішенні того чи іншого питання, у кодексі ним було використано формулювання «за обов'язковою участю» (ч. 4 ст. 201-1; ч. 3 ст. 306; ч. 2 ст. 474; абз. 3 ч. 2 ст. 482-2), «обов'язковою участю» (ч. 2 ст. 318; ч. 1 ст. 512), «лише за участю» (ч. 2 ст. 151) або ж вказано про це, шляхом зазначення в нормах кримінального процесуального закону про поінформування особи щодо судового засідання, участь її в якому є обов'язковою, саме через здійснення судового виклику (ч. 1 ст. 187; ч. 1 ст. 314; ч. 2 ст. 318; ч. 4 ст. 401; ч. 4 ст. 430; ч. 1 ст. 500).

У цьому плані, найбільш яскравим прикладом є ч. 1 ст. 512 КПК, в якій для позначення того, чи обов'язкова присутність прокурора в судовому засіданні, використано слова «за участю», в той час як стосовно фізичної особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, її законного представника та захисника, вказані слова «за обов'язковою участю». Й автор вже звертав увагу на різну практику застосування ч. 4 ст. 234 і ч. 1 ст. 248 цього кодексу, в яких норма щодо обов'язковості участі сформульована подібним чином.

Суть питання

Однак, якщо в ситуації з ч. 1 ст. 248 КПК Верховний Суд дійшов висновку, що дана норма не передбачає обов'язкової участі особи, яка подала клопотання про надання дозволу на негласні слідчі (розшукові) дії (далі –

НС(Р)Д), під час його розгляду (постанова ВС від 15.10.2024 р. у справі № 303/1425/18), то у випадку із застосуванням ч. 4 ст. 234 КПК було зроблено протилежний висновок. Оскільки суд касаційної інстанції наголосив, що «клопотання органу досудового розслідування про обшук повинно розглядатися слідчим суддею місцевого суду за обов'язкової участі сторони, яка ініціює вказане питання» (постанова Верховного Суду від 21.03.2023 р. у справі № 336/941/19).

І все б нічого, але в обох згаданих нормах законодавець, вказуючи, чи обов'язкова присутність того, хто звернувся з клопотанням, у судовому засіданні, навів одне й те ж формулювання «за участю», яке свідчить про необов'язковість присутності даної особи в залі суду.

Історичний експерт

Річ в тім, що в КПК, чинному з 19.11.2012 року і по даний час, редакції ч. 4 ст. 234 і ч. 1 ст. 248 не змінювалися. Проте 16.11.2017 р. Верховна Рада України прийняла Закон (№ 2213-VIII) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування», яким, серед іншого, ч. 3 ст. 87 (Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини) КПК було доповнено п. 4. Вказане доповнення передбачає автоматичне визнання недопустимими доказів, отриманих під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання, в ході якого

й було надано відповідний дозвіл. Указаний закон набув чинності 07.12.2017 року.

Варто зазначити, що проект вказаного Закону був розроблений міжвідомчою робочою групою, утвореною Міністерством юстиції відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 р. № 578, на виконання п. 3 протоколу наради під головуванням Прем'єр-міністра України щодо розгляду проблемних питань стосовно порушення правоохоронними органами прав суб'єктів господарювання, зокрема іноземних інвесторів і підприємств із іноземним капіталом від 17.03.2017 року з урахуванням рекомендацій Ради бізнес-омбудсмена.

Зупинятися на аналізі причин таких змін, вважаю, не має сенсу, оскільки ані в пояснювальній записці до законопроекту, ані у висновку комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності до відповідного законопроекту не було вказано, яку проблему вирішує проведення технічної фіксації судового засідання, під час якого вирішується питання: надавати дозвіл на обшук, чи ні? Лише у п. 2 (Мета і шляхи її досягнення) Пояснювальної записки до законопроекту, який став Законом № 2213-VIII, було зазначено, що з метою забезпечення додаткових гарантій законності при проведенні обшуку пропонується внести зміни, які, зокрема, передбачають обов'язкову відеофіксацію проведення такої слідчої дії, як обшук, а також під час розгляду клопотань слідчим суддею, за виключенням вирішення питання про проведення НС(Р)Д. Можна припустити, що така потреба зумовлена необхідністю запобігти формальному підходу до дослідження доказів, які наводяться стороною обвинувачення на доведення потреби провести обшук, з боку слідчих суддів.

Суперечливість регулювання

І саме на згадану норму п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК, залишаючи рішення судів попередніх інстанцій щодо визнання доказів, отриманих у ході обшуку, недопустимими, послався Верховний Суд у справі № 336/941/19, вказавши, що «розгляд клопотання слідчого про надання дозволу на обшук було здійснено з істотним порушенням КПК, без участі слідчого або прокурора й у зв'язку з цим без повної фіксації судового засідання». Водночас, суд касаційної інстанції жодним чином не обґрунтував

того, як поруч із чинністю норми п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК розцінювати існування викладеного в ч. 4 ст. 234 КПК правила стосовно не обов'язковості присутності в судовому засіданні особи, яка звернулася з клопотанням про обшук, про що зазначено саме словами «за участю», а не «за обов'язкової участі», «обов'язковою участю», «лише за участю».

Отже, маємо ситуацію коли, з одного боку, ч. 4 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу вказує на не обов'язкову присутність особи, яка подала клопотання про дозвіл на обшук, у судовому засіданні в слідчого судді під час розгляду даного клопотання, а 2-ге реч. ч. 4 ст. 107 цього кодексу необхідність проведення повної технічної фіксації засідання пов'язує з тим, чи для участі в ньому прибула хоча б одна особа, яка бере участь у судовому провадженні. Проте, з іншого боку, п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК передбачає, що наслідком розгляду питання про дозвіл на обшук без проведення повної технічної фіксації відповідного судового засідання є автоматичне визнання доказів, здобутих під час зазначеного обшуку, проведеного на підставі вказаної ухвали, недопустимими.

Тобто ситуація виглядає так, що через загрозу настання наслідків, зазначених у п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК, застосування правила, наведеного в 2-му реч. ч. 4 ст. 107 КПК, унеможливорює проведення слідчим суддею засідання з розгляду питання про дозвіл на обшук за відсутності в судовому засіданні того, хто ініціював відповідне питання. Але, якщо виходити з подібної логіки тлумачення, положення ч. 4 ст. 234 кодексу щодо можливості проведення засідання без присутності слідчого, прокурора повністю нівелюються, перетворюючись у відповідній частині на мертву норму, яка не може бути застосована. Однак цим тоді порушується вся логіка побудови кримінального процесуального закону в частині використаних у ньому законодавцем формулювань.

Правова безвихідь: чи є варіанти?

Наведене дає змогу дійти висновку, що включення п. 4 в його нині чинній редакції до ч. 3 ст. 87 Кримінального процесуального кодексу створило передумови для неоднозначного розуміння й відповідно тлумачення тих формулювань, які законодавцем використані в різних нормах КПК. Адже, за існуючих обставин, якщо тлумачити положення ч. 4 ст. 234 кодексу так, як це зроблено в постанові Верховного Суду від 21.03.2023 р. в справі № 336/941/19, взагалі не зрозуміло для чого законодавець використав у КПК формулювання «за участі». Й чим вказане формулю-

вання відрізняється від слів «за обов'язкової участі», «обов'язковою участю», «лише за участю», які також використані в кодексі для пояснення того, чи обов'язкова присутність особи в судовому засіданні при вирішенні певного питання?

Однак розв'язання цієї не простої ситуації не потребує втручання законодавця, а залежить виключно від того, як тлумачити норми ч. 4 ст. 107 у їх взаємозв'язку зі ст. 2, п. 4 ч. 3 ст. 87, ч. 4 ст. 234 кодексу. Оскільки, якщо враховувати 1-ше реч.

ч. 4 ст. 107 КПК, згідно з яким обов'язковим є фіксування кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею за допомогою технічних засобів, та наслідки його нездійснення, зазначені в п. 4 ч. 3 ст. 87 кодексу щодо недопустимості доказів, то, незважаючи на правило про нездійснення фіксування судового засідання за допомогою технічних засобів, коли ніхто з учасників для участі в ньому не прибув, викладене в 2-му реч. ч. 4 ст. 107 КПК, відповідне фіксування все ж варто проводити. За подібного підходу не будуть нівельовані завдання кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду, спрямованого на те, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

На думку автора, ч. 1 ст. 107 у взаємозв'язку з ч. 4 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу наділяє слідчого суддю правом прийняти рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів, незважаючи на правило, закріплене в 2-му реч. ч. 4 ст. 107 КПК, наприклад, шляхом постановлення про це відповідної ухвали щодо проведення судового засідання під час досудового розслідування з його фіксацією за допомогою технічних засобів, незважаючи на неприбуття до суду того, хто подав клопотання про обшук. У будь-якому випадку проведення розгляду клопотання за відсутності в судовому засіданні слідчого, прокурора, якщо здійснювалася фіксація судового засідання технічними засобами, не може мати своїм наслідком визнання на підстав п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК доказів, отриманих у результаті обшуку, проведеного згідно з дозволом, отриманим у подібний спосіб, недопустимими. Адже в ст. 87 КПК жодного

слова не вказано про неможливість проведення розгляду клопотання про дозвіл на обшук за відсутності слідчого чи прокурора.

Легітимні цілі

У будь-якому випадку, виглядає очевидним, що п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК було включено до кодексу для того, аби надалі представники бізнесу, в тому числі й інвестори, до яких прийшли з обшуком на підставі ухвали суду, могли оскаржити незаконність проведення обшуку і спробувати довести формальність розгляду слідчим суддею питання про обшук. Оскільки наявність відеозапису судового засідання, на якому вирішувалося питання щодо надання дозволу на обшук, є чудовим джерелом, з допомогою якого члени Вищої ради правосуддя, в разі надходження скарги на суддю, можуть оцінити чи слідчий суддя при вирішенні питання про дозвіл на обшук дійсно досліджував докази, якими обґрунтовувалася необхідність обшуку, або він формально підійшов до розгляду клопотання, задовольнивши його без з'ясування того, чи є підстави для такого обшуку. Тобто легітимність цілі, з якою було запроваджено відповідне правило, більш менш зрозуміла.

Водночас не існує жодного розумного пояснення для чого в засіданні суду з розгляду клопотання про дозвіл на обшук має перебувати слідчий, прокурор, якщо представник сторони обвинувачення все описав у клопотанні, долучив до нього докази й подав клопотання, наприклад, про розгляд даного питання за його відсутності.

Перефразовуючи слова Лесі Українки, «Без надії сподіваюсь», що відповідь на ці та інші питання, порушені в попередній статті автора, в своїх майбутніх висновках надасть Верховний Суд.

Ліки проти темряви

Як і було анонсовано, 9 липня Євросуд з прав людини оголосив фундаментальне рішення щодо російської агресії проти України. Шлях у цій міждержавній справі був довгим, починала її наша країна ще в 2014 році, далі хронологія змінилася географією, коли сам суд вирішив розглядати окремо окупацію Криму та вторгнення росіян у східні області України. Специфікою «Східної» справи стало приєднання до неї Нідерландів, у вимірі збитого росіянами малайзійського «Боїнга», завдяки чому, та зважаючи, що українські медіа в якості першоджерел щодо подій у власній країні використовують, у кращому випадку, провідні європейські медіа, вона й описується наразі як «Справа про Боїнг».

Борис БАБІН,
професор, Асоціація Реінтеграції Криму

Позиція суду

Хоча нове рішення – це не лише про «Боїнг», й не лише про «Ізоляцію», але й про Бучу... Бо нова заява України, подана в 2022 році щодо повномасштабного вторгнення РФ у нашу країну, була Судом приєднана саме до «Східної справи».

Зазначимо, що рішення 9 липня стало доволі прогнозованим, бо до того Євросуд вже висловлювався в цій справі про прийнятність вимог України періоду 2014–2021 рр., а також виніс рік тому інше базове, «кримське» рішення.

Для юристів спектр позицій Євросуду щодо російської агресії, звісно, є ширшим, бо охоплює й окремі індивідуальні кейси, не тільки проти росії. Якраз позови українських громадян та фірм щодо агресора суд розглядатиме пізніше, після двох наведених наріжних рішень, хоча окремі кримчани вже помітні в рішеннях ЄСПЛ щодо «дискредитації російської армії».

Є згадки про російську агресію й у рішеннях проти України, як щодо втрачених в окупованому Луганську кримінальних проваджень чи кримських переселенців на виборах у Києві, так й стосовно подій в Одесі 2 травня 2014 року. Та, як не парадоксально на перший (й тільки на перший) погляд, багато про вторгнення в Україну йдеться у балтійських справах, де суд встановлює правомірність обмежень щодо російських чи проросійських діячів.

І це не лише кейс Кіркорова, якого не пустили в Литву за «кримські гастролі», але й свіже, липнєве рішення за заявами «організації російських співвітчизників» «Родіна» та Анди Борисової проти Латвії. Там латвійська влада обвинувачувалася у забороні нібито «мирних зібрань»

прихильників «русского міра» на 9 травня 2014 року, а суд у рішенні прямо нагадав, до чого саме такі «мирні зібрання» довели в Сімферополі та Донецьку, вживаючи слово «агресія».

Водночас саме в правничому вимірі, липнєве рішення в міждержавній справі, на відміну від мозаїки окремих кейсів, стає не просто фундаментальним, але й енциклопедичним. Особливо якщо взяти до уваги його тисячі сторінок оприлюднених судом додатків з доказами чи з більш розгорнутим описом окремих подій.

А що далі?...

Водночас весь цей безпрецедентний обсяг документа, максимальна кількість встановлених судом системних порушень прав людини сприймається багатьма суто у вимірі «а що далі?» та «що це може практично дати?». Й ці питання часто доводиться чути у вимірі того, «коли та скільки росія платитиме?». Це не дивує, оскільки із самого початку цих справ багато печерських високопосадовців сприймали їх як такий собі арбітраж, де у фіналі головною буде певна цифра.

На превелике щастя, практичний внесок усіх такого кшталту вітчизняних топ-політиків останнього десятиріччя у ведення відповідних справ у Страсбурзі був біля нульовим, а головним їх досягненням було те, що вони просто не дуже критично заважали команді Мін'юсту працювати над кейсами. Бо перемогли у фіналі в суді саме українські юристи. На відміну від іспанського сорому від тогорічних результатів роботи в Міжнародному суді ООН закупленої МЗС команди правників кращих західних фірм, що, мабуть, є предметом

не тільки окремої розмови, але й окремого провадження.

Так от, ані в «кримській», ані в «східній» справах в Страсбурзі жодних цифр наразі немає та, що більше, якщо стосовно окупованого півострова суд надалі точно схвалить про суми сатисфакцій окреме рішення, то в нинішній енциклопедії російської агресії від 9 липня ЄСПЛ прямо заявив, що питання грошових компенсацій є складним. І не тому, що в суддів є якісь сумніви ві потрібі такого відшкодування. А через наявність інших, паралельних форм встановлення матеріальних збитків жертвам російської агресії, зокрема й створених під егідою тієї самої Ради Європи, таких, як відповідний Реєстр збитків.

Варто зазначити й те, що гроші агресора підуть не державі, а конкретним постраждалим, та й механізм їх розподілу буде непростим, про що свідчить вимір дещо менш масштабних, щодо кількості потерпілих, справ у суді, колишніх ініційованих проти агресора Грузією.

«Тут і зараз»

Тому доведеться сконцентруватися не на грошах, а на справжньому «тут і зараз». Так от, тут і зараз нинішнє рішення – воно не тільки про наступні наслідки для агресора, але саме про ліквідацію чи мінімізацію сьогоденних ризиків для України. Найбільшим з них завжди був майновий. Для фахівців у цій сфері ніколи не було таємницею, що український олігархічний бізнес «потужно гудів» з 2014 року з ідеєю «простою, як мандарин» а саме – стягнути кошти за «втрачені донбаські активи».

Але стягнути не з росії, а з доступного та «майже родинного» українського бюджету. Нинішнє рішення Суду ці плани, звісно, «підкореговані» й масштабною агресією, і замахом на анексію українського материка, поховало остаточно. До речі традиційна з 2014 року вимога москви на всіх «переговорах» про припинення міждержавних справ виходила саме з цього розрахунку: перекладання відповідальності за «донецькі активи» та наступне зжирання майнової бази української державності фейковими трильйонними позовами від «великого українського бізнесу».

Не зупиняючись наразі на тих провокаціях та їх говорючих «зряддях», які укра-

їнській олігархат використовував (добре, що майже марно) проти юристів «східної справи» для її торпедування, додав ще низку практичної користі від рішення 9 липня, бо воно цементує переговорні позиції України.

Так сталося, що ті посередники, яких ми змушені щонайменш чечно вислуховувати про «домовитися посередині», а часто й дякувати за їх «непересічні зусилля та дипломатичні здібності», не настільки відірвані від реальності, щоб ігнорувати рішення міжнародного суду. Так, для заокеанських партнерів, на відміну, прикладом, від гостинної Туреччини, ЄСПЛ не є догмою. Але там є інша догма, Міжамериканський суд з прав людини, й у зайву гру з цими сполученими посудинами навіть ті, хто накладають капітолійські санкції на прокурорів з Гааги та доповідачів із Женеві, точно не гратимуть.

Та крім шановних посередників в Україні є купа «друзів» у Раді Європи, й тамтешні розмови про «все не так однозначно» тепер простіше буде припиняти. Бо йти зі Страсбурга геть у слід за «руським кораблем» й бити горщики з судом там ніхто явно не збирається. Адже Євросуд грає у внутрішньому політичному та бізнесовому просторі цих непростих країн, від Дунаю до Казбеку, значно більшу роль, ніж здається.

Замість післяслова

Ну й наостанок. Базові рішення Євросуду щодо російської агресії стають юридичною бронєю України на тих міжнародних майданчиках, де ворог давно намацав наші слабкі, суто кадрові та організаційні, місця, у вимірі «непересічної та неповторної

команди». Тієї, що, на відміну від юристів Мін'юсту, так полюбляла гратися на закупівлі іноземних юристів, що фактично самознищила декілька позовів проти агресора в Гаазі.

І тому таємницею Полішинеля є підготовка агресором, протягом останніх двох років, позовів «у відповідь» проти України в Міжнародному суді ООН. І не тому, що позиція в агресора вирашна, чи тому, що Україна щось порушила. А тому, що є певні альтернативно обдаровані, незмінні та «незамінні» юридичні кадри, чомусь досі толеровані печерськими химерами, які програють та знищують усе, до чого доторкнуться.

А про це, звісно, добре знають у Москві. Але тепер ця «юридична спецоперація» стає для кремля ризикованішою на порядки. Не факт, що агресор повністю від неї відмовиться, але «гарантованих результатів» там вже точно не буде. Бо насправді абсолютно всі міжнародні судові справи є для агресора надболісними, як би російська пропаганда не намагалася вдавати зворотне. Адже міжнародне право пропиті відставники російських спецслужб із професури МГІМО часто цинічно йменували «уделом слабих». Та парадокс у тому, що нинішні кремлівські «чорні володарі» добре розуміють, що попре весь їх пафос про «імперські чоботи», кожен не рік навіть, а місяць, підвищує саме для них, а не для України потребу в «зброї слабих».

Але міжнародне право не слугує темряві. Тому далі буде ще цікавіше. Не перемикайтеся.

Стаття підготовлена на підґрунті авторського блогу для LIGA.net

Конфіскація автомобіля як знаряддя злочину

У Хмельницькій області 11 грудня 2024 р. старший дільничний офіцер поліції спільно з представниками ТЦК та СП звернулися до чоловіка, якого зустріли в дворі житлового будинку, з вимогою пред'явити військово-обліковий документ та посвідчення особи. Той відповів, що документи знаходяться в автомобілі та пішов до припаркованого поруч BMW – сів на пасажирське сидіння й зачинився всередині.

На неодноразові вимоги показати документи та вийти з машини, не реагував. Згодом підійшла його дружина, сіла за кермо й, усвідомлюючи, що перед автомобілем стоїть працівник поліції, почала рух. Відтак наїхала на правоохоронця, заподіявши йому легкі тілесні ушкодження.

Такі обставини кримінального правопорушення встановив Хмельницький міськрайсуд, який розглядав справу за обвинуваченням водійки в умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу легких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків (ч. 2 ст. 345 Кримінального кодексу України). За результатами розгляду суд задовольнив клопотання колективу ФОП, в якого закрійницею працює обвинувачена – звільнив її від кримінальної відповідальності, передавши на поруки трудовому колективу, а кримінальне провадження щодо неї закрити.

Речовий доказ – автомобіль марки «BMW 520», який є її власністю й був використаний як знаряддя вчинення злочину, суд конфіскував. Опісля цю ухвалу оскаржив захисник: просив її змінити в частині вирішення питання щодо конфіскації автомобіля. Натомість апеляційний суд дійшов висновку, що суд першої інстанції правильно встановив обставини кримінального провадження й законно конфіскував автомобіль, який є знаряддям вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною 2 статті 345 КК України.

Підготував Артем ДМИТРУК, спеціально для ЮВУ

Злочини проти міжнародного права і покарання

«Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними суб'єктами, і лише покарання винних забезпечує справедливість» – ці слова з вироку Нюрнберзького трибуналу стали лейтмотивом виступу судді Великої Палати Верховного Суду Лева Кишакевича на минулому XVI Київському кримінальному форумі. Суддя тоді наголосив, що забезпечення єдності судової практики та покарання кожного винного в скоєних злочинах є головним завданням ВП ВС, особливо в час війни.

Визначеність та прогнозованість у правозастосуванні

Як було наголошено, сьогодні всі судді Великої Палати працюють як єдиний колегіальний орган, покликаний забезпечити юридичну визначеність та прогнозованість у правозастосуванні. Це набуває особливо значення сьогодні, коли питання про покарання за кримінальні правопорушення, скоєні під час війни, стало одним із найгостріших у суспільно-правовому просторі.

У цьому плані було відзначено рішення Великої Палати ВС від 28 лютого 2024 року, в якому роз'яснено співвідношення норм КК України, що визначають злочини проти миру, безпеки людства та порядку ведення війни. За словами Л. Кишакевича, це рішення поклато край розбіжностям у практиці та забезпечило єдиний підхід до застосування норм про покарання за воєнну агресію, співучасть у таких діях, порушення законів і звичаїв війни. Суд роз'яснив, що суб'єкт такого злочину – це особа, яка має владу або можливість впливати на прийняття рішень, що визначають характер та напрям збройних дій.

Не менш принциповими стали висновки Великої Палати ВС про співвіднесеність норм національного й міжнародного права. Суд роз'яснив, що для покарання за злочини проти миру та безпеки людства зовсім не обов'язкова офіційно проголошена агре-

сія. Важливі лише об'єктивно встановлені обставини, що свідчать про застосування сили і порушують міжнародно-правовий порядок. Водночас зазначено, що всі такі питання слід розглядати з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій.

Застосування спеціального судового провадження

Суд роз'яснив також питання про застосування спеціального судового провадження (in absentia), забезпечивши можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що переховуються на тимчасово окупованих територіях або на території держави-агресора. Суд покликався на практику ЄСПЛ, зокрема на справу «Санадер проти Хорватії», яка легітиміє такий розгляд при забезпеченні права на справедливий суд.

Показовими стали висновки Великої Палати ВС і з питання щодо співвіднесення складів злочинів. Суд зазначив, що всі діяння, скоєні під час збройного конфлікту і ті, що містять ознаки порушень законів та звичаїв війни, покриваються нормою ст. 438 КК України і не потребують додаткової правової кваліфікації за іншими нормами. Це забезпечує точну юридичну кваліфікацію кожного такого діяння і покарання винних.

Як відзначалося, не обійшла Велика Палата ВС й питання стосовно співучасті у зло-

чинах і розмежування колаборації, співпраці з окупаційною адміністрацією та державної зради. Суд роз'яснив, що співучасть слід розуміти як діяльність, що допомагає іншій стороні скоювати злочини, а колабораціонізм – як співпрацю з окупаційною адміністрацією на тимчасово окупованій території. Це допомагає забезпечити точну юридичну характеристику кожного такого діяння та покарання, співмірне з провинною.

Грунтовно було розглянуто й питання про застосування норм кримінального процесуального законодавства при укладанні та судовому розгляді угод про визнання винуватості. Суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Сергій Фомін звернувся до питання щодо забезпечення виконання ухвал слідчих суддів і наголосив на існуванні системних проблем із реалізацією таких рішень, що стає джерелом юридичної невизначеності та порушує принцип верховенства права.

Говорячи про угоди про визнання винуватості, він зазначив, що головною метою їх запровадження є забезпечення принципу процесуальної економії, а саме процесуальне спрощення розгляду кримінальних проваджень, зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд (суддю), витрат на ведення процесу, а також задоволення інтересів сторін, наприклад забезпечення потерпілому права на швидке і повне відшкодування заподіяної шкоди, а щодо обвинуваченого – звільнення від покарання, уникнення невизначеності щодо покарання в суді, в деяких випадках застосування до нього альтернативного покарання або його зниження.

Укладаючи угоду про визнання винуватості, особа беззастережно визнає свою вину і погоджується на призначення узгодженого покарання, відмовляючись, таким чином, від права на судовий розгляд своєї справи, під час якого прокурор повинен довести вину особи. Водночас Сергій Фомін звернув увагу на деякі практики, що ставлять під сумнів справедливість такого порядку. Він розповів про ситуації, коли після досягнення згоди між обвинуваченим та прокурором останній раптово відмовляється від раніше підписаної угоди на стадії підготовчого провадження, внаслідок чого обвинувачений потрапляє в стан правової невизначеності. Суддя зазначив, що єдиною умовою, яка перешкоджає суду перейти до розгляду угоди про визнання ви-

нуватості, є заява сторони угоди про застосування до неї насильства, примусу, погроз, обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді, що з поданого прокурором клопотання не вбачається.

Відповідність угоди чинному законодавству

Перевірка відповідності угоди чинному законодавству є прерогативою суду. Тільки суд під час розгляду кримінального провадження на підставі угоди вирішує, чи не суперечать умови угоди вимогам КПК України та/або закону, в тому числі чи не допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; чи відповідають умови угоди інтересам суспільства; чи не суперечать умови угоди правам, свободам чи інтересам сторін або інших осіб; чи не існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним; чи вбачається неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; чи є фактичні підстави для визнання винуватості.

При цьому, відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 394 КПК України, прокурор може оскаржити вирок суду першої інстанції на підставі угоди про визнання винуватості виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди, та затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно із ч. 4 ст. 469 КПК України угода не може бути укладена.

Описані вище практики, на переконання судді, можуть спаллювати саму ідею компромісного судочинства, підірвати довіру з боку обвинувачених до органу, який виступає від імені держави, у зв'язку з його недовороспроможністю. Така «технологія», на думку Сергія Фоміна, суперечить моральним засадам кримінального судочинства, оскільки особа, яка беззастережно визнає вину та, укладаючи угоду з прокурором, відмовляється від права на судовий розгляд своєї справи, повинна мати законне сподівання, принаймні на розгляд такої угоди судом, а не бути введеною в оману стороною обвинувачення.

Наостанок суддя наголосив на тому, що всі ці питання потребують ґрунтовного аналізу й покращень на рівні законодавства та практики, щоб забезпечити справедливість, прогнозованість і юридичну визначеність у кримінальному процесі.

Підготував Артем ДМИТРУК

Відсутність доходу як підстава для звільнення від сплати судового збору

У сучасних умовах забезпечення права на судовий розгляд нерозривно пов'язане з фінансовою можливістю особи звернутися до суду. Однією з таких фінансових передумов є обов'язок сплатити судовий збір.

Арсен МАРИНУШКІН,
правозахисник, адвокат,
голова ГО «Незалежне антикорупційне бюро України»

Водночас важливим є дотримання балансу між правом держави регулювати доступ до правосуддя й необхідністю не допустити порушення суті цього права. Уявіть собі ситуацію: людина прагне захистити свої права в суді, але навіть подання касаційної скарги виявляється непосильним – просто тому, що немає коштів заплатити судовий збір. Це не сюжет із підручника з права, а реальність українського правосуддя. Та водночас – це й приклад того, як суд може стати на бік слабшого.

Що сталося? Позивач звернувся до суду з вимогою визнати договір дарування удаваним правочином. Програвши справу в першій та апеляційній інстанціях, він подав касаційну скаргу. Проте виникла нова проблема – судовий збір у розмірі 1280 грн. Сплатити його було нічим: чоловік не мав доходу з початку 2018 року.

Позивач подав до Верховного Суду дві довідки з податкової, які підтверджували: з 1 кварталу 2018 по 1 квартал 2019 р. – жодної копійки доходу. На підставі цих документів він попросив звільнити його від сплати судового збору.

Позиція ВС. Що вирішив Верховний Суд? (Ухвала від 2 серпня 2019 року в справі № 761/12145/17). Вирішуючи питання про звільнення позивача від сплати судового збору, Верховний Суд виходив із того, що в своїй практиці Європейський суд зазначав, що право на доступ до суду, закріплене в статті 6 § 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки вимагає за своєю природою державного регулювання. Однак суд повинен прийняти в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він повинен переконатися в тому, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець.

Згідно з частинами першою та третьою статті 136 ЦПК України суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на визначений строк у порядку, передбаченому законом, але не більше як до ухвалення судового рішення в справі. Згідно з пунктом 1 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» суд може своєю ухвалою за її клопотанням відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі якщо розмір судового збору перевищує 5 відсотків розміру річного доходу позивача – фізичної особи за попередній календарний рік.

Частиною другої цієї статті передбачено, що суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати на підставі, зазначеній у частині першій цієї статті. Враховуючи положення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентну практику Європейського суду з прав людини, зокрема рішення від 19 червня 2001 року у справі «Креуз проти Польщі», сплата судових витрат не повинна перешкоджати доступу до суду, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати законну мету, суд дійшов висновку, що наявні підстави для звільнення позивача від сплати судового збору за подання касаційної скарги на рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 16 січня 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 17 квітня 2019 року.

Таким чином, Верховний Суд ще раз підтвердив: обов'язковість сплати судового збору не повинна перекреслювати право кожної особи на справедливий суд. У таких випадках завдання суду – гарантувати, щоб доступ до правосуддя залишався відкритим для кожного, незалежно від матеріального становища.

Право спільної власності

Як встановити порядок користування таким майном за допомогою договору?

Проблематика здійснення права спільної власності залишається актуальною й сьогодні, що підтверджується не лише в межах поділу спільного майна (зокрема, в разі розірвання шлюбу, спадкування або набуття права власності за договором дарування тощо), а й під час спільного володіння та користування відповідним майном.

Розглядаючи ефективні способи захисту прав та інтересів власників майна, яке належить їм на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності, слід звернути увагу на договір про порядок володіння та користування спільним майном, можливість укладення якого передбачено положеннями цивільного та сімейного законодавства. Так, згідно зі статтею 355 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) майно, яке є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності.

Статтею 358 ЦКУ встановлено, що право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, яке є їхньою спільною частковою власністю. Кожен зі співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього, він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації.

Відповідно до статті 369 ЦК співвласники майна, яке є в спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Крім того, статтею 66 Сімейного кодексу України (далі – СКУ) передбачено, що подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, яке йому належить на праві спільної сумісної власності.

Відповідно до пункту 6 глави 1 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 (далі – Порядок), договір про визначення порядку володіння та користування спільним майном може стосуватися як усього

такого майна, так і його частини. Порядком визначено, що такий договір може бути як самостійним, так і виступати частиною договору про відчуження частки. Порядок володіння та користування майном може бути вказаний у договорі відчуження за наявності угоди між учасниками спільної часткової власності про порядок володіння та користування спільним майном або за їхньою письмовою згодою чи за наявності судового рішення про порядок володіння та користування спільним майном (його конкретними частинами).

Форма договору. Відповідно до частини першої статті 639 ЦКУ договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги стосовно його форми не встановлені законом. Відтак, оскільки чинне законодавство не визначає окремих вимог щодо форми договору про порядок володіння та користування спільним майном, під час його укладення мають бути враховані загальні положення цивільного законодавства стосовно форми правочинів (договорів), зважаючи на вимоги статей 205-210, 639 ЦК України.

Що стосується володіння та користування земельною ділянкою, то законодавство встановлює обов'язковість письмової форми та нотаріального посвідчення договору (стаття 88 Земельного кодексу України). Якщо договір укладається не між усіма співвласниками, обов'язковою умовою його нотаріального посвідчення є надання письмової згоди співвласниками, які не беруть у договорі участь (Порядок).

Згідно зі статтею 358 Цивільного кодексу, якщо договір між співвласниками про порядок володіння та користування спільним майном відповідно до їхніх часток у праві спільної часткової власності посвідчений нотаріально, він є обов'язковим і для особи, яка придбає згодом частку в праві спільної часткової власності на це майно.

Аналогічно стаття 66 СК передбачає, що нотаріально посвідчений договір між подружжям про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою нерухомістю або земельною ділянкою є обов'язковим для їхніх правонаступників.

Договір про порядок володіння та користування спільним майном може, зокрема, містити такі умови та інформацію: предмет договору; опис майна; інформацію про співвласників; права та обов'язки співвласників; порядок користування обумовленим майном (в тому числі із конкретизацією, якими приміщеннями здійснює користування окремий співвласник, а які залишаються у їх спільному користуванні); розподіл витрат щодо утримання спільного майна; відповідальність сторін; строк дії договору; інші умови, визначені на розсуд сторін.

Відповідно до Порядку при посвідченні самостійних (без посвідчення договору про відчуження) договорів про порядок володіння та користування майном, право на яке підлягає державній реєстрації, вимагається документ, що посвідчує право власності, крім випадків, передбачених пунктом 3 глави 7 розділу I цього Порядку. Документ, що посвідчує право власності, після його огляду повертається власникові, а в тексті правочину зазначаються найменування цього документа, номер і дата його видачі та найменування юридичної особи, що його видала. У разі коли посвідчення самостійних договорів здійснюється на підставі відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, в тексті правочину зазначаються посилання на цей реєстр, номер і дата отримання інформації з нього.

Знайомимося – юридичний факультет Національного університету біоресурсів і природокористування України

Це не просто освітній простір провідного університету наук про життя – це екосистема можливостей для тих, хто прагне творити та досліджувати. Це – середовище, де наука поєднується з інноваціями, знання перетворюються на реальні рішення, а амбітні ідеї формують майбутнє. Це – шанс не лише здобути юридичну освіту, а й розвинути стратегічне мислення, навички аналізу та професійну впевненість, що відкривають шлях до успішної кар'єри. Це – можливість для професійного зростання, інтелектуального розвитку та практичної юридичної підготовки. Тут навчають мислити стратегічно, діяти етично й упевнено користуватися сучасними юридичними інструментами.

Право, яке працює на майбутнє

Юридичний факультет НУБіП України – це понад 20 років історії, традицій і постійного оновлення. Тут готують юристів правників нового покоління – із міцною теоретичною базою, практичними навичками та цифровою грамотністю. В аудиторіях і лабораторіях факультету формується нова юридична еліта, яка здатна відповідати на виклики сучасного світу.

Наші студенти здобувачі – це не просто слухачі лекцій, це активні учасники судових симуляцій дебатів, аналітики реальних правових кейсів, учасники проектів, які мають практичне значення. Завдяки укладенню меморандумів із Північним міжрегіональним центром з надання безоплатної правничої допомоги, наші здобувачі проходять практику в реальних умовах – поряд із юристами, адвокатами та правозахисниками.

Освіта, що виходить за межі теорії

В умовах цифровізації судової системи ми створили навчально-наукову лабораторію «Кабінет електронного судочинства», де студенти здобувачі вищої освіти вчаться працювати з електронним судом, готувати процесуальні документи та комунікувати з судовими органами за допомогою ІТ-інструментів. Усе – в умовах, максимально наближених до реальності, під керівництвом досвідчених викладачів-практиків. Криміналістична лабораторія юридичного факультету – це ще один унікальний простір, де студенти моделюють допити, обшуки, слідчі експерименти, вивчають дактилоскопію, балістику, трасологію, судову медицину, працюють з цифровими криміналістичними технологіями. Це не просто підготовка – це повноцінне занурення у професію.

Юридична клініка «Захист та справедливість» забезпечує доступ представників соціально вразливих груп суспільства до юридичної допомоги, формує правову культуру громадян і виховує в студентів повагу до верховенства права, справедливості та людської гідності. Наші здобувачі, під керівництвом викладачів профільних кафедр, надають правову підтримку пенсіонерам, малозабезпеченим сім'ям, людям з інвалідністю, молоді. З 2025 року клініка реалізує новий проект для військових, ветеранів і членів їхніх сімей: консультування з військового права, соціальних гарантій, прав на пільги та захист. Клініка також веде активну просвітницьку діяльність, бере участь у правових форумах, науково-практичних заходах і конкурсах (Armada Moot Court 2025, StreetLaw Fest, XIII Міжнародний судово-правовий форум тощо), що сприяє професійному розвитку наших студентів і формує майбутніх агентів правових змін.

Сучасна юридична освіта – це гнучкість. Саме тому факультет активно впроваджує систему мікрокваліфікаційних курсів – короткострокових онлайн-програм, що орієнтовані на актуальні галузі права. Вони дають можливість студентам швидко опанувати конкретні юридичні інструменти, необхідні в сучасній практиці. Серед уже реалізованих мікрокурсів: «Антикорупційне законодавство: практичні аспекти», «Штучний інтелект у юридичній діяльності», «Медіація у трудових відносинах», «Військове право», «Трудовий договір» та інші. Кожен курс завершується сертифікацією і відкриває нові можливості для фахового розвитку та кар'єрного зростання студентів.

Наука, що розвивається разом із інноваціями

Співпраця з компанією «Інформаційно-правові системи» дала можливість студентам та викладачам факультету отримати безкоштовний доступ до сучасної правової платформи ZAKONONLINE. Це не просто база законів. Це – аналітичний інструмент, який дозволяє працювати з актуальною судовою практикою, готувати рішення, розв'язувати кейси в режимі реального часу – як на заняттях, так і під час практики.

Аналітична робота з цією системою дає студентам конкурентну перевагу – роботодавець бачить, що випускник факультету не лише знає закон, а й уміє його застосувати в використанні сучасних цифрових рішень.

Партнерство, що відкриває можливості

Сьогодні факультет активно формує мережу партнерств: ми працюємо з лабораторіями, правовими структурами, адвокатськими бюро, державними установами. Зміст освітніх програм формується за участі бізнесу та практикуючих юристів. Наші випускники – це не лише правники, це аналітики, консультанти, фахівці з правових ІТ-технологій. Юридичний факультет НУБіП України – це про фахівця майбутнього, який уміє поєднувати знання й практику, інновації та традиції, технології та право. Ми відкриті до нових ідей, до співпраці й до тих, хто готовий творити правову Україну майбутнього.

03040, Україна, м. Київ, вул. Васильківська, 17, кімната 229.

Тел.: (044) 259-97-25; Електронна пошта: lawyer_dean@nubip.edu.ua

Запрошуємо на навчання! Запрошуємо до партнерства!

Транспортний податок

Українці зобов'язані платити податки за свої авто. Кому доведеться «віддати» 25 тисяч?

За повною інформацією, за перші 5 місяців цього року власники елітних автомобілів сплатили 95,3 мільйона гривень транспортного податку (ставка – 25 тис. грн), що на 2,5 млн перевищує відповідний показник минулого року. Найбільші суми надійшли від власників люксових авто Києва – загалом на 29,5 млн грн.

Про це повідомили в Державній податковій службі. Як було зазначено: наразі транспортний податок уже сплатили понад 5,6 тисяч осіб. Крім Києва ж, підкреслюється, найбільше податку сплатили власники дорогих авто Дніпропетровської області – 9 млн грн. Далі йдуть: Одеська – 8,3 млн грн та Львівська область – 6,3 млн гривень.

За які авто українці платять податки? Звісно, за представницькі. Серед них: AstonMartin, Bentley, BMW, GMC, Hummer-Mercedes, Jaguar, Lamborghini, LandRover, Lexus, McLaren,

Maserati, Mercedes-Maybach, Porsche, Rolls-Royce та інші.

Скільки потрібно платити за кожен автомобіль? Загалом, нагадали податківці, транспортний податок платять власники елітних легкових автомобілів, випущених не більше 5 років тому. При цьому: середньоринкова вартість таких автомобілів має перевищувати понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року. У 2025 році ця сума становить 3 млн грн. Ставка транспортного податку – 25 тис. грн за кожен автомобіль.

Що таке банкрутство фізичних осіб?

Ніхто з нас не застрахований від проблем. Кожна людина може потрапити в складну життєву ситуацію: втрата роботи, хвороба, сімейні обставини – все це може унеможливити виконання фінансових зобов'язань у встановлені строки.

У нашій країні, як і в багатьох розвинених країнах світу, діє правовий механізм, який дозволяє фізичним особам ініціювати процедуру банкрутства щодо себе. З моменту введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства цей механізм працює повноцінно та допомагає людям, які не можуть погасити свої боргові зобов'язання, розпочати процес реструктуризації боргів та/або їх погашення.

Що дає відкриття процедури неплатоспроможності? Для початку зазначимо, що цей складний, але важливий процес має як переваги, так і правові наслідки, про які варто знати. Основні зміни після відкриття провадження про банкрутство. Усі вимоги кредиторів розглядаються виключно в рамках судового провадження згідно з цим кодексом. Попередньо накладені арешти майна можуть бути зняті рішенням господарського суду, а нові обмеження застосовуються лише в межах цього провадження. Припиняється нарахування штрафів, фінансових санкцій та відсотків за зобов'язаннями. Вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, а строки виконання всіх грошових зобов'язань вважаються

такими, що настали. Будь-яке розпорядження майном здійснюється виключно в порядку, передбаченому кодексом.

Головна перевага – звільнення від боргів. Вимоги, які неможливо задовольнити через недостатність майна боржника, вважатимуться повністю погашеними. Важливі наслідки після завершення процедури. Протягом п'яти років після визнання банкрутом неможливо повторно ініціювати таку процедуру, крім випадку повного погашення всіх боргів. Упродовж того ж періоду необхідно письмово повідомляти про факт неплатоспроможності при укладенні кредитних договорів, позик, поруки чи застави. Протягом трьох років особа не може вважатися такою, що має бездоганну ділову репутацію.

Процедура банкрутства фізичних осіб – це складний, але дієвий інструмент фінансової реабілітації для тих, хто опинився в критичному становищі. Вона хоча й надає можливість почати життя «з чистого аркуша», але вимагає відповідального підходу та розуміння всіх наслідків.

Підготувала Дар'я Кардасевич,
спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНИЩУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник** - ТОВ «Юрінком Інтер»
- ▶ **Головний редактор** Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

У зв'язку з **втратою посвідчення адвоката № 2107/10**, виданого 24 жовтня 2002 року Київською обласною кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури на ім'я **Євгенія Вікторовича НЕГОДИ**, **ВВАЖАТИ НЕДІЙСНИМ.**

Втрачене Свідоцтво про право власності на житло, видане 22 вересня 1997 року Органом приватизації Боярської міської ради народних депутатів Києво-Святошинського району Київської області згідно з розпорядженням від 22.09.1997 р. за № 177 на ім'я **Юрія Петровича КОЗОВОГО, Лариси Олександрівни КОЗОВОЇ**, **ВВАЖАТИ НЕДІЙСНИМ.**

ПЕРЕДПЛАТА 2025-Й РІК

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на 2025-й рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincom.print@gmail.com**

ЮРІНКОМ ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincompress.com
yurincom.print@gmail.com
golovred@yurincom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 30.07.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 18 20 28 3 10 7 0 0 4 2

«ЮРІНКОМ ПРЕС» ТА «ЮРІНКОМ ІНТЕР» ПРОПОНУЮТЬ:

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРОТЬБА ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба як Генерального прокурора незалежної України.

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокінім (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

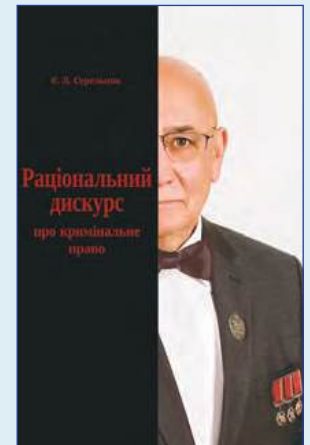
РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов. Раціональний дискурс про кримінальне право: монографія.

Юрінком Прес, 2024. 468 с.

ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський. Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимо-го феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

«ЮРИНКОН ПРЕС» ТА «ЮРИНКОН ІНТЕР» ПРОПОНУЮТЬ:

ПЕРЕДПЛАТА НА II-ге ПІВРІЧЧЯ 2025 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 разів на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2025 РІК

Прокурор має право оскаржити вирок суду першої інстанції, ухвалений на підставі угоди про примирення, якщо в апеляційній скарзі стверджується про неможливість укладення такої угоди	2
SMS-повідомлення як спосіб судового виклику може застосовуватися лише за наявності відповідної заяви учасника судового процесу і технічної можливості його реалізації	2
Необізнаність заінтересованих осіб з мотивами прийнятого слідчим суддею рішення може бути визнана поважною причиною пропуску строку апеляційного оскарження такого рішення.....	3
Незабезпечення судом участі обвинуваченого, який перебував у слідчому ізоляторі, в судовому засіданні в режимі відеоконференції є істотним порушенням вимог КПК	4
Збільшення розміру позовних вимог у кримінальному провадженні не вважається погіршенням становища обвинуваченого, якщо не призводить до більш суворого покарання	4
Зміна запобіжного заходу з передання особи на піклування близькому родичу на помещення до закладу з надання психіатричної допомоги не суперечить вимогам КПК	5
Закриття кримінального провадження в частині тяжкого суспільно небезпечного діяння не є підставою для зміни виду примусових заходів медичного характеру, якщо особа вчинила інші суспільно небезпечні діяння	5
Відсутність електронного підпису на відновлених матеріалах кримінального провадження не є підставою для визнання їх неналежними доказами	6
Кримінальна відповідальність медичного працівника за неналежне виконання професійних обов'язків виключається, якщо він не мав можливості виконати свої обов'язки через неявку пацієнта	7
Результати аудіоконтролю на підставі ухвали слідчого судді приватного спілкування особи з іншою особою в приміщенні ізолятора тимчасового тримання є допустимими доказами	7

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

До 13 600 грн штрафу за ототожнення адвоката з клієнтом.....	8
Студенти-медики мають проходити військову підготовку	9
Українці, примусово переселені з Польщі у 1944-1951 роках, отримують грошову допомогу	9
Судове провадження щодо мобілізованих корупціонерів може бути зупинено, але з умовою.....	9
Військова служба за контрактом для осіб віком від 60 років	10
Нові особливості ввезення тварин у період воєнного стану	10
Збільшено чисельність СБУ.....	10
Курсанти отримуватимуть стипендії пам'яті полеглих захисників.....	11
Особливості формування груп у дитсадку в умовах надзвичайного або воєнного стану	11
Держдопомогу на навчання надаватимуть дітям постраждалих учасників Революції Гідності.....	11
Технічний збій як причина ненадання гарантії походження виробнику біометану	12
Для підтримки українців за кордоном та сприяння їх поверненню створять центри єдності.....	12
Курсанти та військові Держспецзв'язку, які звільняються, відшкодуватимуть витрати на їх підготовку за новим порядком.....	13
Два варіанти розроблення кошторисної документації проектів повторного використання в будівництві	13
Очищені від вибухонебезпечних предметів землі аналізуватимуть на придатність для сільського господарства	14
Релігійна організація може отримати культове майно в безоплатне користування на 10 років	14
Три роки без підтримки у разі незаконного отримання бюджетних коштів фермерським господарством	14
Інформаційно-аналітична система житла для переселенців запрацює до жовтня 2026 р.	15
Мораторій на безпідставні перевірки та втручання держорганів у діяльність бізнесу	15
Об'єкти критичної інфраструктури забезпечать радіоелектронним прикриттям	16

Ключові рішення Верховного Суду за 2025 рік

Прокурор має право оскаржити вирок суду першої інстанції, ухвалений на підставі угоди про примирення, якщо в апеляційній скарзі стверджується про неможливість укладення такої угоди

1 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 303/734/24 задовольнив частково касаційну скаргу прокурора, якому було відмовлено у відкритті апеляційного провадження.

Вироком міськрайонного суду затверджено угоду про примирення між потерпілим та обвинуваченим, визнано останнього винним за ч. 1 ст. 286-1 КК та призначено йому узгоджену сторонами угоди міру основного покарання із застосуванням ст. 69 КК у виді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 17 000 грн з позбавленням права керування транспортним засобом на строк 3 роки.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою прокурора на цей вирок, мотивуючи тим, що у нього відсутні підстави для оскарження вироку на підставі угоди про примирення між потерпілим й обвинуваченим, оскільки вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення може бути оскаржений обмеженим колом суб'єктів та з чітко визначених законом підстав, зазначених у ч. 3 ст. 394 КПК.

У касаційній скарзі прокурор зазначала, що відповідно до п. 19 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 р. № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод», у справах про злочини, передбачені розд. XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», укладення угоди про примирення не допускається, оскільки таке кримінальне правопорушення не регулюється положеннями ч. 3 ст. 469 КПК, а можливе тільки укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим при наданні потерпілим письмової згоди прокурору на укладення такої угоди.

Поза увагою апеляційного суду залишились доводи апеляційної скарги про порушення місцевим судом вимог ч. 1, 3 ст. 475 КПК, оскільки угода про примирення не відповідає вимогам КПК та не могла бути затверджена, а призначена міра додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами не визначалася угодою.

Верховний Суд вказав, що згідно з вимогами п. 3 ч. 3 ст. 394 КПК вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржено в апеляційному порядку прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з ч. 3 ст. 469 КПК угоду не може бути укладено.

Свої вимоги сторона обвинувачення мотивувала тим, що місцевий суд ухвалив незаконний вирок та незаконно затвердив угоду про примирення у кримінальному провадженні, в якому вона не могла бути затверджена, оскільки внаслідок неправомірних дій обвинуваченого першочергово завдано шкоди суспільним інтересам у сфері безпеки дорожнього руху, а за таких умов укладення угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим є неприпустимим.

Тобто вирок оскаржувався прокурором в тому числі із підстав, з яких, відповідно до вищевказаних положень кримінального процесуального закону, він міг бути оскаржений прокурором, адже прокурор в апеляційній скарзі наполягав на тому, що, на його думку, угода про примирення у цьому провадженні не може бути укладена.

Однак, суддя апеляційного суду, необґрунтовано встановивши, що відповідно до вимог п. 3 ч. 3 ст. 394 КПК у прокурора були відсутні підстави для оскарження вищезазначеного вироку суду на підставі угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим, дійшов передчасного висновку про відмову у відкритті апеляційного провадження, керуючись положеннями ч. 4 ст. 399 КПК.

Окрім того, суд апеляційної інстанції, відмовляючи у відкритті апеляційного провадження, зазначив в ухвалі доводи прокурора про неможливість затвердження угоди про примирення саме у кримінальних провадженнях, передбачених ст. 286-1 КК, які мали б бути оцінені апеляційним судом в ході розгляду апеляційної скарги по суті.

Таким чином, ухвалюючи рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження, суддя апеляційного суду не врахував вказаних обставин і тим самим істотно порушив вимоги кримінального процесуального закону, а тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126328828*

SMS-повідомлення як спосіб судового виклику може застосовуватися лише за наявності відповідної заяви учасника судового процесу і технічної можливості його реалізації

18 червня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 202/19697/23 задовольнив частково касаційну скаргу захисниці, яка посилалася на порушення права клієнта на захист.

Вироком районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, військовозобов'язаного засуджено за ст. 336 КК України.

У касаційній скарзі захисниця зазначала, що апеляційний розгляд, всупереч вимогам ст. 405 КПК України, було проведено без участі обвинуваченого, який бажав особисто взяти участь у

судовому засіданні, виступити у судових дебатах та надати свої пояснення по апеляційній скарзі, але не був належним чином повідомлений про дату і час судового засідання.

Верховний Суд вказав, що відповідно положень ч. 1 ст. 135 КПК України особа викликається до суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. При цьому суд повинен переконатися, що таке повідомлення мало місце.

Згідно з ч. 1 ст. 136 КПК України належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особи повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Приписами ст.ст. 342, 345, 405 КПК України передбачено, що суд апеляційної інстанції перед початком судового розгляду повинен з'ясувати, чи вручені судові повістки та повідомлення тим особам, які не прибули у судове засідання.

Проте, з матеріалів кримінального провадження вбачається, що зазначених вимог кримінального процесуального закону апеляційний суд не дотримався, а доводи захисника про порушення права на захист засудженого є слушними.

Так, з аудіо-, відеозапису судового засідання у підсистемі відеоконференцзв'язку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи убачається, що в судовому засіданні захисник просила відкласти апеляційний розгляд для виклику обвинуваченого, посилаючись на те, що він бажав особисто взяти участь в судовому засіданні, виступити у судових дебатах та надати свої пояснення по апеляційній скарзі, але у зв'язку із тим, що він мешкає у Покровському районі Донецької області, де пошта не працює та з останнім не має мобільного зв'язку, а захисник не мала можливості з'ясувати, чи відомо йому про дату та час проведення судового засідання, вважала що через вищезазначені причини він не мав змоги своєчасно повідомити суд про поважність причини своєї неявки до суду.

Вирішуючи питання про можливість проведення апеляційного розгляду без участі обвинуваченого, апеляційний суд своє рішення мотивував тим, що останнього належним чином повідомлено про дату, час та місце апеляційного розгляду, в матеріалах кримінального провадження відсутнє його клопотання про особисту участь у розгляді провадження, а в апеляційній скарзі захисника не ставиться питання про погіршення становища обвинуваченого, який у судовому засіданні представлений захисником.

Згідно з Порядком надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі, затвердженим наказом Державної судової адміністрації України № 28 від 23 січня 2023 р., надсилання учасникам судового процесу судових повісток, повідомлень і викликів в електронній формі здійснюється шляхом направлення в месенджері за допомогою програмного додатка або SMS-повідомлення за допомогою автоматизованої системи документообігу суду. Судовий виклик надсилається учаснику судового процесу за наявності відповідної заяви та технічної можливості. Форма заяви надається учаснику судового процесу в суді або самостійно завантажується ним з офіційної сторінки суду, розміщеної на офіційному веб-порталі судової влади України.

В матеріалах провадження міститься довідка про доставку sms-повідомлення щодо документу «Повістка про виклик до суду у кримінальному провадженні», яка адресована обвинуваченому.

Разом з цим, в матеріалах кримінального провадження відсутня заява обвинуваченого про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою sms-повідомлення.

Також відсутня і інформація, яка підтверджує належне повідомлення обвинуваченого про проведення апеляційного розгляду в зазначену дату іншими засобами, передбаченими КПК України.

Отже, твердження апеляційного суду про належне повідомлення обвинуваченого про дату, час та місце апеляційного розгляду, Верховний Суд визнав безпідставним.

Такий підхід узгоджується з усталеною практикою Верховного Суду, викладеною у постановою від 17 квітня 2023 р. (справа № 450/2232/22), від 16 грудня 2020 р. (справа № 214/5587/17).

Судом апеляційної інстанції допущено порушення права обвинуваченого на захист, оскільки не забезпечено обвинуваченому можливості брати особисту участь під час апеляційного перегляду та відстоювати свою позицію в суді, що відповідно до ст. 412 КПК України є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону України та не відповідає гарантіям справедливого суду, закріпленим у п. 1 та пп. «с» п. 3 ст. 6 Конвенції, тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128347409*

Необізнаність заінтересованих осіб з мотивами прийнятого слідчим суддею рішення може бути визнана поважною причиною пропуску строку апеляційного оскарження такого рішення

8 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 759/14313/24 задовольнив касаційну скаргу представника банку, якому було відмовлено в поновленні строку на апеляційне оскарження.

Ухвалою слідчого судді районного суду відмовлено у задоволенні скарги представника банку на постанову слідчого про закриття кримінального провадження.

Ухвалою апеляційного суду на підставі п. 4 ч. 3 ст. 399 КПК України йому було відмовлено у поновленні строку на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді районного суду, а апеляційну скаргу повернуто.

Суд апеляційної інстанції послався на те, що представника хоч і з затримкою, проте було повідомлено про розгляд його скарги на постанову слідчого про закриття кримінального провадження, що відбувся 16 липня 2024 р. Тому апеляційна скарга повинна була бути подана протягом 5 днів з дня оголошення ухвали слідчого судді, тобто строк на апеляційне оскарження розпочався 17 липня 2024 р., а кінцевим днем для подачі апеляційної скарги є 22 липня 2024 р. Також суд зауважив, що представник хоч і був обізнаний про судове засідання 16 липня 2024 р. із запізненням, проте не вжив жодних заходів для подачі апеляційної скарги в строк, визначений п. 3 ч. 2 ст. 395 КПК України. Отже, апеляційний суд дійшов висновку, що представником не було наведено поважних причин, які б об'єктивно унеможливили вчасно подати апеляційну скаргу.

У касаційній скарзі представник банку зазначав, що районний суд розглянув скаргу банку за відсутності скаржника, який був несвоечасно повідомлений про дату і час розгляду справи. Тому днем початку строку на апеляційне оскарження ухвали

слідчого судді для скаржника є наступний день за днем отримання повного тексту ухвали через підсистему «Електронний Суд» – 26 липня 2024 р. Отже, строк на апеляційне оскарження пропущено із поважних причин.

Верховний Суд вказав, що за матеріалами провадження представник в апеляційній скарзі як підставу для поновлення строку апеляційного оскарження ухвали слідчого судді районного суду від 16 липня 2024 р. зазначав, що його було повідомлено районним судом про розгляд його скарги на постанову слідчого про закриття кримінального провадження вже після проведення такого розгляду, саму ж ухвалу від 16 липня 2024 р. було отримано через підсистему «Електронний суд» 26 липня 2024 р., апеляційну скаргу було направлено засобами поштового зв'язку 31 липня 2024 р.

Проте, апеляційний суд знехтував такими аргументами представника та вказав, що отримання представником повідомлення про розгляд її скарги вже після проведення такого, не є перешкодою особі самостійно цікавитися про результати судового засідання, а відтак, і з дотриманням строків апеляційного оскарження звернутися до суду з апеляційною скаргою.

Таке бачення апеляційного суду Верховний Суд визнав помилковим, а рішення про повернення апеляційної скарги, як такої, що подана після закінчення строку апеляційного оскарження, – передчасним.

Апеляційний суд не зважив на те, що для належного обґрунтування апеляційної скарги недостатньо бути проінформованим про результати розгляду справи, а необхідно знати мотиви прийнятого рішення. Поза увагою апеляційного суду залишилась і правова позиція, висловлена у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 травня 2019 р. (справа № 461/1434/18), згідно з якою у випадку необізнаності у заінтересованих осіб з мотивами прийнятого слідчим суддею рішення, вказане за їх клопотанням може бути визнано поважною причиною пропуску строку апеляційного оскарження та підставою для його поновлення в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 117 КПК України.

Таким чином, апеляційний суд без з'ясування всіх обставин, передчасно відмовив представнику у поновленні строку на апеляційне оскарження, чим фактично позбавив його права на оскарження судового рішення, а тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126502966*

**Незабезпечення судом участі обвинуваченого,
який перебував у слідчому ізоляторі,
в судовому засіданні в режимі відеоконференції
є істотним порушенням вимог КПК**

21 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 638/3742/23 задовольнив частково касаційну скаргу захисника у зв'язку з істотним порушенням вимог КПК України.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, військовослужбовця засуджено за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що згідно з ухвалою суду апеляційної інстанції засідання проводилося в режимі відеоконференції з обвинуваченим, який перебував на той час у приміщенні слідчого ізолятору, однак фактично відеозв'язок з

обвинуваченим встановлений не був і участі в судовому засіданні він не брав. У зв'язку із зазначеними фактами підзахисний був позбавлений можливості висловити свою думку і дати пояснення у кримінальному провадженні.

Також обвинуваченому не були роз'яснені права, судом фактично ця обставина не перевірялася, а тому судом апеляційної інстанції було повністю проігноровано цей факт, засідання перенесено не було, що порушує вимоги ст.ст. 323, 405, 412 КПК України.

Верховний Суд вказав, що відповідно до змісту ч. 4 ст. 401 КПК України обвинувачений підлягає обов'язковому виклику в судові засідання для участі в апеляційному розгляді, якщо в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення його становища або якщо суд визнає обов'язковою його участь, а обвинувачений, який утримується під вартою, – також у разі, якщо про це надійшло його клопотання.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що апеляційний суд направив до ДУ «Харківський слідчий ізолятор» повідомлення про призначення проведення дистанційного судового засідання щодо обвинуваченого в суді апеляційної інстанції на 3.10.2024.

Зокрема, у матеріалах кримінального провадження міститься розписка обвинуваченого про те, що він повідомлений про призначення проведення дистанційного судового засідання 3.10.2024 в суді апеляційної інстанції.

З указаного вбачається, що обвинувачений, який утримується під вартою, виходячи зі змісту указаной вище розписки, мав правомірні очікування про проведення судового засідання в дистанційному режимі з ініціативи суду, тому сам про це відповідних клопотань не подавав.

Однак, на відеозв'язок з апеляційним судом 3 жовтня 2024 р. обвинувачений із ДУ «Харківський слідчий ізолятор» не виходив і участі в судовому засіданні в суді апеляційної інстанції дистанційно не брав.

Наведене свідчить про те, що суд апеляційної інстанції допустив порушення права обвинуваченого на участь в апеляційному розгляді, адже, повідомивши йому під розписку про призначення апеляційного розгляду в дистанційному режимі, не вжив належних заходів до забезпечення йому такої можливості з метою відстоювання в суді своєї позиції, що відповідно до приписів ст. 412 КПК України є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126874098*

**Збільшення розміру позовних вимог
у кримінальному провадженні не вважається
погіршенням становища обвинуваченого, якщо
не призводить до більш суворого покарання**

31 березня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 320/1199/19 залишив без задоволення касаційні скарги сторони захисту, яка стверджувала про несправедливість вирощення питання щодо розміру цивільного позову.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, обвинуваченого засуджено за ч. 1 ст. 115 КК, стягнуто на користь сина загиблої моральну шкоду у розмірі 1 000 000 (один мільйон) гривень.

У касаційних скаргах сторона захисту наголошувала на погіршенні становища підзахисного через збільшення суми стягнення шкоди за цивільним позовом.

Верховний Суд вказав, що зазначені доводи не узгоджуються зі змістом кримінального процесуального закону.

Так, після скасування вироку від 7 лютого 2022 р. було призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

До початку судового розгляду потерпіла та син загиблої звернулись із новою позовною заявою про стягнення моральної шкоди.

За наслідками розгляду кримінального провадження було ухвалено вирок, за яким цивільний позов вирішено задовольнити частково і стягнути на користь сина загиблої моральну шкоду у розмірі 1 000 000 (один мільйон) грн.

Із системного аналізу положень ст. 416, 421 КПК убачається, що погіршення становища засудженого через збільшення сум стягнення стосується випадку, коли це безпосередньо впливає на застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення та посилення покарання.

Водночас у цьому кримінальному провадженні збільшення суми позову не потягло за собою застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення та посилення покарання.

Незгода адвоката з розміром суми стягнення моральної шкоди на користь сина загиблої, на думку колегії суддів, не є обґрунтованою, оскільки апеляційний суд погодився з висновком місцевого суду і навів достатні мотиви прийнятого рішення.

При цьому Верховний Суд визнав слушними доводи представника потерпілої в частині вирішення цивільного позову потерпілої про відшкодування їй моральної шкоди, а тому ухвалу апеляційного суду в частині вирішення цивільного позову потерпілої про стягнення із засудженого на її користь моральної шкоди скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyst.court.gov.ua/Review/126395703*

Зміна запобіжного заходу з передання особи на піклування близькому родичу на поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги не суперечить вимогам КПК

1 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 538/2563/23 залишив без задоволення касаційну скаргу законного представника особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру, який посилався на неможливість виконання ухвали місцевого суду.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду, за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 296 ч. 4 КК України, до особи застосовано примусові заходи медичного характеру у виді госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги із суворим наглядом.

У касаційній скарзі законний представник особи зазначав, що ухвалу місцевого суду неможливо виконати, оскільки її виконання доручене медичному закладу, в якому відсутній суворий нагляд.

Верховний Суд вказав, що такі посилання законного представника є безпідставними та не відповідають матеріалам провадження і вимогам закону.

Так, згідно зі ст. 508 КПК України до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом запобіжні заходи у виді передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом або ж поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Врахувавши те, що згідно з довідкою міської лікарні особа з'являлася на прийом до лікаря-психіатра, однак медикаментозного лікування не приймала, у судовому засіданні втратила свідомість, при цьому її законний представник та вона повідомили, що остання декілька днів не вживала їжу, лише цитрусові та вітамінні препарати, відмовлялася їсти, на пропозицію медичного персоналу щодо госпіталізації до лікарні у зв'язку із запамороченням та низьким тиском також відмовилася, місцевий суд до набрання ухвалою законної сили змінив застосований до неї ухвалою суду запобіжний захід у виді передання на піклування близькому родичу (члену сім'ї) з обов'язковим лікарським наглядом на поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, зазначивши про необхідність негайного виконання ухвали в цій частині після її проголошення.

При цьому виконання ухвали в частині запобіжного заходу суд поклав на комунальне підприємство «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги Полтавської обласної ради». В подальшому, після набрання ухвалою місцевого суду законної сили в іншій частині, зокрема й щодо застосованих до особи примусових заходів медичного характеру, останню переміщено до Дніпровської філії «Спеціальний заклад з надання психіатричної допомоги» Державної установи «Інститут судової психіатрії Міністерства охорони здоров'я України», тобто в заклад з надання психіатричної допомоги із суворим наглядом.

*Рішення в ЄДРСР –
reyst.court.gov.ua/Review/126328853*

Закриття кримінального провадження в частині тяжкого суспільно небезпечного діяння не є підставою для зміни виду примусових заходів медичного характеру, якщо особа вчинила інші суспільно небезпечні діяння

9 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 333/11505/23 задовольнив частково касаційну скаргу захисника, який просив закрити кримінальне провадження у зв'язку з втратою чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру відносно особи задоволено, застосовано примусові заходи медичного характеру у вигляді госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги з посиленням наглядом.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» від 18 липня 2024 р. № 3886-IX, який має зворотну дію

в часі, виключає суспільно небезпечність діяння особи за ч. 4 ст. 185 КК України, отже кримінальне провадження в цій частині підлягає закриттю.

Решта суспільно небезпечних діянь, вчинених фігурантом, є проступками та нетяжкими злочинами, з огляду на що вважав за можливе застосувати до нього примусові заходи медичного характеру у вигляді госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги зі звичайним наглядом.

Верховний Суд вказав, що за наведених обставин, а також з урахуванням положень ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК України, фігурант вчинив суспільно небезпечне діяння, яке не містить ознаки кримінального правопорушення.

Згідно з п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння.

З огляду на викладене, а також урахуваючи фактичну декриміналізацію вказаного суспільно небезпечного діяння та позицію сторони захисту, яка не заперечувала щодо закриття кримінального провадження за ч. 4 ст. 185 КК України у зв'язку з втратою чинності закону, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння, Верховний Суд змінив ухвали місцевого і апеляційного судів та закрав кримінальне провадження в цій частині.

При цьому згідно з ч. 4 ст. 94 КК України госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із посиленням наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб, і за своїм психічним станом не становить загрози для суспільства, але потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах посиленого нагляду.

Обґрунтовуючи застосування до фігуранта примусових заходів медичного характеру у вигляді госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги з посиленням наглядом, суди в оскаржуваних рішеннях виходили із того, що, оскільки він страждає на розлад психічної діяльності – гострий органічний шизофреноподібний розлад та вчинив суспільно небезпечні діяння, які хоч і не пов'язані із посяганням на життя іншої особи, однак пов'язані з посяганням на здоров'я потерпілої та становить загрозу для останньої, то вимога сторони захисту про застосування до нього примусових заходів у виді госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги із звичайним наглядом є безпідставною.

На переконання колегії суддів, закриття кримінального провадження в частині вчинення фігурантом суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, суттєво не впливає на визначений йому вид примусових заходів медичного характеру та не свідчить про істотну диспропорцію між визначеним судами видом таких заходів та характером захворювання, тяжкістю вчиненого діяння, а також ступенем небезпечності психічно хворого для себе та інших осіб.

З огляду на викладене, Верховний Суд дійшов висновку, що місцевий суд, з яким погодився суд апеляційної інстанції, за результатом судового розгляду, встановивши всі фактичні обставини всіх суспільно небезпечних діянь, які не оспорюються стороною захисту, взяв до уваги висновок судово-психіатричної експертизи та дійшов обґрунтованого переконання про застосування примусових заходів медичного характеру стосовно фігуранта у виді госпіталізації до психіатричного закладу з посиленням наглядом.

*Рішення в ЄДРСР –
reystр.court.gov.ua/Review/126610093*

Відсутність електронного підпису на відновлених матеріалах кримінального провадження не є підставою для визнання їх неналежними доказами

31 березня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 320/1199/19 залишив без задоволення касаційні скарги засудженого та його захисника, які зазначали про порушення права на захист.

Вироком районного суду, залишено без змін ухвалою апеляційного суду, особу засуджено за ч. 1 ст. 115 КК. У касаційних скаргах сторона захисту стверджувала, що внаслідок незазначення деяких реквізитів у відновлених матеріалах кримінального провадження (підпису, посади тощо), було порушено право на захист. Верховний Суд вказав, що положеннями ч. 1 ст. 615-1 КПК визначено, що відновленню підлягають втрачені матеріали кримінального провадження, яке не завершилося направленням обвинувального акту до суду, або судовий розгляд розпочато, проте рішення суду не ухвалено, або ухвалене рішення не набрало законної сили.

За ч. 5 ст. 615-1 КПК на підставі зібраних і перевірених матеріалів слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, слідчий суддя встановив, що вирок міськрайонного суду щодо особи не набрав законної сили і постановив ухвалу про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, на які покликається сторона обвинувачення як на докази винуватості засудженого. Отже, докази, на недоліки в яких вказує засуджений і його захисник, були відновлені у спосіб, передбачений процесуальним законом.

Понад те, за наявності процесуальних порушень порядку отримання доказів визнавати їх недопустимими слід лише тоді, коли вони: прямо та істотно порушують права і свободи людини; та/або надають підстави для сумнівів у достовірності отриманих фактичних даних, які не видалося за можливе усунути в ході судового розгляду.

Крім цього, будь-яке формальне недотримання вимог кримінального процесуального закону при отриманні доказу автоматично не тягне необхідність визнання доказу недопустимим.

Більше того, апеляційний суд установив, що матеріали кримінального провадження містять докази того, що обвинувачений та його захисник були ознайомлені з обвинувальним актом та реєстром матеріалів досудового розслідування, оскільки останні під час судового розгляду, як в суді першої інстанції, так і під час апеляційного перегляду оперували матеріалами провадженнями під час здійснення захисту, що не може свідчити про їх не ознайомлення з цими матеріалами.

Крім цього, суд апеляційної інстанції слушно зауважив, що вимогами КПК не передбачено обов'язкового засвідчення відновлених матеріалів електронним підписом. Головне, щоб їх достовірність була підтверджена належним чином, що і було зроблено судом першої інстанції в рамках відновлення матеріалів провадження.

Разом із цим ані захисник, ані засуджений не наводять вагомих мотивів того, яким чином покликання на відновлені матеріали кримінального провадження порушують право на захист, адже цілком передбачувано, що відновлений документ не є його оригіналом і може не мати підпису відповідної особи.

*Рішення в ЄДРСР –
reystр.court.gov.ua/Review/126395703*

**Кримінальна відповідальність
медичного працівника за неналежне
виконання професійних обов'язків виключається,
якщо він не мав можливості виконати свої
обов'язки через неявку пацієнта**

17 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 367/5417/18 погодився з висновками судів попередніх інстанцій, які виправдали обвинувачену.

Медпрацівниця обвинувачувалася у тому, що вона, обіймаючи посади лікаря акушера-гінеколога та за сумісництвом лікаря ультразвукової діагностики, встановила хворій невірний діагноз. Внаслідок неналежного надання медичної допомоги у хворі мало місце тяжке тілесне ушкодження за критерієм небезпеки для життя, що перебуває у прямому причинно-наслідковому зв'язку із неналежним виконанням медичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого до них ставлення.

Вироком міського суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, її визнано невинуватою у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК, та виправдано у зв'язку з відсутністю в її діях складу цього кримінального правопорушення.

У касаційній скарзі потерпіла акцентувала на тому, що на 1 жовтня 2015 р. їй було призначено консультацію лікаря, а лабораторні обстеження – на 9-10 жовтня 2015 р. і звертала увагу на розмежування цих понять, а також на висновок експертної комісії про наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між отриманим нею тяжким тілесним ушкодженням та не встановленням їй вірного діагнозу.

Верховний Суд вказав, що диспозиція ч. 1 ст. 140 КК має бланкетний характер, у кожному конкретному випадку має встановлюватися, які саме професійні обов'язки поклалися на винну особу і які з цих обов'язків не виконані взагалі або виконані неналежним чином, а також вимоги яких конкретно нормативних актів (інструкцій, правил, вказівок тощо) порушено винним. Однак обвинувачення, пред'явлене особі, є неконкретним. Згідно з формулюванням обвинувачення їй інкримінувалося неналежне виконання її професійних обов'язків, передбачених розділом № 2 її Посадових інструкцій акушера – гінеколога та лікаря ультразвукової діагностики, які містять загалом 67 пунктів завдань та функціональних обов'язків обох лікарів.

Неналежне виконання професійних обов'язків вчиняється внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення. Якщо медичний працівник не мав можливості виконати свої обов'язки належним чином, то кримінальна відповідальність не настає.

Як було встановлено судами попередніх інстанцій, потерпіла не з'явилася на черговий прийом 1 жовтня 2015 р., який їй було призначено на попередній консультації лікаря-гінеколога від 28 вересня 2015 р. Консультативний висновок лікаря містить підпис потерпілої із застереженням про можливе ускладнення лікувального процесу та негативного стану здоров'я у разі недотримання рекомендацій лікуючого лікаря, режиму прийому призначених препаратів та безконтрольного самолікування. Показання потерпілої про те, що за усім погодженням із лікарем вона могла не з'явитися на консультацію 1 жовтня 2015 р., суд обґрунтовано відкинув, оскільки вони не підтверджуються жодними іншими доказами. Водночас, з огляду на встановлені судом фактичні обставини цього кримінального провадження, відвідування консультації у цей день було важливим для моніторингу в динаміці стану здоров'я потерпілої.

За даними висновку експерта за результатами проведення комісійної судово-медичної експертизи експертною комісією ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», яке є найвищою експертною установою у системі закладів судово-медичної експертизи, неявка потерпілої на рекомендовану обвинуваченою консультацію 1 жовтня 2015 р. з результатами аналізів ХГЛ у динаміці позбавила лікаря-гінеколога можливості встановлення правильного діагнозу та подальшого проведення корекції лікування та ведення пацієнтки. Для встановлення правильного діагнозу лікар-гінеколог повинен призначити повторне визначення рівня хоріонічного гонадотропіну та повторний огляд жінки, що в даному випадку і було зроблено. Саме неявка пацієнтки на повторний огляд не дозволила лікарю-гінекологу встановити правильний діагноз та призначити відповідне лікування. Підстав, передбачених ст. 87 КПК, для визнання зазначеного висновку недопустимим доказом, не вбачається. Комісія не виявила даних, які б свідчили про неналежне надання медичної допомоги. Тому попередні висновки експертів щодо визначення наявності у потерпілої тяжких тілесних ушкоджень судово-медична експертна комісія ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» визнала необґрунтованими та не підтвердженими об'єктивними медичними даними.

За таких обставин суди попередніх інстанцій, з якими погодилася також колегія суддів касаційного суду, дійшли цілком підставного висновку, що через неявку потерпілої на призначену лікарем чергову консультацію 1 жовтня 2015 р. обвинувачена не мала можливості виконати свої обов'язки належним чином.

**Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126767153**

**Результати аудіоконтролю на підставі ухвали
слідчого судді приватного спілкування особи з
іншою особою в приміщенні ізолятора тимчасового
тримання є допустимими доказами**

10 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 601/1623/20 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, яка посилалася на недопустимість використання результатів НСРД.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, фігуранта засуджено за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України. У касаційній скарзі захисник зазначала про недопустимість використання у кримінальному провадженні результатів НСРД у виді аудіоконтролю щодо фігуранта як таких, що отримані з порушенням права на захист, адже його фактично допитано не встановленим агентом.

Верховний Суд вказав, що відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 258, ч. 1 ст. 260 КПК України аудіо-відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, тобто доступом до змісту спілкування за умови, що його учасники мають достатні підстави вважати таке спілкування приватним. Означене втручання проводиться без відома особи, якщо є достатні підстави вважати, що її розмова або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування. Метою аудіоконтролю є спостереження за діями та розмовами особи (шляхом прослуховування та фіксації розмов) у будь-якому місці перебування, незважаючи на те, що це місце є його власністю чи він там тимчасово перебуває, для отримання інформації, яка

має значення для досудового розслідування. У межах строку дії ухвали про надання дозволу на проведення аудіо-, відеоконтролю особи ця негласна слідча (розшукова) дія може проводитися як безперервно, так і епізодично. Такі НСРД можуть бути здійснені у кримінальному провадженні після внесення відомостей до ЄРДР, обмежень щодо їх застосування до осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, немає.

У цьому кримінальному провадженні НСРД (аудіо-, відеоконтроль особи) проводились на підставі ухвал слідчого судді в приміщеннях ізоляторів тимчасового тримання, а зафіксоване спілкування фігуранта з особою, що також там перебувала, мало ознаки приватного в розумінні ст.ст. 258, 260 КПК України.

Жодних відомостей, які б свідчили, що під час цих НСРД фігуранта було допитано щодо обставин, за якими надалі йому було висунуто обвинувачення, немає. Зафіксовані у протоколах проведення НСРД розмови відбувались між фігурантом і не-встановленим чоловіком, який також перебував у камері ІТТ.

Оцінивши зміст розмов фігуранта, зафіксованих під час проведення НСРД, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що ці розмови були вільними, без примусу або обману з боку будь-яких осіб, він на власний розсуд спілкувався зі співрозмовниками на різні теми, зокрема добровільно розповів про події, які мали місце, тому повідомлені ним відомості не є показаннями, які він давав без роз'яснення прав та за відсутності захисника. Водночас апеляційний суд урахував, що перед цими НСРД з фігурантом уже було проведено слідчий експеримент, під час якого він повідомляв та показував, як завдав тілесні ушкодження, тобто озвучена ним в камері ІТТ інформація не є новою, а лише підтверджує дані, які містяться в раніше зібраних доказах. Тобто результати аудіоконтролю не є єдиним або ключовим доказом проти фігуранта, який використав суд в обґрунтування судового рішення. Також суд урахував, що фігурант не заперечував факту та змісту цих розмов, а описані ним деталі вбивства не могли бути відомі особам, які не були присутні на місці і під час вчинення злочину.

До того ж фігуранту в присутності його захисника під час слідчих дій, проведених перед поміщенням в ІТТ і проведення НСРД було роз'яснено всі права, зокрема право не свідчити проти себе. Суть зазначеної НСРД дії полягає саме у прихованому втручанні у особисте життя особи без повідомлення їй про

це, тому посилення захисника на порушення права фігуранта на захист у цьому випадку є безпідставними.

Апеляційний суд, проаналізувавши письмові докази та показання допитаних як свідків осіб, які склали протоколи аудіоконтролю фігуранта, не встановив підстав, що під час проведення цих НСРД у розмові з фігурантом брав участь працівник правоохоронного органу під прикриттям або ж була залучена інша особа в порядку ст. 275 КПК України. Обставини, які б свідчили про те, що до цієї слідчої дії залучений агент без дотримання вимог ч. 6 ст. 246 КПК України, під час судового розгляду, не підтвердилися. Апеляційний суд, відхиляючи аргументи захисника щодо відсутності процесуального документу про залучення до проведення вказаних НСРД особи, яка була співрозмовником фігуранта у камері ІТТ, правильно зазначив, що аудіоконтроль, що здійснюється стосовно певної особи, передбачає можливість фіксування її дій та розмов з іншими людьми, що є метою цієї НСРД, та не потребує окремої ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення аудіоконтролю стосовно іншої особи.

Неповідомлення фігуранта у порядку ч. 2 ст. 253 КПК України про тимчасове обмеження його конституційних прав, на чому наголошує захисник, з урахуванням конкретних обставин цього кримінального провадження, не може бути підставою для визнання недопустимими здобутих під час НСРД доказів, адже факт проведення стосовно нього аудіоконтролю став йому відомим під час ознайомлення з відповідними матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК України, що з огляду на наявність достатнього часу та можливостей для підготовки лінії захисту не дає підстав для твердження про порушення права обвинуваченого на захист.

Оскільки НСРД у вигляді аудіоконтролю реалізовано у визначений процесуальним законом спосіб, у діях органу досудового розслідування не вбачається порушення прав фігуранта від самовикриття, немає підстав визнавати відомості, зафіксовані у відповідних протоколах, недопустимими доказами згідно зі ст. 86, 87 КПК України як такі, що отримані з істотним порушенням прав і свобод людини та вимог кримінального процесуального закону.

*Рішення в ЄДПСУ –
reyestr.court.gov.ua/Review/126610117*

Найважливіші нормативно-правові акти за два тижні

До 13 600 грн штрафу за ототожнення адвоката з клієнтом

17.07.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності (законопроект № 12320).

Зокрема новою ст. 185-16 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено, що публічне, у тому числі через медіа, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, цифрові платформи, соціальні мережі, інтернет-ресурси, ототожнення особою адвоката з клієнтом, якому таким

адвокатом надається професійна правнича допомога, вчинене без мети перешкодити виконанню адвокатом передбачених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дія, передбачена частиною першою цієї статті, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме порушення, – тягне за собою накладення

штрафу від шестисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

При цьому визначається, що ототожнення адвоката з клієнтом – будь-яка ідентифікація (асоціація, пов'язування) адвоката з клієнтом, з діяльністю чи вчинками його клієнта, що створює упереджене ставлення до адвоката, вказує на особисту причетність адвоката до справи клієнта, впливає на незалежний статус адвоката та/або чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності, та/або порушує гарантії адвокатської діяльності, та/або перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Крім того, викладено у новій редакції ст. 397 «Втручання в діяльність адвоката» Кримінального кодексу України.

Якщо раніше втручанням вважалося «вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці», тепер не в будь-якій формі, а у певних, перелік яких містить нова редакція статті.

Студенти-медики мають проходити військову підготовку

17.07.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби (законопроект № 13276).

Новою редакцією ч. 2 ст. 11 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначено, що військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу на добровільних засадах проходять громадяни України, які мають або здобувають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та пройшли професійно-психологічний відбір, а в обов'язковому порядку – громадяни України, які здобувають вищу освіту за медичними та фармацевтичними спеціальностями, придатні до військової служби за станом здоров'я та пройшли професійно-психологічний відбір.

Українці, примусово переселені з Польщі у 1944-1951 роках, отримають грошову допомогу

17.07.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо визнання депортованими громадян України, які у 1944-1951 роках були примусово переселені з територій, на яких компактно проживало українське населення та які на той час входили до складу Польської Республіки (законопроект № 2038).

Серед іншого, новою ст. 7-1 Закону України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» передбачено, що особи, які у 1944-1951 роках були примусово переселені як особи українського етнічного походження з територій, на яких компактно проживало українське населення та які на той час входили до складу Польської Республіки, мають право на одноразову грошову допомогу.

У разі смерті особи, зазначеної в частині першій цієї статті, після прийняття відповідного рішення одноразова грошова допомога виплачується спадкоємцям такої особи (дружині або чоловіку, а в разі їх відсутності – дітям).

Розмір, порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги визначаються Кабінетом Міністрів України.

Закон набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування.

Судове провадження щодо мобілізованих корупціонерів може бути зупинено, але з умовою

17.07.2025 р. набрав чинності Закон України щодо підвищення відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення від 17 червня 2025 р. № 4496-ІХ. Військові підрозділи не можуть комплектуватися корупціонерами.

Також новим п. 20-10 розд. XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що судове провадження стосовно обвинуваченого у вчиненні тяжкого та/або особливо тяжкого корупційного кримінального правопорушення, який призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятий на військову службу за контрактом, може зупинитися судом за клопотанням сторони кримінального провадження або за власною ініціативою виключно у разі встановлення судом обставин, що свідчать про неможливість участі такої особи у судовому провадженні, у тому числі у режимі дистанційного судового провадження (відеоконференції), у зв'язку із безпосередньою участю такої особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України.

Обставини, що свідчать про неможливість участі у судовому провадженні особи, зазначеної в абзаці першому цього пункту, встановлюються судом на підставі документів та інших відомостей, що свідчать про безпосередню участь такої особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України.

Судове провадження, яке раніше було зупинене на підставі ст. 335 цього Кодексу, може бути відновлено судом за клопотанням сторони кримінального провадження або за власною ініціативою у разі встановлення факту, що особа, зазначена в абзаці першому цього пункту, перестала приймати безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, та може брати участь у судовому провадженні, у тому числі у режимі дистанційного судового провадження (відеоконференції).

Військовослужбовцям державної охорони відшкодуватимуть витрати на житло, комунікації, транспорт і інші

17.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 98» від 14 липня 2025 р. № 830.

Новими абзацами п. 7 постанови від 2 лютого 2011 р. № 98 визначено, що військовослужбовцям Управління державної охорони, які забезпечують безпеку осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, з дозволу керівника згідно з підтвердженими документами відшкодовуються витрати, пов'язані із здійсненням службової діяльності, на:

- наймання приміщень (кімнат) для забезпечення безпеки осіб, щодо яких здійснюється державна охорона;
- оплату прокладення ресурсу телекомунікаційних мереж;
- оплату підключення та інсталяції виділених ліній Інтернету і їх тарифікації;
- придбання карток мобільного зв'язку місцевих мобільних операторів з доступом до Інтернету;
- оплату транспортних послуг та проїзду за місцем відрядження;
- плату вартості страхового поліса життя та здоров'я або цивільної відповідальності (у разі використання транспортного

засобу) за наявності документального підтвердження про сплату страхового платежу;

- оплату послуг з розміщення службових собак, надання невідкладної допомоги ветеринаром;
- придбання додаткових квитків для перевезення технічних засобів для охорони та контролю за безпекою, засобів зв'язку;
- оплату витрат, безпосередньо пов'язаних із безперервним забезпеченням безпеки осіб, щодо яких здійснюється державна охорона.

Внесено зміну й у примітки до додатка 1 до постанови.

Військова служба за контрактом для осіб віком від 60 років

17.07.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо прохдження військової служби за контрактом особами, які досягли граничного віку перебування на військовій службі (законопроект № 13229).

Новою ч. 10 ст. 20 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлюється, що у період дії воєнного стану для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань на підставі листа (письмової згоди) від командира військової частини на військову службу за контрактом можуть бути прийняті особи віком від 60 років, що визнані військово-лікарською комісією придатними за станом здоров'я для проходження військової служби.

Для осіб, які приймаються на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу відповідно до абзацу першого цієї частини, лист (письмова згода) командира військової частини на укладення контракту з такими особами надається виключно після погодження кандидата Генеральним штабом Збройних Сил України або уповноваженим органом військового управління (органом управління) іншого військового формування.

Порядок погодження кандидатів для прийняття на військову службу за контрактом відповідно до абзацу першого цієї частини, а також перелік документів, необхідних для їх розгляду, визначаються Генеральним штабом Збройних Сил України або уповноваженим органом військового управління (органом управління) іншого військового формування.

Крім того, передбачається, що під час дії воєнного стану для осіб, які приймаються на військову службу за контрактом відповідно до ч. 10 ст. 20 цього Закону:

- граничний вік перебування на військовій службі не встановлюється;
- строк військової служби встановлюється один рік. Строк проходження військової служби для таких військовослужбовців може бути продовжено за новими контрактами на один рік. У разі припинення чи скасування воєнного стану дія таких контрактів припиняється (розривається) достроково, а військовослужбовці звільняються з військової служби.

Нові особливості ввезення тварин у період воєнного стану

17.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 537» від 14 липня 2025 р. № 831.

Новою редакцією п. 3 постанови від 7 травня 2022 р. № 537 встановлено, що на період воєнного стану ввезення вантажів

на митну територію України дозволяється з урахуванням таких особливостей:

- ввезення вантажів з продуктивними тваринами та репродуктивним матеріалом від них з потужностей, щодо яких не встановлено відповідність законодавству України, дозволяється за умови, що такі вантажі ввозяться (пересилаються) на митну територію України з держав, стосовно потужностей яких протягом двох років до дня набрання чинності цією постановою або під час дії цієї постанови було встановлено їх відповідність законодавству України, та з урахуванням епізоотичної ситуації у державі походження вантажу;
- ввезення вантажів з продуктивними тваринами у разі їх транзиту через територію третіх держав дозволяється на умовах, визначених відповідним рішенням (розпорядженням) Головного державного ветеринарного інспектора України, та за умови, що такі вантажі з продуктивними тваринами не були вантажені та/або не були перевантажені на території держав, де зареєстровані відповідні хвороби.

Збільшено чисельність СБУ

18.07.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо удосконалення окремих питань діяльності Служби безпеки України та підвищення її ефективності у зв'язку з участю у відсічі і стримуванні збройної агресії проти України (законопроект № 13353).

Змінами до законів України «Про Службу безпеки України», «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України», зокрема:

1) Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надано право використовувати повітряні судна, у тому числі безпілотні, роботизовані, інші безпілотні системи та комплекси, транспортні засоби, що рухаються по поверхні води або під нею, наземні, у тому числі дистанційно керовані, а також засоби, пристрої з виявлення та протидії таким транспортним засобам, суднам (системам, комплексам), засоби радіоелектронної боротьби та активні засоби протидії технічним розвідкам з метою забезпечення державної безпеки;

Крім того, військовослужбовці Служби безпеки України під час проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави мають право використовувати і застосовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках;

2) у Центральному управлінні Служби безпеки України та підпорядкованих йому органах замість підрозділу боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів передбачити підрозділ здійснення оперативно-бойової діяльності та спеціальних заходів (Центр спеціальних операцій «А»);

3) затверджено загальну чисельність Служби безпеки України у кількості 37 000 осіб, з яких чисельність підрозділу Служби безпеки України, що здійснює оперативно-бойову діяльність та спеціальні заходи (Центр спеціальних операцій «А»), становить 10 000 осіб, в особливий період (крім періоду дії воєнного стану) – у кількості 41 000 осіб, з яких чисельність підрозділу Служби безпеки України, що здійснює оперативно-бойову діяльність та спеціальні заходи (Центр спеціальних операцій «А»), становить 10 000 осіб, а на період дії воєнного стану – у кількості згідно з Мобілізаційним планом України на особливий період.

При цьому чисельність підрозділу Служби безпеки України, що здійснює оперативно-бойову діяльність та спеціальні заходи (Центр спеціальних операцій «А»), у період дії воєнного стану становить не менше 10 000 осіб.

Курсанти отримуватимуть стипендії пам'яті полеглих захисників

18.07.2025 р. набрав чинності Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті захисників та захисниць України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» від 15 липня 2025 р. № 492/2025, яким Кабінету Міністрів України доручено:

1) вирішити у чотиримісячний строк питання щодо заснування академічних стипендій пам'яті захисників та захисниць України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, для курсантів, слухачів і ад'юнктів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти;

2) забезпечити фінансування заходів, пов'язаних із виплатою академічних стипендій пам'яті захисників та захисниць України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, для курсантів, слухачів і ад'юнктів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.

Водночас, визнано таким, що втратив чинність, Указ «Про додаткові заходи щодо відзначення 55-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років» від 11 лютого 2000 р. № 209/2000.

Особливості формування груп у дитсадку в умовах надзвичайного або воєнного стану

18.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2025 р. № 818, якою визначено основні засади функціонування суб'єктів освітньої діяльності за деякими типами організації освітньої діяльності, визначеними ст. 35 Закону України «Про дошкільну освіту», а саме: ясла, дитячий садок, мобільний дитячий садок, сімейний (родинний) садок, міні-садок, центр педагогічного партнерства, центр розвитку дитини.

Затвердженим Положенням, зокрема передбачено, що суб'єкти освітньої діяльності можуть поєднувати різні типи організації освітньої діяльності, утворюючи для цього окремі структурні підрозділи та/або групи вихованців.

При цьому в умовах надзвичайного або воєнного стану в Україні, оголошеного у порядку, визначеному законодавством, у державних, комунальних закладах дошкільної освіти, що функціонують за такими типами організації освітньої діяльності як ясла, дитячий садок, центр розвитку дитини, дошкільних підрозділах державних, комунальних закладів загальної середньої освіти, що функціонують за зазначеними типами організації освітньої діяльності, створюються окремі різновікові групи для вихованців, які не відвідують відповідний заклад протягом двох місяців.

Вихованець, який був вимушений змінити адресу задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування) та/або залишити попереднє місце здобуття дошкільної освіти за заявою одного з батьків (у паперовій або електронній фор-

мі), переводиться на період його відсутності до складу окремої різновікової групи, а у разі втрати зв'язку з батьками такого вихованця наказом керівника державного, комунального закладу дошкільної освіти, керівника державного, комунального закладу загальної середньої освіти переводиться до складу окремої різновікової групи на строк до припинення або скасування воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

У разі повернення вихованця до задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування) за заявою одного з батьків наказом керівника державного, комунального закладу дошкільної освіти такого вихованця переводять із складу окремої різновікової групи до складу відповідної вікової групи.

У разі повернення вихованця до державного, комунального закладу дошкільної освіти, дошкільного підрозділу державного, комунального закладу загальної середньої освіти та відсутності вільних місць за згодою одного з батьків такий вихованець переводиться до іншого суб'єкта освітньої діяльності із збереженням всіх гарантій на здобуття дошкільної освіти, визначених Законом України «Про дошкільну освіту» та рішеннями (у разі їх ухвалення) органів місцевого самоврядування.

Дія цього Положення не поширюється на заклади дошкільної освіти, дошкільні підрозділи спеціальних закладів загальної середньої освіти або інших юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, що організовують та провадять освітню діяльність за типом організації освітньої діяльності – спеціальний дитячий садок.

Водночас, визнано такими, що втратили чинність, низку постанов Кабінету Міністрів України.

Новий перелік звільненого від мита і ПДВ енергобладнання, що ввозиться коштом донорів

18.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 р. № 860, якою викладено у новій редакції перелік товарів, які звільняються від оподаткування ввізним митом та операції із ввезення яких на митну територію України звільняються від оподаткування податком на додану вартість, якщо такі товари ввозяться на митну територію України в рамках угод, фінансування за якими проводиться за рахунок Секретаріату Енергетичного Співтовариства.

Постанова діє протягом строку дії п. 9-37 розд. XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України та п. 88-1 підрозд. 2 розд. XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Держдопомогу на навчання надаватимуть дітям постраждалих учасників Революції Гідності

18.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку реалізації експериментального проекту щодо надання державної допомоги на навчання дітям деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 14 липня 2025 р. № 832.

Згідно з новим пп. 5-1 п. 11 Порядку, затвердженого постановою від 14 березня 2025 р. № 318, державна допомога надається здобувачам освіти:

– дітям осіб з інвалідністю внаслідок війни, визначених п. 10 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (тобто осіб, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за евоінтеграцію та проти режиму Януковича (далі – Революція Гідності), та які звернулися за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року – ред.).

При цьому новою редакцією п. 12 цього Порядку визначено, що державна допомога надається здобувачам освіти відповідно до пріоритетної послідовності, встановленої п. 11 цього Порядку, з переважним правом на її отримання для здобувачів освіти, які завершують навчання за ступенем фахової передвищої, вищої освіти у 2024/25 р. навчальному році.

Також новим п. 11-1 цього Порядку передбачено, що з метою підтвердження права здобувача освіти на отримання державної допомоги МОН на підставі відомостей з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, отриманих шляхом електронної інформаційної взаємодії, проводить перевірку відомостей про народження, державну реєстрацію шлюбу здобувача освіти та на підставі відомостей з Єдиного державного реєстру ветеранів війни, отриманих шляхом електронної інформаційної взаємодії, проводить перевірку наявності відповідного статусу, передбаченого п. 11 цього Порядку, у здобувача освіти, батька/матері здобувача освіти.

У разі неможливості проведення перевірки наявності зазначених статусів в автоматичному режимі Мінветеранів проводить відповідну перевірку на підставі документів, внесених закладом освіти – учасником експериментального проекту до Єдиної бази.

Крім того, змінами до п. 8, 14, 18 цього Порядку уточнено, що заклади освіти підтверджують свою згоду на участь в експериментальному проекті шляхом укладення із Мінветеранів договору приєднання для участі в експериментальному проекті.

Для участі в експериментальному проекті заклади освіти вносять до Єдиної бази надані здобувачами освіти відомості щодо належності до категорій, визначених п. 11 цього Порядку.

Здобувачі освіти, які мають право на отримання державної допомоги згідно з цим Порядком, але відповідні відомості про яких не внесені до Єдиної бази, звертаються за місцем навчання до закладу освіти із документами, що підтверджують статус особи, визначеної п. 11 цього Порядку.

Для розрахунку розміру державної допомоги заклад освіти – учасник експериментального проекту вносить інформацію про вартість навчання здобувача освіти – учасника експериментального проекту до Єдиної бази.

Викладено й у новій редакції додатки 1 – 3 до цього Порядку.

Технічний збій як причина ненадання гарантії походження виробнику біометану

21.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку функціонування реєстру біометану» від 14 липня 2025 р. № 828.

Змінами до Порядку, затвердженого постановою від 22 липня 2022 р. № 823, зокрема:

1) визначено термін технічний збій – будь-які порушення у роботі складових частин реєстру, що не є методологічною та/або технічною помилками, у тому числі їх повне зупинення;

2) встановлено, що реєстр функціонує у цілодобовому режимі, крім випадків проведення планових та позапланових профілактичних та/або технічних робіт, пов'язаних з усуненням технічних та/або методологічних помилок чи технічного збою в роботі;

3) передбачено, що у разі повноти поданої інформації та її відповідності даним оператора газотранспортної/газорозподільної системи (для обсягів біометану, що поданий користувачем реєстру – виробником біометану до газотранспортної/газорозподільної системи) гарантія походження біометану (зокрема скрапленого або стисненого) формується безоплатно та надається виробнику біометану не пізніше наступного робочого дня з моменту її формування.

Обґрунтованою причиною ненадання виробнику біометану сформованої гарантії походження біометану у встановлений строк є технічний збій у роботі реєстру. У такому разі сформована гарантія походження біометану надається виробнику біометану не пізніше трьох робочих днів з дня внесення до реєстру адміністратором реєстру інформації про поновлення роботи реєстру.

Рішення про відмову у формуванні гарантії походження біометану (зокрема скрапленого або стисненого) приймається за умови забезпечення у необхідних випадках права особи на участь в адміністративному провадженні відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру».

Для підтримки українців за кордоном та сприяння їх поверненню створять центри єдності

21.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 841, якою визначено механізм реалізації експериментального проекту щодо розбудови мережі єдності українців за кордоном.

Мережа єдності – сукупність центрів єдності, об'єднаних з метою створення умов для виконання завдань і заходів із підтримки українців за кордоном та сприяння їх поверненню в Україну. Забезпечення функціонування мережі єдності може здійснюватися з використанням інформаційно-комунікаційних систем. Порядок створення, функціонування мережі єдності, стандарти її діяльності визначаються Міннац'єдності.

Експериментальний проект реалізується шляхом:

- розбудови мережі єдності;
- забезпечення функціонування центрів єдності;
- стимулювання українців за кордоном до їх повернення в Україну;

– інформування українців за кордоном про соціальні, професійні та інші можливості в Україні з метою стимулювання їх повернення в Україну;

– сприяння зайнятості українців за кордоном з метою їх працевлаштування для подальшого повернення в Україну;

– протидії поширенню дезінформації, що шкодить національній єдності України;

– створення, адміністрування та забезпечення роботи інформаційно-комунікаційних систем для забезпечення функціонування мережі єдності.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом двох років з дня набрання чинності цієї постановою.

Затверджено й Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення виконання завдань і заходів із підтримки українців за кордоном та сприяння їх поверненню в Україну, а також внесено зміни до п. 9 особливостей

здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування.

Курсанти та військові Держспецзв'язку, які звільняються, відшкодуватимуть витрати на їх підготовку за новим порядком

21.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 456» від 14 липня 2025 р. № 843.

Новою редакцією Порядку та умов, затверджених постановою від 22 липня 2016 р. № 456, визначено механізм відшкодування курсантами, які звільняються із служби через службову невідповідність або у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем, а також військовослужбовцями, які звільняються із служби із зазначених підстав протягом п'яти років після закінчення закладу освіти Держспецзв'язку, витрат, пов'язаних з їх підготовкою та утриманням у закладі освіти Держспецзв'язку.

Витрати, пов'язані з утриманням у закладі вищої освіти, у тому числі вищому військовому навчальному закладі чи військовому навчальному підрозділі закладу вищої освіти, які підпорядковані іншим центральним органам виконавчої влади, відшкодовуються відповідно до Порядку відшкодування курсантами та особами офіцерського складу витрат, пов'язаних з їх утриманням у закладах фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, затвердженого постановою від 12 липня 2006 р. № 964.

Розрахунок фактичних витрат, пов'язаних з підготовкою та утриманням у закладі освіти Держспецзв'язку, здійснюється таким закладом згідно із визначеними в установленому порядку нормами на підготовку та утримання курсантів.

Витрати, пов'язані з підготовкою та утриманням у закладі освіти Держспецзв'язку, відшкодовуються Адміністрації Держспецзв'язку в повному розмірі за весь період навчання.

Відшкодування витрат, пов'язаних з підготовкою та утриманням у закладі освіти Держспецзв'язку, здійснюється у розмірі фактичних витрат, пов'язаних з:

- підготовкою;
- грошовим, продовольчим, речовим, медичним забезпеченням;
- перевезенням до місця проведення канікулярної відпустки та у зворотному напрямку;
- оплатою комунальних послуг та за спожиті енергоносії або оплатою послуг з розміщення курсантів у спальних приміщеннях та гуртожитках.

Порядок розрахунку фактичних витрат, зазначених вище, встановлюється Адміністрацією Держспецзв'язку.

Витрати, пов'язані з підготовкою та утриманням у закладі освіти Держспецзв'язку, відшкодовуються в повному розмірі:

- курсантами, які виступили до вступу до закладу освіти Держспецзв'язку встановлений законодавством строк базової військової служби, а також курсантами жіночої статі – за весь період навчання;
- курсантами, які навчалися понад встановлений законодавством строк базової військової служби, – за період навчання, що перевищує такий строк;

– особами офіцерського складу, які звільняються з військової служби протягом п'яти років після закінчення закладу освіти Держспецзв'язку через службову невідповідність або у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем, – за весь період навчання.

Витрати відшкодовуються у розмірі різниці сум витрат, пов'язаних з підготовкою та утриманням у закладі освіти Держспецзв'язку курсантів, і витрат на утримання громадян України, що пройшли базову військову службу:

– курсантами, які навчалися менше встановленого законодавством строку базової військової служби, – за весь період навчання;

– курсантами, які навчалися понад встановлений законодавством строк базової військової служби, – за період навчання, який відповідає такому строку.

У разі відмови курсанта або військовослужбовця добровільно відшкодувати витрати таке відшкодування здійснюється в судовому порядку.

Суми відшкодованих курсантами та військовослужбовцями витрат перераховуються Адміністрації Держспецзв'язку із подальшим їх перерахуванням до загального фонду державного бюджету за кодом класифікації доходу бюджету 24060300 «Інші надходження».

Зарахування сум, відшкодованих курсантами та військовослужбовцями, витрат, що будуть надходити за рішеннями судів, прийнятими до набрання чинності постановою від 14 липня 2025 р. № 843 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 456», продовжується до повного погашення боргу із подальшим перерахуванням їх до загального фонду державного бюджету.

Два варіанти розроблення кошторисної документації проектів повторного використання в будівництві

21.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку розроблення, здійснення експертизи та застосування проектів повторного використання у будівництві» від 14 липня 2025 р. № 848.

Новою редакцією п. 5 Порядку, затвердженого постановою від 14 жовтня 2022 р. № 1160, визначено, що проект повторного використання розробляється відповідно до нормативних актів технічного характеру, що встановлюють обов'язкові вимоги до об'єкта нормування у будівництві, та кошторисних норм, чинних на дату передачі його замовникові.

За рішенням замовника щодо розроблення проекту повторного використання у будівництві кошторисна частина такої проектної документації розробляється відповідно до Настанови з визначення вартості будівництва, затвердженої наказом Міністерства від 1 листопада 2021 р. № 281.

За наявності технічної можливості реалізації проекту повторного використання у будівництві щодо автомобільних доріг загального користування та за рішенням замовника кошторисна частина проектної документації розробляється відповідно до Правил визначення вартості будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування, затверджених наказом Міністерства інфраструктури від 2 травня 2022 р. № 273.

Виключено й абз. 2 п. 4 цього Порядку.

Очищені від вибухонебезпечних предметів землі аналізуватимуть на придатність для сільського господарства

22.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 844, якою визначено механізм проведення відбору та аналізу проб ґрунтів на земельних ділянках сільськогосподарського призначення в межах територій, очищених від вибухонебезпечних предметів, для проведення лабораторних досліджень та підготовки висновків щодо їх придатності до використання для вирощування сільськогосподарських культур.

Затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що відбір проб ґрунту на земельних ділянках проводиться за зверненням замовника щодо виконання робіт з відбору та аналізу проб ґрунту.

Замовниками щодо виконання робіт з відбору та аналізу проб ґрунту можуть бути власники або користувачі земельних ділянок, державні органи та органи місцевого самоврядування, державні підприємства, установи, організації, проекти міжнародної технічної допомоги, міжнародні та громадські організації, суб'єкти економічної діяльності.

Відбір та аналіз первинних проб ґрунту на земельних ділянках проводяться виконавцями робіт (агрохімічними лабораторіями, науково-дослідними установами, які відповідно до вимог законодавства мають право на проведення таких досліджень) на підставі договору, який передбачає, зокрема, вартість проведення робіт з відбору арбітражної проби ґрунту.

Відбір проб ґрунту на земельних ділянках здійснюється в межах території, очищених від вибухонебезпечних предметів.

У разі проведення відбору проб ґрунту на замовлення державних органів та органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ, організацій, проектів міжнародної технічної допомоги, міжнародних та громадських організацій, суб'єктів економічної діяльності відповідні роботи здійснюються за письмовою згодою власника або користувача земельної ділянки, на якій буде проводитись такий відбір.

Релігійна організація може отримати культове майно в безоплатне користування на 10 років

22.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2025 р. № 854, якою визначено процедуру передачі релігійній організації в безоплатне користування (позичку) державного або комунального майна, яке є культовим майном, зокрема культовою будівлею, спорудою чи комплексом культових будівель, з метою проведення богослужінь, релігійних обрядів, церемоній, процесій, ритуалів, молитов, служінь, релігійних зібрань, релігійної освіти та забезпечення інших видів релігійної практики.

Затвердженим Порядком, зокрема встановлено, що уповноважений орган управління веде облік об'єктів позички на підставі актів обстеження, технічної інвентаризації, оцінки майна (у паперовій або електронній формі).

Уповноважений орган управління зобов'язаний оприлюднити на своєму офіційному веб-сайті та підтримувати в актуальному стані перелік усіх об'єктів позички, повноваження з управління якими він здійснює, та інформацію про кожний об'єкт позички.

Для отримання об'єкта позички в безоплатне користування (позичку) релігійна організація подає уповноваженому органу управління клопотання в паперовій чи електронній формі, на електронну пошту чи засобами інформаційно-комунікаційних систем, особисто чи на поштову адресу.

У клопотанні зазначається:

- інформація про релігійну організацію (найменування юридичної особи, ідентифікаційний код згідно з ЄДРПОУ);
- вимога передати релігійній організації об'єкт позички в безоплатне користування (позичку);
- мета безоплатного користування (позички);
- спосіб доведення до відома релігійної організації рішення уповноваженого органу управління (рекомендованим листом з повідомленням про вручення, у тому числі за бажанням релігійної організації кур'єром за додаткову плату, на адресу електронної пошти, передається з використанням інших засобів електронних комунікацій, вручається особисто тощо).

Об'єкти позички не можуть передаватися іноземній релігійній організації, діяльність якої в Україні заборонена відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», а також релігійним організаціям, діяльність яких не допускається відповідно до ст. 5-1 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

На підставі рішення про передачу об'єкта позички в безоплатне користування (позичку) з релігійною організацією укладається договір безоплатного користування (позички) об'єктом позички, строк дії якого визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 10 років.

Три роки без підтримки у разі незаконного отримання бюджетних коштів фермерським господарством

24.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» від 16 липня 2025 р. № 888.

Зокрема абз. 25 – 30 п. 9 Порядку, затвердженого постановою від 25 серпня 2004 р. № 1102, замінено новими абзацами, згідно з якими під час визначення переможців конкурсу за напрямом, що передбачає провадження фермерськими господарствами виробничої діяльності та диверсифікацію виробництва, перевага надається фермерським господарствам, у тому числі сімейним фермерським господарствам, за умови їх відповідності одному з таких критеріїв:

- 1) головою фермерського господарства є особа віком до 35 років (включно);
- 2) головою фермерського господарства є особа жіночої статі, зокрема, жінка-фермер, дружина ветерана, дружина фермера-ветерана, яка започатковує бізнес в аграрній галузі;
- 3) створення додаткових робочих місць у сільській місцевості;
- 4) провадження діяльності з вирощування та розведення:
 - великої рогатої худоби;
 - об'єктів аквакультури;
- 5) наявність у власності та/або користуванні не більше 100 гектарів земель сільськогосподарського призначення та річного доходу від реалізації продукції, що не перевищує 5 млн. гривень;
- 6) здійснення будівництва та/або реконструкції овочесховищ;

- 7) закладення молодих плодово-ягідних насаджень;
- 8) закладення молодих виноградних насаджень;
- 9) наявність сертифіката відповідності вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

При цьому новою редакцією абз. 2 п. 12 цього Порядку визначено, що у разі встановлення контролюючими органами факту незаконного отримання бюджетних коштів отримувач повертає отримані бюджетні кошти до державного бюджету і позбавляється протягом трьох років з дати виявлення такого порушення права на отримання фінансової підтримки.

Інформаційно-аналітична система житла для переселенців запрацює до жовтня 2026 р.

24.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 16 липня 2025 р. № 894, якою визначено процедуру та вимоги щодо функціонування Інформаційно-аналітичної системи об'єктів нерухомого майна для забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом та порядок її взаємодії з іншими інформаційно-комунікаційними системами (набирає чинності з 1 жовтня 2026 р.).

Крім того, доручено:

- 1) Міністерству розвитку громад та територій:
 - вжити заходів для створення Інформаційно-аналітичної системи об'єктів нерухомого майна для забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом та початку її функціонування не пізніше ніж до 1 жовтня 2026 р.;
 - забезпечити електронну інформаційну взаємодію між Інформаційно-аналітичною системою та Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва не пізніше ніж до 1 вересня 2026 р.;
- 2) Міністерству розвитку громад та територій та Міністерству юстиції забезпечити не пізніше ніж до 1 вересня 2026 р. електронну інформаційну взаємодію між Інформаційно-аналітичною системою та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;
- 3) Міністерству розвитку громад та територій та Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру забезпечити не пізніше ніж до 1 вересня 2026 р. електронну інформаційну взаємодію між Інформаційно-аналітичною системою та Державним земельним кадастром;
- 4) Міністерству розвитку громад та територій та Міністерству соціальної політики забезпечити не пізніше ніж до 1 вересня 2026 р. електронну інформаційну взаємодію між Інформаційно-аналітичною системою та Єдиною інформаційною базою даних про внутрішньо переміщених осіб;

5) обласним, Київській міській державним адміністраціям (військовим адміністраціям) забезпечити до 1 грудня 2026 р. наповнення відповідними координаційними комісіями з обліку об'єктів нерухомого майна для проживання внутрішньо переміщених осіб при обласних, Київській міській державних адміністраціях (військових адміністраціях) та комісіями з обстеження об'єктів нерухомого майна для проживання внутрішньо переміщених осіб при районних, районних у м. Києві державних адміністраціях (військових адміністраціях), утвореними відповідно до ч. 6 ст. 4-2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Інформаційно-аналітичної системи відомостями про об'єкти нерухомого майна, які використовуються або можуть бути ви-

користані чи реконструйовані, переобладнані для проживання внутрішньо переміщених осіб, актами обстеження, отриманими (створеними, складеними) до початку функціонування зазначеної системи.

Дія цього пункту не поширюється на території, включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого наказом Міністерства розвитку громад та територій від 28 лютого 2025 р. № 376, щодо яких не визначено дати завершення бойових дій (припинення можливості бойових дій) або тимчасової окупації російською федерацією.

Мораторій на безпідставні перевірки та втручання держорганів у діяльність бізнесу

24.07.2025 р. набрав чинності Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 липня 2025 року «Про запровадження правових і організаційних заходів щодо мораторію на безпідставні перевірки та втручання державних органів у діяльність бізнесу й стимулювання економічного зростання в Україні» від 21 липня 2025 р. № 538/2025.

Рада національної безпеки і оборони України вирішила доручити Кабінету Міністрів України:

- 1) вжити разом з Національною поліцією України, Службою безпеки України, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Фондом державного майна України, за участю Офісу Генерального прокурора, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань у тримісячний строк додаткових взаємоузгоджених заходів щодо встановлення та ідентифікації активів фізичних і юридичних осіб, до яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) у вигляді блокування активів, активізувати роботу щодо стягнення в дохід держави активів, що належать таким особам, а також забезпечити розроблення та впровадження додаткових механізмів, спрямованих на виконання відповідних завдань;
- 2) вжити спільно з уповноваженими державними органами у місячний строк заходів із забезпечення захисту прав і законних інтересів іноземних інвесторів, зокрема з часткою іноземного капіталу;
- 3) невідкладно вжити організаційних і практичних заходів щодо підвищення ефективності реалізації Державною податковою службою України, Державною митною службою України механізмів податкового і митного контролю, передбачивши, зокрема:
 - встановлення обмеження на проведення перевірок стосовно суб'єктів господарювання, які мають статус авторизованих економічних операторів та суб'єктів господарювання з незначним ступенем ризику, за виключенням тих, які здійснюють діяльність, пов'язану з обігом підкастизованих товарів;
 - удосконалення методики застосування ризик-орієнтованого підходу під час визначення доцільності перевірок суб'єктів господарської діяльності з метою спрямування заходів контролю на ділянки з високим рівнем ризику порушень податкового митного законодавства або контрабанди;
- 4) забезпечити проведення Державною регуляторною службою України таких заходів:
 - здійснення разом з органами державного нагляду (контролю) в межах компетенції у місячний строк аналізу

достатності нормативно-правового врегулювання застосування заходів державного нагляду (контролю) для мінімізації їхнього можливого негативного впливу на діяльність суб'єктів господарювання, за його результатами у місячний строк подати до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо підвищення дієвості таких заходів з урахуванням необхідності мінімізації витрат та адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання й оптимізації процедур контролю із застосуванням ризик-орієнтованого підходу, а також усунення дублювання функцій органів державного нагляду (контролю);

– розроблення та реалізацію на плановій основі комплексу заходів, спрямованих на впровадження системи управління ризиками у сфері державного нагляду (контролю) та запровадження механізму оцінки ефективності діяльності органів державного нагляду (контролю), передбачивши, зокрема, ризик-орієнтований підхід і цифровізацію;

– подання протягом місяця до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо спрощення умов ведення бізнесу шляхом дерегуляції господарської діяльності та удосконалення ліцензійної та дозвільної системи;

– впровадження у шестимісячний строк в експлуатацію відповідного модуля в Інтегрованій автоматизованій системі державного нагляду (контролю);

5) забезпечення на постійній основі проведення аналізу ефективності реалізації заходів, передбачених цим рішенням, та за його результатами вжиття додаткових заходів щодо вдосконалення відповідної нормативно-правової та організаційної бази.

Крім того, рекомендовано:

1) Верховній Раді України прискорити розгляд проектів законів України, зокрема «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження» (реєстр. № 12439 від 24.01.2025), розглянувши під час підготовки до другого читання пропозиції Офісу Генерального прокурора, спрямовані на зміцнення гарантій захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання шляхом посилення нагляду за дотриманням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування, зокрема внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення службовими особами суб'єктів господарювання, виключно керівником органу прокуратури, обов'язкового направлення керівникові органу прокуратури аналітичних продуктів Бюро економічної безпеки України, погодження з прокурором витребування у суб'єктів господарювання речей, документів, відомостей та інших даних, перевірки прокурором повноти та своєчасності внесення відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, врегулювання питання використання у кримінальному провадженні висновків аналітичних досліджень Державної податкової служби України та аналітичних продуктів Бюро економічної безпеки України шляхом їх віднесення до документів як доказів тощо;

2) Офісу Генерального прокурора, Бюро економічної безпеки України, Державному бюро розслідувань, Національній поліції України, Службі безпеки України:

– завершити у місячний строк спільний перегляд матеріалів кримінальних проваджень, у яких у межах досудового розслідування надається оцінка законності дій суб'єктів господа-

рювання, за його результатами прийняти в межах компетенції рішення про доцільність ініціювання, зміни та продовження застосування заходів забезпечення у таких кримінальних провадженнях, а також здійснити в разі доцільності додаткові дії для посилення захисту прав і недопущення обмеження законних інтересів суб'єктів господарювання як учасників кримінального провадження;

– забезпечити в межах компетенції посилення контролю з боку керівників органів досудового розслідування та прокуратур різних рівнів на всіх етапах досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких перевіряється діяльність суб'єктів господарювання, за законності проведення відповідних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у тому числі, застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, що можуть негативно вплинути на діяльність суб'єктів господарювання, призвести до обмеження їхніх прав та законних інтересів.

Об'єкти критичної інфраструктури забезпечать радіоелектронним прикриттям

25.07.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 р. № 881, якою визначено механізм реалізації експериментального проекту щодо нарощування спроможностей радіоелектронного прикриття об'єктів критичної інфраструктури.

Метою експериментального проекту є надання можливості операторам критичної інфраструктури здійснювати закупівлю, ввезення з-за кордону та встановлення у визначених місцях засобів радіоелектронної боротьби з подальшою передачею в експлуатацію силам оборони для додаткової протидії застосуванню противником засобів повітряного нападу на об'єкти критичної інфраструктури.

Перелік засобів радіоелектронного прикриття, які використовуються для протидії застосуванню противником засобів повітряного нападу на об'єкти, затверджується Генеральним штабом Збройних Сил і підлягає оновленню не рідше ніж раз на три місяці.

Типові вимоги щодо встановлення засобів радіоелектронного прикриття та їх підключення до підсистеми радіоелектронної боротьби визначаються уповноваженим органом.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом двох років з дня, що настає за днем набрання чинності цієї постановою.

При цьому встановлено, що на період реалізації експериментального проекту видача дозволу на ввезення з-за кордону засобів радіоелектронної боротьби для радіоелектронного прикриття об'єктів критичної інфраструктури здійснюється відповідно до Порядку видачі дозволу на ввезення з-за кордону радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення та Порядку ввезення з-за кордону, придбання, встановлення та експлуатації радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення, затверджених постановою від 27 вересня 2022 р. № 1087, з урахуванням особливостей, установлених Порядком, затвердженим цією постановою.

Внесено й зміну до п. 3 Порядку видачі дозволу на ввезення з-за кордону радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення, затвердженого постановою від 27 вересня 2022 р. № 1087.

